

శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

6R 9.

ఇది

కృష్ణమిత్ర విరచితమైన సంస్కృత నాటకమునందు

గద్య పద్యాత్మకముగా

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుచే

తెనిగింపబడినది

నాల్గవ కూర్పు

ప్రకాశకులు :

హితకారిణీసమాజము

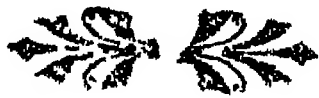
రాజమహేంద్రవరము

1950

కాపీరైటు

రాజమహేంద్రవరమున
బాక్సుముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడియె.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

వివేకుడు—కథానాయకఁ డగురాజు. మనస్సునకు నివృత్తిదేవి
వలనఁ బుట్టినవాఁడు.

వస్తువిచారుడు, సంతోషుడు—వివేకుని సేనానాయకులు.

మనస్సు—వివేకునికిని; మహామోహునికిని తండ్రి.

క్షమ—వివేకుని, సేనానాయకురాలు.

మతి—వివేకుని భార్య.

ఉపనిషద్దేవి—వివేకుని భార్య.

శ్రద్ధ—శాంతియొక్క తల్లి.

ఘోరి, కరుణ, మైత్రి—వివేకునిపక్షమునఁ బనిచేయుపరిచారికలు.

సోంకల్పిడు—మనస్సు కొడుక.

కైరాగ్యుడు—మనస్సు కొడుకు.

సృజోధచంద్రుడు—వివేకుని ఉపనిషద్దేవివలనఁ బుట్టినపుత్రుడు.

బిద్య—వివేకున ఉపనిషద్దేవివలనఁ బుట్టినకూతురు.

శరన్వతి—విష్ణుభక్తి దేవి యాజ్ఞవలనమనస్సుతోదార్పవచ్చిన దేవత.

విష్ణుభక్తి—వివేకుని యిష్ట దేవత.

పురుషుడు—శివుడు.

మహామోహుడు—ప్రతి గాయకుఁడు. మనస్సునకు నివృత్తిదేవి
వలనఁ బుట్టినవాఁడు.

కాముడు, క్రోధుడు, లోభుడు—మహామోహుని సేనానాయకులు.

రతి—కాముని భార్య.

హింస—క్రోధుని భార్య.

తృప్త్య—లోభుని భార్య.

దంభుడు—లోభుని కొడుకు.

అహంకారుడు—లోభుని తండ్రి.

నాస్తికత—మహామోహుని భోగభార్య.

అసత్సంగుడు—మహామోహుని భృత్యుడు.

వటుడు—దంభుని శిష్యుడు.

చార్వాకుడు, దిగంబరసిద్ధాంతుడు, బుద్ధాగముడు, సోమసిద్ధాంత
తుడు—మహామోహుని పరివారములోనివారు.

నిదిధ్యాసనుడు—విష్ణుభక్తి చేవి య.పనిషద్దేవికడకుఁ బంపినదూత.

వీరుగాక ప్రస్తావనమునం దనేకపురుషులును స్త్రీలును వత్తురు.

ఉ పో ద్ధా త ము

ఈనాటక మేకాలమునందు రచియింపఁబడినదో నిశ్చయము గాఁ దెలిసికొనుట కాథారము లేవియుఁ గానరావు. గ్రంథకర్తయైన కృష్ణమిత్రుఁడు వష్టాంశమునందుఁ గుమారిల భట్టుయొక్క పేరు నుదాహరించుటచే నిది యాతని కాలమునకుఁ దరువాతదగుట నిశ్చయము. కుమారిలభట్టు క్రీస్తుశక మేడవ శతాబ్ద మధ్యమునందుండి, పూర్వమిమాంసారిక్తము మొదలయిన గ్రంథములను రచించి, బౌద్ధమతమును భంజించుటకయి మహాప్రయత్నముచేసి ప్రసిద్ధి కెక్కినవాఁడు. ఈనాటకముయొక్క ముద్దేశ మద్వైతమును స్థాపించుటయే యయినను, ఇందెందును దన్మత స్థాపకుఁడయిన శంకరాచార్యులవారిపేరుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. శంకరాచార్యులవాద హాణశకము ౭౮౮ వ సంవత్సరమునందుఁబుట్టి తొమ్మిదవశతాబ్దారంభమునఁ బ్రబలియున్నారని యిప్పు డించుమించుగా నిశ్చయింపఁబడినది. కాఁబట్టి యీనాటకము క్రీస్తుశకమేడవ శతాబ్దమునకును తొమ్మిదవ శతాబ్దమునకును మధ్యనుజేయఁబడినదని చెప్పవచ్చును. మఱియును శంకరాచార్యుని కాలమునందు మండనమిత్రుఁడు మొదలైన మిత్రజాతీ బ్రాహ్మణు లనేకులు మహావిద్వాంసులగుటయు, గ్రంథకర్త మిత్రజాతీవాఁ డగుటయుఁగూడ కాలనిర్ణయమునకుఁ గొంత తోడుపడుచున్నది. అంతేగాక యీనాటకమును కీర్తివర్మ యను రాజగుమ్మఖిమునఁ బ్రయోగించినట్లు ప్రస్తావనవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కీర్తివర్మ యను చాళుక్యరాజొకఁడు హాణశకము ౭౮౭ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౭౯౭ వ సంవత్సరమువఱకును కళ్యాణి నగరమునందు రాజ్యముచేసి యున్నాఁడు. నాటకప్రస్తావన

యం దుదాహరింపఁబడిన కీర్తివర్మముతఁడే యయినపక్షమున, ఈ ప్రబోధచంద్రోదయనాటకము సంస్కృతమున హూణశకము 2౪2, 2౫2 సంవత్సరములమధ్యను రచియింపఁబడి యుండును. కాళికా పురమును రాధాపురమును వర్ణించుటచేతఁ గవి వంగదేశపువాఁడయినట్లు కానఁబడుచున్నను, ఈనాటకము దక్షిణహిందూదేశమునందే విస్తారముగా వ్యాపించియుండుటచేతను నాటకమునం దక్కడక్కడ దక్షిణ హిందూస్థానమును గూర్చిన ప్రస్తావన కానఁబడుచుండుటచేతను గ్రంథకర్త కళ్యాణ నగరమునందే యుండి యచ్చటనే గ్రంథరచన చేసినట్లుఁపించవలసి యున్నది. ఈనాటకము హూణశకము ౧౮౮2 వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతను ౧90౮ వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమునందును నంది సింగయ్య గంట మల్లయ్యయను కవులచేఁ దెనుఁగున బ్రంబధరూపమున నయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యముగా రచియింపఁబడినది. కాఁబట్టి నాటకము పదునేనవ శతాబ్దాంతమునకే మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి యప్పటికే మిక్కిలి పురాతనమైనదిగాఁ గానఁబడుచున్నది.

నేనీనాటకమును ౧౮౮9 వ సంవత్సరమునందుఁ గొంత తెనిగించి యిందలి ప్రధనాంకము నాసంవత్సరమునందు వివేకవర్ధనిలోఁ బ్రకటించితినిగాని యప్పుడు కొన్నిశారణములచేత గ్రంథమును ముగింపక యిటీవల నామిత్రులు కొండ తీనాటకమును శీఘ్రముగా ముగించి ప్రచురించవలసినదని నాకు వ్రాయుచువచ్చుటచేత గతసంవత్సరమునందు మరల నారంభించి చింతామణిపత్రిక కప్పుడప్పుడు వ్రాసి గ్రంథమును నేటికి ముగించినాను. ఈభాషాంతరము యొక్క యోగ్యతా యోగ్యతలను దీనింజడవువారే నిర్ణయింపవల్లులుగాన నేనావిషయమునుగూర్చి యిచ్చట వ్రాయవలసిన పని

లేదు, భ పాఠతః మనఃతను సాధ్యమైనంతవఱకు మూలగ్రంథాను
సారముగానే చేసి యున్నాను. * * *

ఈనాటకము నందలి కథ వేదాంతవిషయమే యయిననుకృష్ట
మిశ్రుఁడు దీనిని హృదయరంజకముగాను, సుబోధకముగాను; జేసి
యున్నాఁడు. ఇందు వివేకము (జ్ఞానము) నకును మహామోహము
(అజ్ఞానము) నకును పోరాటము జరగఁగా మొదల నజ్ఞానమే ప్రబల
ముగానున్నను గడవట జ్ఞానముచేతఁ బరాజితమయి యడఁగిపోయి
నట్లు చెప్పఁబడినది. ఇందు సుగుణ దుర్గుణములు పురుషులుగాను
స్త్రీలుగాను జెప్పఁబడి యాయాపక్షములయందు వానివాని ప్రభా
వముతో మిక్కిలి మనోహరముగా వర్ణింపఁబడినవి. ఈవిషయ
మిందలికథను జదివినను పాత్రములను బరిశీలించినను బోధపడును
గాన నేనీవిషయమును బెంచి వ్రాయక, ఈనాటకము నాంధ్రీకరిం
చుటలోఁ గలిగిన నాప్రమాదములను దీనింజదువువాడు మన్నింతు
రని వేడుచు నీయపోద్ఘాతమును ముగించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము. } కందుకూరి వీరేశలింగము.
ది ౨౨ జూన్ ౧౯౯౨ వ సం॥

రెండువకూర్పు.

మొదటికూర్పునఁ బ్రస్తావనలో గోపాలునిగూర్చి మార్చిన
విషయ మీకూర్పున మూలగ్రంథానుసారముగా సంస్కరింప
బడినది.

చెన్నపురి. } కం-వీ
10—10—98.

శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము

వృధమాంకము.

మ. రవిరస్మిన్ దినమధ్యమందు జలపూరంబుల్ బలెన్ దృష్టికిన్
భువి నజ్జానముచేత భౌతికజగంబుల్ దేనఁ దోచుం దగన్,
బువుదండన్ ఫణియన్నభ్రాంతివలె బోవున్ దేనఁ బ్రాజ్ఞాళి క
య్యవి, యానిర్మలబోధముండలఁతు సాంద్రానందమున్ మన్నదిన్.
ఉ. నిండుమనంబు శాంతిఁ గన నేర్చినయప్పుడు బ్రహ్మరంధ్రమం
దుండి సుషుమ్నకుద్ధపవనోద్ధతమై సుఖసాంద్ర మామ ను
ద్దండలలాటనేత్రమిషఁ దాఁ బ్రకటికృత మైనయట్లు బృ
హ్మాండమునిండు నీశ్వరుచిదాత్మక తేజము మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్.

(నాంద్యంతమున.)

సూత్రధారుడు—అతివిస్తార మేల? చాలును. గకలసామంత
చక్రచూడామణిమరీచిమంజరీనీరాజశచరణరాజేవుండును, బలవదహి
తనివహవక్షస్తటక నాటపాటనప్రకటితనరసింహరూపుండును, బ్రబల
తరనరపతికులప్రళయమహార్ణవమగ్నమేదినీసముద్ధరణమహావరాహుం
డును, నిఖిలదిగ్విలాసినికర్ణపూరీకృతకీర్తిలతాపల్లవుండును. సమస్తా
శాస్త్రంబబేరమకర్ణతాలాస్ఫూలనబహుళతరపవనసంపాతవర్తితప్రతా
పానలుండును, నగుగోపాలుండు—“మాకు సహజసుహృదులైన

శ్రీకీర్తివర్మమహారాజులవారిదిగ్విజయవ్యాపారముచేత బ్రహ్మనందరసానుభవమును కెడము లేక మేము వివిధవిషయములందగిలి వ్యర్థముగా దినములు గడపినారము. అయినను మేమిప్పుడు కృతకృత్యులమైనారము.

గీ. క్షయము నొందిరి త్సావిభు శత్రునిపులు;

మహి సురక్షిత యయ్యె సన్మంత్రిగరిమ;

రాజమకుటార్చితాచ్చసామూద్యలక్ష్మి

యబ్ధిమేఖలయగుక్షితి నతనిఁ జేరె.

అందుచేత మేము శాంతరసప్రధాన మయిన ప్రయోగాభినయముచేత మనస్సును వినోదపెట్టఁ గోరుచున్నాము. కాబట్టి యింతకుఁబూర్వమే పూజ్య లయినకృష్ణమిత్రులవాడు రచించి మిఁకు సమర్పించిన ప్రబోధచంద్రోదయ మనునాటకము మీరిప్పుడు శ్రీకీర్తివర్మమహారాజులవారి సన్నిధానమందుఁ బ్రయోగింపవలెను. రాజుగారికిని సభవారితోఁగలిసి దానినిజూడవలెనని నేమకగలదు.'— అని నాతో సెలవిచ్చెను. అవుఁగాక! నేనింటికిఁబోయి నాగృహిణిని బిలుచుకొనివచ్చి సంగీతకర్మమున కుపక్రమించెదను. (అని కొంచెముతిరిగి తెరవంకఁ జూచి) ఓసీ! ఇటు రమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఇదిగోవచ్చినదానను. నే నేనియోగము ననుష్ఠింపవలెనో దేవరవాడు సెలవియ్యవలెను.

నూత్ర—ఓసీ! నీకును దెలిసియే యున్నది.

మ. కలఁడుద్యద్రిపుభూరిపృథగాకాంతారమూర్ఛత్రుతా

పలసత్పావకకీలికాక్రమితవిశ్వవ్రాతఁ డాశాంతని

శ్చలవిశ్రాంతయశుండు ఖడ్గతికాసంఘిన్నకఁఠారి రా

ట్కులభూస్థాపితకీర్తివర్మఁడు తగక గోపాలుఁ మర్వీసలికా.

మఱియును,

మ. రణరంగస్థులు ఓప్పుడున్ మనుజభుగ్రామాంకరాస్థాలనో
 ల్పణవల్లన్నప్రపాలతాళరవము ల్వాప్యపింప, యురూసమీ
 రణస. ఓభీతకుంభీకుంభకుహర ప్రవృత్తనాదంబులన్
 బ్రణుతిండుం దదపూర్వకీర్తుల, నటింపంగాఁ బిశాచాంగనల్.

ఆతఁ డిప్పుడు శాంతపదస్థితుడయి యాత్మవినోదార్థముగాఁ
 బ్రబోధచంద్రోదయనాటక మాడవలెనని యాజ్ఞాపించియున్నాఁడు.
 నటుల నిప్పుడు వేషములు ధరించి వచ్చునట్లు నియమింపవలెను.

నటి—(విస్మయముతో) ఆర్యపుత్రా! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చ
 ర్యము! ఇట్లు నిజభుజబలవిక్రమైకనిర్భర్సితసకలరాజమండలుండైన
 యతం డాకర్ణాకృష్టకఠినకోదండదండ బహుశవర్షచ్ఛరనికరజర్ఙ్గరీ
 కృతతురంగతరంగసందోహంబును నిరంతరనిపతతీక్షణిక్ష్మిప్తశస్త్రై
 సహస్రపర్యస్తోత్తుంగసూరింకచురః హేధసహస్రంబును భ్రమద్భు
 జదండచండమందరాభిఘాతఘూర్ణత్సకలపదాతి సలిలసంఘాతంబును
 నగుకర్ణనైవ్యసాగరంబును మధుమథనుండు క్షీరపారావారంబును
 బోలె నిర్మథించి సమరవిజయక్షిప్తజేని వీరచతురై యిప్పు
 డిటువంటి సకలమునిజనశ్లాఘనీయమైన యువశమ మెల్లుపొందెను!

సూత్ర—ఓసీ! బ్రహ్మజ్యోతి యెప్పుడును స్వభావముచేత
 సౌమ్యమునందే. అయినను, అది మేనో కారణముచేత వికార
 మును బొందినను మరల స్వభావమునందే నిలుచును. ఆప్రకారము
 గానే సకలభూపాలకులప్రళయకాలాగ్నియగుఁ డైన చేదిపతిచేత
 నుమ్మాలింపఁబడిన చంద్రావ్యయపార్థివపృథ్వివీరాజ్యమును స్థిరీక
 రించుటకయి యాయువ కీసంరంభము కలిగినది. చూడుము—

గీ. ప్రళయకాలసముద్భూత వాయువశతః
 బర్వతంబుల లంఘించువారిరాశి
 నిశ్చలంబయి స్వచ్ఛమై నిలువలేదె
 యిప్పుడు మేరమీటక స్వభావేద్ధగరిమ?
 అంతేకాక శ్రీమన్నారాయణాంశసంభూతులయిన యిటువంటి పౌరు
 షభూషణు లగు పురుషులు భూతహితముకొఱకు భూమియం దవత
 రించి విహితకృత్యములను నిర్వహించి మరల శాంతిని బొందుదురు.
 ఇప్పుడు పరశురాముని కథ వినుము—

మహాస్రగ్ధర

ఎవఁ డీధాత్రీస్థలిన్ మున్ నృపులఁగెడపి ముయ్యేడునూఱుల్
 ద్విషన్మాం
 సవసామ స్తిష్కపంకాచ్ఛగుధిరసదులన్ స్నానముంజేసెఁ; జేదో
 యివధించెన్నిర్దయుండై యెవఁడువనితలకౌవృద్ధులకౌబాలురకౌమా
 నవపాలాంచద్యుజాఖండనచణగుణనందత్కుఠాకోగ్రధారన్.
 గీ. అట్టి జామడగ్న్యుఁడు స్వవీర్యమున భూమి
 భారమునుడించి, నృపకులాన్వయముఁ గ్రుంచి,
 గోపపావకు నాపయి రూపడంచి,
 తపముబలిమిని బరమశాంతత వహించె.
 ఆలాగుననే యితండును గర్తవ్యమును నెఱపి యిప్పుడు పరమోప
 శమనిష్ఠుఁ డయి యున్నవాఁడు.
 గీ. పుడమిపైని వివేకుండు మోహజయముఁ
 బడయునట్లుగఁ గర్ణున నడిచయించి
 యల ప్రబోధునకుంబలె నభ్యుదయము
 నితఁడు శ్రీకీర్తివర్మభూపతికి నొసఁగె.

[తెరలో]

ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ! నాదేహములోఁ బ్రాణములుండఁ గానే మాస్వామియైన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు!

నూత్ర—(తొట్టుపాటుతోఁజూచి) ఓసీ! చూడు,

చ. మదనుఁడువచ్చె నిచ్చటికి మంజులపీనకుచద్వయంబు పే

రెద ఘటించుచున్ రతి రహిన్ బులకాంచితబాహువల్లులన్

గదిసి కవుంగిటంబొదువగా, మదఘూర్ణితనేత్రపద్మఁడై

యదె నయనాభిరామనుభగాకృతి లోకము మోహపెట్టుచున్,

అతఁడు నామాటలవలనఁ బుట్టిన శ్రోధము మూర్తిభవించినట్లు కనఁ

బడుచున్నాఁడు, ఇక్కడనుండి మన మతనిని విడిచి పాటిపోవుటయే

శ్రేయము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన

[వెనుకఁజెప్పినరీతిని గాముఁడును, రతీదేవియుఁ,

బ్రవేశించు చున్నారు]

కాము—(కోపముతో) ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ!

నాబొందిలోఁ బ్రాణము లుండఁగానే మాస్వామియైన మహామో

హునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు!

బౌరా! భరతాధమా!

గీ. పృథివి నిందీవరాక్షులదృష్టివిశిఖ

సంతతులు పర్వకుండెడు సంతవటకె

మహితవిద్వాంసులకునైన మనసులందు

శాస్త్రజన్యవివేకంబు సంభవిల్లు.

ఉ. నుండరమఁదిరంబులును, సోయగపుంజవరాండ్రు, పట్టదా
మండరవోల్లసల్లతలు, మల్లెలతావుల నొప్పుగాడ్పులున్,
జందురుఁడున్నరేలు, నెటకకు నమోఘబలంబులౌట గె
ల్పొందఁగ, నన్వివేకుఁడెఱులుఁడు? బ్రబోధుఁడు నెల్లుపుట్టెడున్?

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! మహామోహ మహారాజుగారి శత్రు
వయిన వివేకుఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడని తలఁచుచున్నాను.

కాము—ఓప్రియురాలా! స్త్రీ స్వభావముచేత వచ్చిన పిటికి
తనము బయలఁ బడునట్లుగా, నీ వావివేకన కేలభయపడెదవు?
చూడు.

క. శరములు విల్లును నా కో

సరసిజముఖ! పూలెయైన, క్షణమేన్ ససురా

సురమగు సర్వజగంబును

దెరలక నాయాజ్ఞమీటి ధృతి నిల్చెడునే?

చ. సురపతి జాతరం గలసెనుమ్మి యహల్యను, బ్రహ్మదేవుఁడున్
వరతనయ న్వరించె, గురుపత్నినిగూడి రమించెఁ జంద్రుఁడున్;
బరుఁడికఁ గానిమార్గమును బట్టనిపాఁడెవఁ డస్మదాజ్ఞచే?
నరయ మతేవి మచ్చరములట్లు భ్రమింపఁగఁజేయు లోకమున్?

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అదియంతయు సత్యమేకాని, శత్రుఁడు
సహాయసంపన్నుఁడు గనుక శంకింపవలసి యున్నది. యమ నియమ
ప్రముఖు లయిన యాతని మంత్రులు మహాబలవంతు లని విను
చున్నాను.

కాము—ఓప్రియురాలా! నీవొక్కబలవంతుఁ డయిన యా
వివేకమహారాజయొక్క యమాదిమంత్రులనే తలఁపున నిలుపు
చున్నావుకాని మమ్ము విచారింపకున్నావు. మేము పూనితోఁ ఛార

సించినంతమాత్రముచేతనే వారందఱును నిమిషములోఁ జెల్లాచెడ
రగుదురు సుమా!

గీ. ఇచటిక్రోధునియెదుర నహింస యెంత?

బ్రహ్మచర్యాదు లెంత నాపజ్జఁ జూడ?

వినుము సత్యుండు సస్తేయుఁడు నపరిగ్ర

హుండు నెంతవా రాలోభునొద్దఁ జెపుము.

యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధ్యాన,
ధారణ, సమాధులు నిర్వికారచిత్తులకడనేకాని యుండరుగాన వారిని
సులభముగానే నశింపఁజేయవచ్చును. అంతేకాక వారిపాలిటిమృత్యు
దేవత లైనస్త్రీలును నాకధీనురాండ్రయి మెలఁగు చున్నారు.

ఉ. వారివిలోకనంబులును వారిసుఖాషణముల విలాసమున్.

వారల కౌగిలింతలును వారలహాసముఁ గ్రీడ లేల? య

వ్వారలనామస్మరణభాగ్యమె చాలు హృదంతరఁబుటం

దారయ నిర్వికారులకు నైన వికారము పుట్టఁజేయఁగన్.

విశేషించి వీరు మనప్రభువువారి యాప్తు లయిన మడ,
మాత్సర్య, దంబాదులకు లోబడినవారయి మనరాజుగారి మంత్రి
యైన యధర్నునినే యాశ్రయింతురు.

రతి—ఓహృదయేశ్వరా! మీకును శమ, దమ, వివేకప్రభృతు
లకును జన్మస్థల మొక్కటియే యని విన్నదానను.

కాము—ఓహో! ప్రియుగాలా! ఒక్కజన్మస్థలమే యేక
మని చెప్పనేల? మాకు జనకుఁడును నొక్కఁడే సుమా! ఎట్లన—

ఉ. ఈశ్వరసంగమంబునను నెంతయుఁ దొల్తును మాయయందు నీ
విశ్వములో మనస్స నెదువిశ్రుతుఁ డౌ సుతుఁ డుద్భవిల్లే; నా

యీశ్వరనూతియే మొదట నెల్లజగమ్ములుఁ జేసి మీఁదటన్

కాశ్వతకర్త యద్యెను బొసంగఁ గులంబులు మావిరెంటికిన్.

అతనికిఁ బ్రవృత్తియుఁ, నివృత్తియు, నని యిద్దఱు ధర్మ పత్నులు గలరు. వారితోఁ బ్రవృత్తివలన మహామోహుఁడు మూల పురుషుఁడుగాఁగల మావంశము పుట్టినది. నివృత్తివలన వివేకుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల యారెండవవంశము పుట్టినది.

రతి—ఓప్రాణనాయకా ! అట్లయిన సహోదదులయ్యును మీలోమీకిటువంటి పరస్పర విరోధమెందుకు ?

కాము—

మ. ఇలనేకామిషసంభవత్వముననే యెందు న్నహ్వైరమూల్

పెలుచ న్నర్థిలు నన్నడమ్ములకుఁ; బృథ్వి ని్వంతయే యీగతుల్?

కలుగన్ లేదె జనక్షుఁబయినసంగ్రామంబు మున్నీమహీ

స్థలిలోఁ బాండవకౌరవోత్తములకున్ ధాత్రీనిమిత్తంబునన్?

ఈజగత్తుసర్వమును మాపిత్రాజ్ఞతము, జనకునకు మాయందుఁ బడమగుటచేత జగత్తుంతయు మేమాకమించుకొనఁగా, నిలువలేక యదాయదలై నతనవారితో వివేకుఁ డందందుఁ దిరుగుచు నెక్కడనో యడఁగియున్నాఁడు. ఇప్పుడాపాపాత్ము లందుచేతఁ దండ్రుని మమ్మును గూడ నిర్మూలము చేయుట కుద్యోగించుకొని యున్నారు.

రతి—పాపము శాంతించునుగాక ! పాపము శాంతించును గాక! ఓ ప్రాణేశ్వరా! విద్వేషమాత్రముచేతనే వారిప్పు డీ పాపవ్యవ సాయమునకుఁ బూనినారా? లేక యిప్పుడు వారాహోచించిన యుపాయ మేదియైనఁగలదా?

కాము—దీనికిఁ గొంచెము గూఢకారణమున్నది.

రతి—ఓ ప్రాణేశ్వరా ! అది నాకేలచెప్పుదు ?

కాము—నీవు స్త్రీస్వభావముచేతఁ బిఱికిదానవని నీకాపాపాత్ముల దాహణ ప్రయత్నమును జెప్పఁజాలకున్నాను.

రతి—ప్రాణనాథా! అది యెటువంటిది?

కాము—ఓ ప్రియురాలా! భయపడఁబోకు. వారివి కేవల హతాశు లయినవారి కోరికలేసుమా! ఇప్పుడు కాలికాశక్తితో సమానురా లయినవిద్య యనురాక్షసియొక్కతె మనవంశమునందుఁ బుట్టువని లోకప్రవాద మొకటి పుట్టినది.

రతి—(భయముతో) ఏమిగతి! మనకులమునందు రాక్షసి యెట్లు పుట్టునా యని నాహృదయము కంప మెత్తుచున్నది.

కాము—ప్రియురాలా! జడియకు జడియకు. ఇది వట్టికిం వదంతియే సుమా.

రతి—తగువాత నారాక్షసి చేయఁగలపని యేమి?

కాము—ప్రియురాలా! బ్రహ్మదేవునిభార్య సరస్వతి యని యొకతె యున్నదికదా! ఆమె యీప్రకారము చెప్పినదట.

ప్రథమ ర

సంగంబుల్ లేని యాయీశ్వరునివలన సంసర్గమున్ లేకయే లీ
లం గాంచెన్ భార్యమాయాలలనమనసనన్ శ్లాఘ్యపుత్రుఁజగంబుల్
పొంగారన్: వీరివంశంబుననె పొడమెకున్ బుత్రియు నివ్వద్యరాఁగన్;
మ్రొంగుండద్విద్య తండ్రిన్ బ్రతుజననిని భ్రాతృప్రజంబున్ గులంబున్.

రతి—(భయోత్కంపముతో) ఓ ప్రాణవల్లభా! రక్షింపుము.
రక్షింపుము. (అని భర్తను గొఁగిలింపుకొనుచున్నది)

కాము—(స్వర్భసుఖ మభినయించి తనలో)

చ. పులకలుగూడఁ జూపులను బొల్పుగఁ దారకలాడఁ బైపయిన్
వలుదకుచద్యయంబు భయభావమునన్ వడఁకాడఁ గంకణ

వళి చిలుపాటపాట, భుజవల్లుల నీతరళాక్షి కాగిటన్
 జెలుడుగఁజేర్చు సొంపలరఁ జేసి, నను నివళాక్షుఁ జేసెడున్.
 (గాఢాలింగనము చేసికొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా! బెదరకు
 బెదరకు, మేము జీవించియున్నంతవఱకును విషయైక్కడఁబుట్టును?
 రతి—ఆరాక్షసి పుట్టుట మీ ప్రతిపక్షులకు సమ్మతమా
 యేమి?

కాము—అవును సమ్మతమే. ఆవిద్య వివేకున కుపనిషద్దేవి
 యందుఁ బ్రబోధచంద్రుఁ డను సోదయనితోడఁ గూడఁ బుట్టబోవు
 చున్నది. శమదమానులందఱు నందులకు మహాప్రయత్నము చేయు
 చున్నారు.

రతి—ఓ హృదయేశ్వరా! ఆత్మవిశాసహేతు వయిన విద్య
 యొక్క యుత్పత్తి కాదుర్విసేతు తెల్లు సంతోషించుచున్నారు?

కాము—ఓ ప్రియురాలా! కులక్షయప్రవృత్తు లయి యున్న
 పాపకర్ములు ప్రత్యపాయము నెల్లు గణింతురు? చూడు.
 చ. అరయ స్వభావదుష్టకుటిలాత్ములసంభవ మెల్లయప్పుడున్
 గీరము విశాసహేతువగుఁగా తమను దముఁగన్న వాకిన్?
 ధరణి ధూమసంచయము తా నలమేఘపదంబు నొంది న
 త్వరముగ నగ్ని నార్చి తరువాతను దానును శాశ మొందదే!

[తెరలో]

ఆ! పాపీ! దురాత్మా! ఏమిరా పాపకర్ముల మని మమ్మే యాక్షే
 పించుచున్నావు! బౌరా!

గీ. “గర్వితు డైన, మర్మార్గగామియైన,
 దా నొకింత కార్యాకార్యదక్షబుద్ధి

కానివాడైన, గురువేని కార్యమొచి

వసుధలోపలఁ దృజియింపవలయుఁ జుమ్మి.”

అను పౌరాణికగాధను బురాణవేత్తలు నాహరించి యున్నారు. అది గాక యీ మాజనకుడే యహంకారునితోఁ జేరి తనతండ్రియైన జగత్పితను బంధించి యున్నాడు. అతనిని మోహదులుకూడ దృఢపాశబద్ధుని జేసి యున్నారు.

కాము—ఓప్రియురాలా! అదె నూకులవృద్ధుడైన వివేకుడు భార్య యగు మతిదేవితోఁగూడ విక్కడకే వచ్చుచున్నాడు.

మ. వనితా! చూడుము చిక్కి మానదనుఁ డావంక నివ్వవేకుండు తె

ల్విని గన్పట్టెడుఁ గాంతి కోల్పడి, కడున్ స్వేచ్ఛానుసంచాదుతా

ఘనరాగాదులచేఁ గలంగిన మతిత్మౌభ్రమ్రుచం గూడి, కా

త్కొనుపెన్మంచునఁ గాంతివాసినశశాంకుంబోలి భీతాత్ముడై,

ఇక మన మిక్కడ నిలువఁగూడదు. (అని విష్కంభించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము

[అప్పుడు వివేకమహారాజును మతిదేవియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

వివే—(అలోచించి) ఓప్రియురాలా! దుర్వసీతుఁ డయిన యీబ్రహ్మచారియొక్క గర్వముక్త మయినమాటను నీవు విన్నావు గదా? వీడు పాపాత్ముల మని మనలనే యాక్షేపించుచున్నాడు!

మతి—ప్రాణేశ్వరా! లోకులు తమదోషముల నేల మెఱుగజాలరు?

వివే—ప్రియురాలా! చూడు.

శా. ఆహా! పాశముల న్నిరంజనుని జ్ఞానానందు నయ్యాశ్వయక్

మోహంభోనిధిలోఁ జిరంబుగఁ గరంబు న్ముంచి బంధించి గా

ధాహంకారపరుల్ దురాత్మకులు నాయాదుర్మదాదుల్ మహా
 త్సాహం బొప్పగ నీశు దీపదశ నొందంజేసి రత్యంతమున్.
 అట్టివాడు పుణ్యాత్ములట! ఆదురాత్ములచేతఁ బరాభవింపఁబడిన
 యీశ్వరుని విముక్తుని జేయటకయి ప్రవర్తింపు చున్నమన మేమో
 పాపకారుల మఁట!

మతి—ఓ ప్రాణేశ్వరా! పరమేశ్వరుఁడు సహజానందసుందర
 స్వభావుఁ డనియు నిత్యప్రకాశుఁ డనియుఁగలభువనప్రచారుఁడనియు
 వినుచుందుము. అట్టివాఁడేల యీదుర్వీనీతులచే బంధింపఁబడి మహా
 మోహసాగరమునందు మునిగి పోయినాఁడు?

వివే—ఓ ప్రియరాలా!

నీ. సతతమహోన్నత ధృతిమంతుఁ డయ్యును
 సదమలసంపూర్ణ శాంతుఁడయ్యుఁ
 బ్రబలతరైశ్వర్యభాసమానుండయ్యు
 మహితసంతతనీతిమంతుఁడయ్యు
 నసమానఘననిశ్చలాంతఃకరణుఁడయ్యు
 సమయానుగుణధీవిశాలుఁడయ్యుఁ
 దరుణులమాయులఁ దగులొందిపురుషుండు
 త్యజియింపఁడే తనదైర్యగరిమ?
 నట్లే యామహాపురుషుండు నరయ నిపుడు
 వఱలుమాయామహాదేవివలలఁ దగిలి
 చిరతరానూనసంబంధగరిమకతనఁ
 దన్నుఁ దా నెఱుంగంగఁ జాలకున్నవాఁడు.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అట్లు సంభవింపదు. సహస్రకిరణుఁ
 డైన సూర్యుఁ డంధకారరేఖచేతఁ గప్పఁబడుట సంభవించునేని,

అప్పుడు దేదీప్యమానప్రకాశసాగరుఁడైన యాదేవుఁడును మాయ చేత నడఁగియుండుట తటస్థింపవచ్చును.

వివే—ఓప్రియారాలా! ఆమెజూడ యిట్టిదని యూహించుట మనకు శక్యముకాదు. వారకాంతవలెనే యామాయాదేవి యనత్యము లయినభావములను గనఁజూచుచుఁ దానా పరమపురుషుని వంచించు చున్నది. చూడు చూడు.

చ. స్ఫటికముభంగి స్వచ్ఛుడచి భాసిలుదేవు స్వయంప్రకాశునిన్
గటకట! యల్పురాలయి వికారవిధేయునిఁ జేసె మాయ; ప్రా
కటమగు దానిసంగతిని కాంతి నొకింతయుఁ గోలుపోఁ డతం
డటు లయియౌ, ఘటించెడును నాతని కామె యధీరతంగడున్.

మతి—దుర్విదగ్ధురా లయిన యామె యేకారణముచేత నుదారచరితుఁడయిన యామహామహుని వంచించుచున్నది?

వివే—ప్రయోజనమునుగాని కారణమునుగాని విచారించి మాయ వర్తించుచుండలేదు. స్త్రీవిశాచముల కది స్వభావమే. చూడు.

చ. నరులదయార్ద్రకోమలమనంబులు లోఁగొని వామలోచనల్
సరగున నేమిచేయుటకుఁ జాలరు తాద ధరాతలంబునన్?
పురుషుల మోహపెట్టుదుడు, బుద్ధిగలంతుఁ, విషాదపెట్టుదుర్
మరి వెఱపింతుఁ రాసలఁ గరంతుడు, చేయుదు రాత్మదాసులన్.
మఱియొక కారణముగూడఁ గలదు.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అదియేది?

వివే—దురాచారుల లయిన యామె “నేనిప్పుడు యశావత
ముపోయి యేండ్లు చెల్లినదాన నయి యున్నాను. ఇకఁడును బురాణ
పురుషుడు; స్వభావముచేతనే విషయసుఖ విముఖుఁడు, కాబట్టి నా

తనయునినే పరమేశ్వరపదమునందు నిలిపెదను” అని యాలోచించి నది. తల్లియభిప్రాయము నెఱిగి భేద మేమియు లేక యామెనే పోలిన మనస్సును నవగ్ధారములు గలపురములను నిర్మించెను.

గీ. ఒక్కడయ్యును వహియించి పెక్కురూపు

లలశరీరపురంబుల నతఁడు చొచ్చి,

స్ఫటికమణిబోలి యాత్మచేష్టలను దాను

వానివానికిఁ దగ నలవచ్చుకొనియె.

మతి—(ఆలోచించి) ఓప్రాణేశ్వరా ! తల్లి యెటువంటిదో పుత్రుఁడు నటువంటివాడే పుట్టునుగదా!

వివే—అప్పుడు మనస్సుయొక్క జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును దనమున్న నుమఁడునునయిన యహంకారుఁడు వచ్చి తన్నుఁగొంగిలిండుకొనఁగాఁ బరమాత్ముఁడు—

చ. బ్రమసి, యవిద్యచేయనిదురంబడి, యీశ్వరుఁ డామనస్సుచే
యమహితకల్పనం దగిలి, ‘యదృశవమందితి; వీరు నాపితల్;
విమతులుఁ బుత్రమిత్రులును వీరె; కులంబు బలంబు విద్య ద్ర
వ్యము నివె; భార్య యీమె’ యని గృష్ణములీయవి పెక్కు
లొందెడున్.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! ఈప్రకారముగానతిదీర్ఘతర మయిన నిద్రచేతఁ బ్రబోధము చెడియున్న పరమేశ్వరునియందుఁ బ్రబోధ సంభవ మెట్లు కలుగును?

వివే—(లజ్జతో సధోముఖుడయి యున్నాఁడు.)

మతి—ప్రాణేశ్వరా! గురుతరలజ్జభరముచేత శిరస్సు వంచు కొని యూరకున్నారేమి ?

వివే—ప్రియారాలా! స్త్రీలహృదయములు శఱుచుగా నీర్వ

నుబొందును. అందుచేత నేను సాపరాధుడ నగుదునుగదా యని శంకించుచున్నాను.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అన్యశ గలిగినస్త్రీలు మాత్రమే తన కనురక్తు డయి ధర్మార్థవ్యాపారమునందుఁ దగిలి యున్నభర్త యొక్క మనోభీష్మితములకు విఘ్నములు చేయుదురు.

వివే—ఓప్రియగాలా!

శా. ఉగ్రోద్యద్విరహోర్తయా నుపనిషద్యోషిన్మణీయోగ మ
య్యగ్రశ్లాఘ్యుల శాంతిముఖ్యులనుసాహాయ్యాప్తి నాకబ్బినన్
జాగ్రత్త తుణకాలమీపు విషయేచ్ఛల్ మానివర్తించినన్,
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిధామవిరతీన్ గల్గుం బ్రబోధుండిలన్.

మతి—ఓప్రాణవల్లభా! అహంకారాభిమానియైనను గులప్రభునకు బంధమోక్షము కలిగెడు పక్షమున, అప్పుడు దేవర వారి కామెతోడి నిత్యానుబంధము కలుగునుగాక యనియే నాకోరిక.

వివే—అలాగున నయినపక్షమున, నామనోరథము లచిరముగాఁ బ్రసన్నములును సిద్ధములు నయివచ్చే అప్తేకదా—

సీ. జగముల కాదియు శాశ్వతుండుఁబ్రభువు

నై వెలుగొందుమహానుభావు

బహువిధంబులఁ దాము భాగించి, దేహని

వేశంబుబండుఁ బ్రవేశపెట్టి

బద్ధునిగాఁ జేసి, పరమమృత్యుపదంబు

ప్రాపించునట్లుగఁ బదిలపఱచి,

యడకుఁబహ్మద్రోహులై నయవ్వారికి

మరణాంతికంబయి మఱియు శాస్త్రు

విహితమైన ప్రాయశ్చిత్తవిధిని నేను
 మహితవిజ్ఞానమహిమచే మహి నొనర్చి,
 మరల స్థాపించువాడఁబో స్థిరముగాను
 బూని బ్రహ్మైకభావఁబుఁ బుడమిమీఁడ.
 అట్లగునుగాక! ప్రస్తుత కార్యసిద్ధికోఁటకుఁ బ్రబోధోత్పత్తినిమిత్తము
 శమాదులను సమకూర్తము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ద్వి తీ యాంక ము

[అంతట దంభుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

దంభు—“వత్సా! రంభా! అమాత్యసహితుఁడయి వివేకుఁడు
 ప్రబోధోదయార్థముగా శమదమాదుల నాయాతీర్థములకుఁ బంపియు
 న్నాఁడని విన్నాఁడను. ఆసన్నమగుచున్న మనయూకులక్షయమును
 మాన్పుటకయి మీరు శ్రద్ధ వహించి ప్రతిక్రియ చేయవలెను.
 భూమండలములోఁ బరమముక్తిక్షేత్రమయివారణాసీనగర మున్నది.
 నీ వందుఁబోయి నాలుగశ్రమములవారియొక్కయు మోక్షకార్య
 విఘ్నమునిమిత్త మతిప్రియత్నము చేయవలెను.” అనిమహామోహ
 మహారాజుగాడు నాకాజ్ఞాపించియున్నాడు. కాఁబట్టి నాకు వశ్యులయిన
 వారితో నిండియున్న యీ వారణాసీపురమునందు నేనిప్పుడు మా
 ప్రభువువారు సెలవిచ్చినట్లుగా వారియాజ్ఞలను నిర్వహించితిని.
 ఇప్పుడిక్కడ నాయాశ్రితులు (దాంభికులు)

చ. గణికలయిండ్లఁ గంపొదవుకాంతలయానససీధు పానుచుకా,

బ్రాహ్మతరతోత్సవంబులను రాత్రులు వెన్నెలలోనఁ బుచ్చి, బ్రా

హృణుల మటంచు దీక్షితలమంచుఁ దపస్సులమంచుఁ బండితా
గ్రణులమటంచు ధూర్తులుజగంబును మోసమొనర్తురెంతయున్,
(చూచి) భాగీరథినిదాటియిప్పుడివంక నేవచ్చుచున్నాఁడు. ఈసాంధుఁ
డెవఁడయియుండును?

గీ, ఒకట నభిమానమున మండుచున్నయట్లు;
మించి లోకత్రయంబును మ్రొంగునట్లు,
పృథులవాఙ్మాలమున బెడరించునట్లు,
ప్రజ్ఞచే నవ్వునట్లుఁ, గన్నడెడు నితఁడు.
ఇతఁడు దక్షిణరాధాదేశమునుండి వచ్చియుండు నని నేనూహించె
దను, కాఁబట్టి నేనితనివలనఁ బూజ్యుండయిన యహంకారునివృత్తాం
తమును దెలిసికొనెదను.

[అప్పుడు పయినిజెప్పినట్లహంకారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

అహం—ఓహో! ఈజగత్తంతయు మూర్ఖమయ మయి
యున్నది, ఎట్లన—

చ. గురుమతము నివ్వనంగనరు; గోప్యకుమారిలకాస్త్రరీతిఁ గా
నరు; విన రాప్రభాకరెఁ డొనర్చినబోధ; యిఁకేల దేవతా
గురుకథ? శేషుభాష్యమును గోరరు; నూత్నపదార్థతత్వముల్
నరపశువుల్ గ్రహింపరు; తలంపరు పాశుపతంబు స్వస్థులె.

(చూచి) వీ రర్థజ్ఞానశూన్యులు; కేవల స్వాధ్యాయపరులు; వేదము
లను నీటఁ గలుపు చున్నారు. (మరలి మతియొక చోటికినడచి) వీరు
భిక్షులకొఱకే యతివేషములను గ్రహించినారు; శిరోముండనములు
చేసికొన్న యీపండితంశున్ములు వేదాంతకాస్త్రమును బాడుచేయు
చున్నారు. (నవ్వి)—

గీ. మహిని బ్రత్యక్షముఖ్య ప్రమాణసిద్ధ
 ఘనవిరుద్ధార్థములు వీరు జనములకును
 బోధ చేయుచునుండఁగఁ, బుడమిగ్నొండ
 బౌద్ధవాదులకడఁ గలపాప మేమి?

ఇట్టి వీరిసంభాషణలు విన్నను మహాపాతకము సంభవించును.
 (మరల మఱియొక చోటికి నడచి) వీరు కష్టపడి తర్కమతము నభ్య
 సించిన శైవపాశుపతాదులు ఈపాపండులు కేవలపశువులే, వీరితో
 సంభాషించినవారు సహితము సరకమునపా లగుదురు. అందుచేత
 వీరిని దృష్టిపథమునుండి దూరముగాఁ బోహరి పఱచుమును. (మరల
 మఱియొక చోటికి నడచి) —

ఉ. అల్లదె గంగయొడ్డు శిలలందుఁ గుళాస్తరణోపవిష్టులై,
 యల్లన దర్భముష్టియుతహస్తము లొప్పఁగఁ, బూజపెట్టె ల
 ల్లన నిల్పి, పూస లెగఁముం గొనవ్రేళ్ళుల నక్షమాళికల్
 పెల్లుగఁ ద్రిప్పుచున్, ధనికవిత్తములన్ హరియింత్రుదాంభికుల్.

(మరల మఱియొక చోటికి నడచి) వీరు త్రిదండి వేషములచేత జీవనము
 చేసెను ద్వైతాద్వైతమార్గపరిభ్రష్టులు. (మరల వేతొక చోటికి
 నడచి చూచి) ఓహో! ద్వారసమీపమునందు నాటిన నిడుదలగు
 వెదురుగడలకుఁ గట్టియున్న తెల్లనిసూక్ష్మవస్త్రరహస్రములు పయిని
 దాండవ మాడుచుండఁగా, క్రిందనందందుఁ గృష్ణాజినములును సన్న
 కండ్లును యజ్ఞపాత్రములును జపాలములును తోళ్లును రోకళ్ళును
 బ్రకాశింపఁగా, నిరంతరము తాజ్యవాసనతో నిండినధూమములచేత
 గగనమండల మంతయు నల్లపడఁగా గంగాసమీపమునందుఁ బ్రకా
 శించుచున్న యాయాత్రమపద మెవ్వరిదము యుండును? ఇది నిశ్చ
 యముగా నెవ్వరిదో యొకదొడ్డికృష్ణాపురి గృహమై యుండును.

కానిమ్ము, అతిపవిత్ర మైనయిది నేను రెండుమూడుదినములు
వాసము చేయుటకు యోగ్యమనినదిగాఁగన్నడు చున్నది. (అని
ప్ర) వేశించి చూచి) ఆహా!

చ. ఉదకమున్ భుజంబులను సూతువులన్ గళమంచు తొమ్మునన్
బెడవులఁ జెక్కులన్ నుదుట వీవున గడ్డమునంచు జానులన్
బతునుగ బొట్టుపెట్టి, కటిఁ బాణులఁ గర్ణములందు జుట్టునం
దుదుటున దర్భలుంచి, యితఁడొప్పెడు దంభము రూపమొందె
నాన్.

మంచిది. నేనతనిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁ
బోయి) నీకు శుభ మగునుగాక!

దంభు—(హంకారముచేత నాతని నదలించు చున్నాఁడు.)

వటుఁడు—(ప్ర) వేశించి తొట్టుపాటుతో) ఓబ్రాహ్మణుఁడా!
దూరముగా నిలుచుండు. పాదప్రక్షాళనము చేయక యీయాశ్రమ
పదములు ద్రొక్కఁగూడకు.

అహం—అయ్యో! నేనెక్కడనో పాపతురుష్కుడేశమునకు
వచ్చివాఁడను. ఇక్కడ శ్రోత్రియు లయినయతిథులను గృహస్థు
లాసనపాద్యాదులచేత నయిన నెనుర్కొన కున్నాడు.

దంభు—(చేసెఁగచేత నూఱడించుచున్నాఁడు.)

వటు—దూర దేశమునుండి వచ్చిన మీకులశీలాదికమును
జక్కఁగా విచారింపు మని మాగురువులవా రాజ్ఞాపించుచున్నాడు.

అహం—ఏమీ! ఇప్పుడు మాకులశీలాదికమును కూడఁ బరీ
క్షింపవలయునుగా? వినుము—

ఉ, ఉత్తమమ్మి గౌడమహి; ముత్తమమందును రాధికాపురం;

బుత్తమమందు శ్రేష్ఠికుల; ముత్తముఁ డందును నాదుతండ్రి; న

ర్వోత్తములెన్నఁ దత్తనుజు; లుత్తముఁడంగడు నేను వారిలో
నుత్తముబుద్ధిధైర్యవినయోదవివేకసుశీలతాదులకా.

దంభు—(వటునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

వటు—(తామ్రకలశమునుపట్టుకొని వచ్చి) దేవా! సాదశౌచ
మును జేసికొందు.

అహం—(తనలో) కానిమ్ము. ఇట్లుచేసికొనుటవలన దోష
మేమున్నది? (అలాగునఁజేసి దాపునకు వచ్చుచున్నాఁడు.)

దంభు—(పండ్లుకొటికి) నీవు మారముగా నిలుచుండు. గాలి
తోఁ గలిసి చెమటబిండవులు మామీదికి వచ్చును.

అహం—ఓహో! ఈబ్రాహ్మణ్య మపూర్వ మయినదిగా
నున్నదే.

వటు—ఓబ్రాహ్మణా! అందుకు సఁదేహమేమి? వీరి
సన్నిధిని—

గీ. పూజ్యపాదాబ్జయుగళంబు ముట్టుకొనక,

భక్తిఁ బీఠాంతభూతల భాగమునకె

స్వీయచూడామణి మరీచివితతిచేత

నృపతివరులు నీరాజనం బిడుదు రెవుడు.

అహం—(తనలో) ఈ దేశము కేవలదాంభికుల కనుకూల
మయినది. కానిమ్ము. ఈపీఠముమీఁద గూడుచుండెదను.

(అని కూడుచుండఁ బోవుచున్నాఁడు.)

వటు—ఆరాధ్యపాదులవారి యీపీఠము నన్యులాకృతింపఁ
గూడదు.

అహం—ఓరి సాపాత్ముఁడా! దక్షిణరాధా దేశమునప్రసిద్ధుల

యిన మా వంటి పరిశుద్ధులుగఁగిత మీ పీఠము నెక్కడగరా! ఓది
మూర్ఖా! మాకులశీలములు వినుమా—

ఉ. మాత మహాకలీన ; మతి మత్సరిశ్రోత్రియపుత్రి; యాటనే
బూతుడఁ దండికంటె; వినుపూర్వము మత్సరియన్న మిత్రున
స్మాతులపుత్రిమీఁద నణుమాత్ర మబద్ధపునింద రా, నప
ఖ్యాతపుబాంధవం బసి ప్రియాంగనఁ బోనిడి యైతి శుద్ధుడన్.

దంభు—ఓబ్రాహ్మణా! అదియంతయు నట్లేయియుం
డును, అయినను నీకు మావృత్తాంతము తెలియదు.

చ. మును పొకసారి బ్రహ్మపురముం గనివచ్చుట కేను బోవఁగా,
మునివక్షలాత్మ పీఠచయముం డిగి రెల్లరు నన్నుఁ జూచి; యా
వనజభవుండు నన్నుఁ బ్రియభాషలఁదేటిచి, శుద్ధిగాఁగ ది
గ్గున నుపవిష్టుఁజేసె నవగోమయలిప్తనిజోరుపీఠికన్.

అహం—(తనలో) ఆహా! ఏమి యీదాంభికబ్రాహ్మణుని
యత్యుక్తి (అలోచించి) ఇతఁ డొకవేళ దంభుడే యేమో! అయి
నంగానిమ్ము. (కోపముతో బిగ్గరగా) ఓరీ! నీవేల గర్వపడెదవు?
చ. శతముఖుఁ డెంతవాఁడు? మతి సారసగర్భుడనంగ నెంత? యీ
క్షీతిపము నేమిలెక్క మునిసింహు! లెఱుంగవు నీవుమత్తప
స్తతమహిమంబు వాసవశతంబును బ్రహ్మశతంబు మానిరా
ట్పుతమును గూలలేదె వరుసన్ గతిగానక నేను జూడఁగన్.

దంభు—(చూచి సంతోషముతో) ఓహో! అయ్యా! మీరు
నాపితామహులైన యహంకారులు. దేవా! లోభుని యాత్మజుడ
నయిన దంభుడను నేను మీకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

అహం—వత్సా! దీర్ఘాయుష్మంతుడవుకమ్ము. నేను ద్వాప
రాంతమునందుఁ జూచినప్పుడు నీవు బాలుఁడవు. చిరకాలమై డఁబాసి

యుండుటచేతను వార్ధక్యగ్రస్తుడ నగుటచేతను నిన్నిప్పుడు తిన్నగా గుఱుతుపట్టలేక పోయి యుండును. మఱి నీకుచూడఁదయిన యసత్యు నకుఁ గుశలమా?

దంభు—అతఁడు తేనుముతోనున్నాడు. అతఁడును మహా మోహమహారాజుగారి యాజ్ఞననువర్తించుచు నిక్కడనే యున్నాడు. అతనిని విడిచి నేనొక్క ముహూర్తకాల మయినను బ్రాణములు నిలువఁ గలుగుదునా?

అహం—నీతల్లిదండ్రులయిన తృప్త్యయు లోభుండును గుశలు లయియున్నారా?

దంభు—వాడును నిక్కడనే యున్నాడు. వాడు లేక నేనుక్షణ మయినను నిలువలేను. పూజ్యులయిన తమరిక్కడ కేమిపనిమీఁద దయచేసినాడు?

అహం—వత్సా! వివేకునివలన మహామోహున కేమోయు పడ్రవము కలుగనున్నదని విని యాతని వృత్తాంతమును దెలిసికొన వలెనని వచ్చినాను.

దంభు—తమరాక మేలయినది. మహామోహమహారాజుగారిండ్రిలోకమునుండి నేటరేపటనిచ్చటకే వచ్చుచున్నారని విన్నాను. ఆయన యువారణాసీసగరమునే రాజధానిగాఁ జేసికొందు రనియు నొకలోకప్రవాదము పుట్టినది.

అహం—సమస్తాత్మలయందును వాగుముచేసెడు మహామో హుఁడివారణాసియం దుండఁగోరుటకుఁ గారణమేమి?

దంభు—మఱియేమున్నది? వివేకుని నడ్డగింపవలయుననియే. గీ. శాశ్వతబ్రహ్మపురి కాశి, జగ్మభూమి
యవని విద్యాప్రబోధోదయముల కరయః;

గులవినాశనవిధి కెత్తుకొన్నయావి

వేకుండిండుండఁ గోరెడు విడువ కెపుము.

అహం — (భయముతో) అట్లయినపక్షమున దీనికిఁ బ్రతీకార
మవశ్య మైనదే. ఎట్లనిన—

క. పురహడుడు హడుడు కరుణం

బరమపదజ్ఞానశూన్యమానవతతి కి

ప్పురి భవభయహరతారక

మురపుగ నవసాన వేశ నుపదేశించున్.

దంభు—అది సత్యమే. అయినను గామగ్రోధాద్యభిభూతుల
కది లభింపదు. దానినిబట్టియే తైర్ధికు లిట్లు చెప్పుచున్నారు—

క. విద్యా తపో యశస్సుల

హృద్యముగఁ గరంబు లంఘు లెదయు నెవని క

య్యాద్యుని శివుఁ జేరునొ యన

వద్యత నాతంఁడె తీర్థఫలమును బొందున్.

[తెరలో]

ఓహో ! జనులారా ! ఇదె మహామోహమహారాజుగారు వచ్చు
చున్నారు.

చ. స్ఫటికమణీవితర్దికలఁ జల్లుడు చందనగంధతోయముల్;

పటుగతి యంత్రమార్గములు పన్నుడు వారిగృహంతరంబులన్;

స్ఫుటముగఁ గట్టుఁ డెల్లెడల భూరిలసన్మణితోరణావళుల్;

చిటుకున నింద్రచాపసమచిత్రపతాకల నెత్తుఁ డంతటన్.

దంభు—అయ్యా! మహారాజుగారు సమీపమునకువచ్చినారు.

కాఁబట్టి మీ రాయన కెదురుగాఁబోయి గౌరవింపవలయును.

అహం—అలాగుననే చేయుదుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

[అప్పుడు మహామోహమహారాజుగారు మహానైభవముతో,

బరివారసహితముగాఁ బ్రవేశించు చున్నారు.]

మహామోహుడు—(నవ్వి) ఓహో! మూఢులు నిరంకుశులు గదా?

చ. కలదట! యాత్మయొక్కటి జగంబున దేహముకంటె వేఱుగా?
ఫలమది మీఁదఁగాంచునట! భద్రముగాఁ బరలోకమందహా!
వలవని యీదొరాశయు నభస్తరురాజము పూచి స్వాదున
త్ఫలముల నిచ్చునన్న భ్రమవంటిది కాదె తలంచి చూడఁగన్?

ఇటువంటి స్వకపోలకల్పనముచేత లేనిపదార్థము నొకదానిని నిర్మించి దుష్పాండిత్యము గలప్రబుద్ధు లీప్రపంచమును వంచించు చున్నారు.

శా. ఆహా! లేనిపదార్థ మున్నదని మిథ్యల్ పుష్కలయ్యాస్తిక
ద్రోహుల్ నాస్తికులంచు దూష్యులనుచున్ దూషింతు సత్యా
మాహాత్మ్యస్థితిఁ బంచభూతపరిణామంబౌచుజైతన్యసం [ధ్యులన్
దోహం; బెవ్వరు దేహభిన్నునిఁగ నెందుం జూచిరే జీవునిన్?

వీరు తమ్ముమాత్రమే కాక లోకమునంతను వంచించు చున్నారు.

మ. తనువుల్ వక్త్రముఖాంగసంచయముచేతన్ దుల్యముల్ కాఁగ, వే
ఱన నేలా కులముల్? పరాంగన యిదన్యార్థం బిదన్ భేదముల్
గనరా వింతయు నాకు! హింసఁ బరకాంతాస్వాపతే యాక్రమం
బును దోషంబవి కల్భున్ సలిపిరింపుల్ పుట్ట నిష్పృహులు.

(అలోచించి శ్లాఘనతో) ప్రశ్నాత్త మే ప్రమాణమగుటనుబట్టిసర్వవిధములచేతను లోకయశశాస్త్రమే శాస్త్రము. “ప్రథివ్యాపస్తేజో వాయువులు తత్వములు; అర్థకామములు పురుషార్థములు; భూతములే జ్ఞానజనకములు; పరలోకము లేదు; మృత్యువే మోక్షము” అని యీ శాస్త్రము నస్మదీయాభిప్రాయానుసారముగా వాచస్పతి రచించి చార్వాకునికి సమర్పించెను. అతఁడు శిష్యోపశిష్యమార్గమున దానిని లోకమున న్యాపింపజేసెను.

[అంతటఁ జార్వాకుఁడును శిష్యుఁడును బ్రేరేపించు చున్నారు.]

చార్వా—వత్సా! నీవెఱుగుదువు దండనీతియేవిద్య; దానిలో నంతర్భూతమయిన దేవార్త. త్రివేదములును ధూర్తప్రలాపములు చూడుము—

గీ. యజ్వలకు ద్రవ్యనాశక్తియాదికంబు
వలన స్వర్గఫలంబది వచ్చునేని,
ధరణిలో దావపహ్నిదగ్ధంబులైన
పాదపంబులవలనను ఫలము లొదవు.

మఱియును,

గీ. పుడమిలో యజ్ఞమునఁ జంపఁబడెడునట్టి
పశువునకు స్వర్గసౌఖ్యంబు వచ్చునేని,
యజ్ఞపశువునుగాఁ జేసి యజ్ఞకర్త
స్వర్గసుఖమందఁ దనతండ్రిఁ బనుపరాదె?

క. మరణము నొందిననరులకుఁ

గరమును శ్రాద్ధంబు తృప్తిఁదలిగించెడుచో,
ధర నాటిన దీపంబున

కుడుకాంతిని దైలదాన ముత్పాదించుకొ,

శిష్యు—ఆచార్య! ఈ ప్రకారముగాఁ బురుషులకుఁ దినుటయుఁ ద్రాగుటయునే పరమార్థమలయినపక్షమున, ఈ తైర్థికులు సంసారసుఖమును విడిచి యేల తాము ఘోరతరములయిన పారాక సాంతపనవృత్తికాలాదు లగుదుఃఖములచేత శ్రమ పడుచున్నారు?

చార్య—వంచకప్రణీతములయిన యాగములకే మోసపోయిన యామూర్ఖుల కాశామోదకములచేతనే యిట్టి శ్రమ పడుచున్నది. చూడు—

గీ. భుజిపీడితఘనబాహుమూలభుగ్న
కుచయుగాభోగ కాంతోపగూహమేడ?
భ్రష్టబుద్ధులభిక్షోపవాసనియమ
సూర్యకరతాపమున దేహశోషమేడ?

శిష్యు—ఆచార్య ! దుఃఖమిశ్రితమయిన సంసారసుఖము పరిహసింపఁ దగనిదని యీవిధముగాఁ దైర్థికులు చెప్పుచురుగదా?

చార్య—(నవ్వి) ఇది యానరపశువులయొక్క దుర్బుద్ధివిలసనము.

చ. అవనిని దుఃఖమిశ్రితములౌటను నిందియజన్యసౌఖ్యముల్
తివిగి త్యజింపఁబోలు ననుధీదులు మూర్ఖులెకాతలంపఁగన్
జవిగలతెల్లబియ్యమున సారతరంబగుశాలిధాన్యమున్
దవులఁ ద్యజించునే యుముకఁ దాల్చునటంచు వివేకియెవ్వఁడున్

మహామోహు—ఓహో! చిర కాలమునకుఁ బ్రామాణికములయిన వచనములు కర్ణసుఖమును గలిగించుచున్నవిగదా! (చూచి యానందముతో) ఇతఁడు నాప్రియగుఁడయిన చార్యుఁడా?

చార్య—(చూచి) ఇతఁడు మహామోహామహారాజు, (సమీప

మునకుఁబోయి) జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఓమహారాజా!
ఇదిగో చార్వాకుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

మహా—చార్వాకా! నీకు స్వాగతము, ఇక్కడఁ గూరుచుం
డుము.

చార్వా—(కూరుచుండి) ఇది కలియొక్క సాష్టాంగ ప్రణా
మము.

మహా—అచ్చటఁ గలి కవ్యాహతకుశలమా?

చార్వా—దేవరవారి ప్రసాదమువలన సర్వత్ర కుశలమే.
అతఁడు కార్యశేషమును గూడఁ దీర్చి మఱి దేవరప్రసాదములనుసంద
ర్భింపఁగోరుచున్నాఁడు.

చ. ఎవఁడు, మహా త్తరంబయిన యేలికయాజ్ఞనుబూని దాని శా
త్రవహననఁబున న్నెఱసి, తిష్ఠిణలబ్ధసుఖ ప్రసాదుడై,
యవిరళహర్షపూర్ణహృదయంబున దర్శనమిచ్చుస్వామిసా
దవనజవందనం బిడు, నతం డతిధన్యుఁడు భృత్యకోటిలోన్.

మహా—ఇప్పు డాకలి యేమేమి చేసియున్నాఁడు?

చార్వా—దేవా! చిత్తగింపుము—

చ. శ్రుతివిహితార్థమార్గములచొప్పు తొలంగి మహాజనుల్ యథే
ష్టతఁ జరియించువారయిరి జంకును గొంకు నొకింత లేక; యీ
గతికిని హేతు వాకలియుఁగాఁడు, మదీయబలంబుఁ గాదు, ఏ
శ్రుతముగఁ జొయవంబుఁ బెనుచుం బ్రభుమన్ననయే భటాళికిన్.

అక్కడ నుత్తరపథికులును బాశ్చాత్యులును వేదములనే
త్యజించినప్పు డింక శమదమాదులకథ యేల? ఇతరస్థలములయందు
సహితము వేదములు తఱుచుగా జీవికామాత్రఫలములే యైవవి.

గీ. అగ్నిహోత్రంబు, వేదత్రయంబు, మఱి త్రి
దండమును దేహమున భస్మధారణంబు,
బ్రజ్ఞయును బౌరుషము లేనిపండలకును
జీవిక లని బృహస్పతి చెప్పె మున్ను.

కాఁబట్టి కురుక్షేత్రాదులయందు విద్యా ప్రబోధచంద్రో
దయ మగునని దేవరవారు స్వప్నావస్థయందును శంకింపవలయు.

మహా—చక్కగా సాధించి నాడు. ఆతీర్థమును వ్యర్థమయిన
దానినిగాఁ జేయుట గొప్పపనికదా?

చార్వా—దేవా! దేవరవారికి విన్నవింపవలసినది మఱి
యొకటియున్నది.

మహా—అది యేది?

చార్వా—విష్ణుభక్తియను పేరుగల మహానుభావురాలయిన
యోగిని యొక తెయున్నది. ఆమె సర్వశ్రీ సంచారము చేయుకుండఁ
గలిచేత నిలువఁబడిన దయ్యను, తదనుగ్రహీతులయినవారిని దేటి
చూచుటకును మేము శక్తులము కాకున్నాము. కాఁబట్టి దానికిఁ
బ్రీతీకారమును దేవరవారే సావధానముగా నాలోచింపవలయును.

మహా—(భయముతోఁ దనలో) అక్కటా ప్రసిద్ధమహాప్ర
భావ యైన యాయోగిని మాకు స్వభావవిద్వేషిణి; ముస్సాధ్యురాలు.
కానిమ్ము. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! మనకీశంకతోఁ బనిలేదు. కామ
కోధాదులగు శత్రువులముందఱి దానిపని యెక్కడసాగును?

చార్వా—అట్లయ్యెను శత్రుఁడల్పుఁడని జిగీషుఁడైనవాఁ
డేమఱియుండఁగూడదు.

క. అరి యల్పుఁడ య్యా, మర్మము
లరసి మహాబాధఁ దెచ్చు నవనీశునకున్;

గర మల్ప మయ్య, ముల్లది

చగణమున కపారమైనశ్రమ మొనరించున్.

మహా—(తెరవంకఁజూచి) ఓరీ ఎవఁ డక్కడ?

[దావాఁకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దావా—స్వామీ! ఏమియజ్ఞ?

మహా—ఓరీ! అసత్సంగా! “ఏమటియుండక యోగినియైన విష్ణుభక్తిని మీరే హతముచేయవలెను” అని కామక్రోధమదమాన మాత్సర్యాదులతో నేనాజ్ఞాపించినట్లు చెప్పమా.

దావా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు పత్రహస్తుఁడై యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించు చున్నాఁడు.]

పురు—(తనలో) సముద్రతీరమునందలి పురుషోత్తమసంజ్ఞ గల దేవాలయమునందున్న మద మాన సమధేయులగు ప్రభువులు మహారాజసన్నిధానమునకుఁ బంపఁగా నేనిప్పు డుత్కలదేశమునుండి వచ్చినాఁడను. (చూచి) ఇదివారణాసి; ఇదిరాజమందిరము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి) ఈప్రభువువాడు చాద్వాకునితో నేదో మంత్రాలోచన చేయుచుఁ గూరుచున్నాడు. వీరిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁజొచ్చి ప్రకాశముగా) దేవా! జయ మగుఁగాక! జయమగుఁగాక! తమకుఁ బంపఁబడిన యీపత్రికను దేవరవాడు చిత్తగింపవలయును.

మహా—(పత్రికపుచ్చుకొని) నీవెక్కడనుండి వచ్చినావు?

పురు—పురుషోత్తమాలయమునుండి వచ్చినాఁడను.

మహా—(తనలో) ఇది యేదో ప్రాణాంతక మయిన కార్య మయి యుండును. (ప్రకాశముగా) చార్వాకా! ఇప్పుడు నీవు పొమ్ము

కర్తవ్యమునందు నీవవహితుడవగు యుండవలెను.

చార్వా—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

మహా—(పత్రికను జదువుచున్నాడు)—“స్వస్తి! శ్రీవార
ణాసీపురవరాధీశ్వరులైనమహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర మహా
మోహ మహారాజులవారి పాదపద్మములకుశ్రీపురుషోత్తమాలయము
నుండి మదమానులు సాష్టాంగప్రణామములు చేసి చేయగల పిన్న
పము. ఇక్కడ మేము నిరంతరక్షేమముతో నున్నాము. తరువాత
శాంతిదేవి తనతల్లియైనశ్రద్ధతోగూడ వివేకనిదాత్యమును బూని
యుపనిషద్దేవిని వివేకనితోడి సంగమముకొని కహర్నిశమునుబ్రహ్మ
ధించుచున్నది. మఱియు ధర్ముడు కామసహచరుడయ్యును వైరా
గ్యాదులచేత వేటుపటుపబడినవానివలెగానబడుచున్నాడు. అందు
చేత నతడు కామునినుండి విడిపోయియొకానొకప్పుడునిగూఢముగా
దిరుగుచున్నాడు. కాబట్టి యీసంగతిని దేవర దివ్యచిత్తమునకు
దేవలెను”—(క్రోధముతో) ఆహా! ఏమిది? ఈయతిముగ్ధులు
శాంతికిసహితము భయపడుచున్నారు! ఈశాంతి యెక్కడనుండి
పుట్టినది?

చ. అజుడగు సృష్టిమాత్రనిరతాత్ముడు; దక్షమఖాంతకుండు శై
లజ్జబిదోపగూహనములక సుఖముండు విఘ్నార్ణితాత్ముడై;
ఋజువుగ శ్రీకపోలమకరీడశలాంఛితవత్సుడై యధో

క్షుజుడు వసించు సంబుధి; నికన్ బెటవారికి శాంతి యబ్బునే?

(పురుషునిగూర్చి) ఓజాల్మా! నీవు సత్వరముగా గాముని
యొద్దకుబోయి, “ధర్ముడు దురాత్ముడని మేమిప్పుడు దెలిసికొన్నా
రను, అతడు ముహూర్తకాల మునుననునమ్మదగినవాడు కాదు,

కాఁబట్టి నీ వాతని దృఢముగా బంధించి కట్టివేయుము" అని మా యాజ్ఞను జెప్పము.

పుడు—దేవర సెలవిచ్చినట్లు జేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

మహా—(ఆలోచించి తనలో) శాంతిని సాధించుట కేమియు పాయ మున్నది? ఉపాయాంతరముతోఁ బనిలేదు. ఈపని కిక్కడ కోధలోభులే సమర్థులు. (ప్రకాశముగా) ఎవ రక్కడ?

దావా—(ప్రవేశించి) దేవా! ఏమియాజ్ఞ?

మహా—ఇప్పుడే కోధునిని లోభునిని బిలుచుకొని రా.

దావా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను.

[అంతట కోధుఁడును లోభుఁడును బ్రవేశించు చున్నారు.]

కోధు—శాంతి శ్రద్ధా విష్ణుభక్తులు మహారాజుగారితో వైరమును వహించినారని విన్నాఁడను. నేను జీవించి యుండఁగానే తమప్రాణములమీఁదికి వచ్చెడి యీపని యేల?

ఉ. చేయుదు లోక మంధముగఁ; జేయుదు ధీరులశ్రోత్రహీనులన్;

జేయుదుఁ జేతనంబుల సచేతనరీతిని; నాదుశక్తిచే

నేయెడఁ గృత్యముల్ గన రొకింత, హితంబు వినంగఁజాల, రా మ్నాయము లభ్యసించి మతిమంతులు తాము స్మరింపరర్థమున్.

లోభు—ఓయీ! సన్నాశ్రయించువాడు మనోరథనదీపరంప రలనే తరింపఁ జాలరు. అట్టివాడు శాంత్యాదుల నెట్లు చింతింపఁ గలుగుదురు? మిత్రుఁడా! చూడు—

చ. మదజలసిక్త గండగజమండలియున్, ఘనవాయువేగమున్

గొదవయొనర్చి పర్వగలగుట్టములున్, గల వెన్నో మాకు, స०

పద యిది చాలదంచు, మఱివచ్చిన నింకను నింకఁ గోరుచున్
బొదలుకురాశ హృద్భ్రమముఁ బొందెడువారికి శాంతిగల్గునే?

క్రోధు—ఓ మిత్రుడా! నాప్రభావము నీకుఁ దెలియునుగదా?
చ. చదివెను శృత్రుఁడృష్టసుతు శక్రుఁడు; త్రుంచెవిరించిమూర్ధమున్
మదనవిరోధి; కౌశికుఁడు నామ మడఁచె వసిష్ఠపుత్రులన్;
మ దసమశక్తి పండితుల మాన్యముశస్కుల సచ్చరిత్రులన్
సదమలపౌడసాధ్యుల వెసం గులనాశ మొనర్చు ప్రేల్పిడిన్.
లోభు—ప్రియలారా! తృష్ణా! ఇటు రమ్ము.

[తృష్ణా దేవి ప్రవేశించు చున్నది.]

తృష్ణ—ప్రాణేశ్వరా! ఏమి యాజ్ఞ!

లోభు—ఓ ప్రియరాలా! వినుము.

చ. పొలమును గ్రామమున్ వనముభూద్రముఁ బట్టణముం బురంబుదీ
వులు మహిమండలం బ నెఱుప్రోత్థితవాంఛితసూత్రబద్ధబు
ద్ధుల కతికాంక్ష నంగములు, తోరముగాఁగ భవత్ప్రసన్నతన్
బలిసినఁ, బుట్టునే శమము పాణులయాశ కజాండలక్షలన్.

తృష్ణ—ఓప్రాణనాయకా! స్వయముగానే నిత్యమును నే
నీసనియం దభియుక్తురాలనయి యున్నదానను. అందుమీఁద నిప్పుడు
తమయాజ్ఞచేత బ్రహ్మాండకోటులచేతనై నను నాయుదరమునిండదు.
క్రోధు—ఓహింసా! ప్రియరాలా ఇటు రమ్ము.

[హింసా దేవి ప్రవేశించు చున్నది.]

హింస—ఇదిగో వచ్చినదానను. భర్తగారిసెల వేమి?

క్రోధు—ప్రియరాలా! నీవు సహధర్మచారిణి వగుటచేత
భాగ్య బిల్బవధసహితము సుకర మయినది, నాకు—

ఉ. ఎంత పిశాచి మాత? పిత యెంత? సహోదరు లెంత కీటముల్?

వంతుగ సర్వబంధువులు వధ్యులు వక్రవిటాభసౌహృదుల్;
(చేతులు పిసికికొనుచు)

శాంతిని బొంద వీయొడల సంతతకోపశిఖిస్ఫులింగముల్,
సంతతితోడఁ బూర్ణముగ జ్ఞాతికులంబు నడంచునంతకున్.

(చూచి) వీరె మనప్రభువువారు. వారిదర్శనము చేసికొందము.

అండలు—(సమీపమునకుఁబోయి) దేవా! జయమగుఁగాక!
మహా—మాకు శత్రురా లయిన శ్రద్ధకూతును శాంతిని
మీరు నిగ్రహింపవలెను.

అండ—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

మహా—శ్రద్ధకూతురని పలుకుటచేత నామనస్సున కొక్క
యపాయాంతరమునహితము పొడకట్టుచున్నది. శాంతి తనతల్లియైన
శ్రద్ధకుఁ బరతంత్రురాలు. కాఁబట్టి యిప్పుడు మన మేలపాయము
చేతనై నను శ్రద్ధ నుపనిషద్దేహిసమీపమునుండి యాకర్షించి బరధించి
వేయవలెను. అప్పు డందువలన మాతృవియోగదుఃఖముచేత నత్యం
త మృదుస్వభావ యయిన శాంతి బలముడిగినదయి కృశించి నశిం
చును. శ్రద్ధ నాకర్షించి యెడఁబాటు చేయుటకు నాస్తికతావిలాపిని
యే పరమసమర్థురాలు. కాఁబట్టి యామెనే యీపనికి నియోగింప
వలెను. (ప్రక్కనుజూచి) విభ్రమావతీ! నీవుసత్వరముగా నాస్తికతా
దేవిని బిలుచుకొనిరా.

విభ్ర—ఏలినవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని నిష్క్ర
మించి నాస్తికతాసహితయై మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది)

నాస్తి—సఖీ! చిర కాలమునుండి చూడకున్న మహారాజు

ముఖమును నేనిప్పు డెల్లచూతును? అతఁడు న న్నెగ్గులాడు నేమో!

విభ్ర—సఖి! నీముఖదర్శనముచేత మహారాజు తనదేహమే
తా నెఱుఁగకుండును. అట్టిస్థితిలో నిన్నె ట్లెగ్గులాడఁ గలుగును?

నాస్తి—సఖి! నామిథ్యాసౌభాగ్యము నెంచి పరిహసించు
చున్నావా?

విభ్ర—సఖి! నీ సౌభాగ్యముయొక్క మిథ్యాత్వమును నీ
విప్పుడే తెలిసికొఁగలవు. సఖి! నీకన్నులు నిద్రచాలక కలతనొంది
నట్లు కానఁబడుచున్నవి. ఇట్లు నాప్రియసఖి నేత్రములకు నిద్రతక్కు
వగుటకఁ గారణమేమో?

నాస్తి—సఖి! ఏకవల్లభయైన స్త్రీకిసహితము నిద్ర మర్లభ
మగుచుండఁగా, బహువల్లభనైన నాకెట్లుండును?

విభ్ర—నాప్రియసఖికి వల్లభు లెవ రెవరో?

నాస్తి—ఈ మహారా జొకఁడు. ఆపయిని గామశ్రోధలోభా
హంకారులు. అతివిస్తారము చెప్పఁబనిలేను. ఈవంశమునందుఁబుట్టిన
పురుషుఁడు పసివాఁడైనను ముసలివాఁ డయినను బడుగువాఁడయి
నను రాత్రిందివము లొక్కఁడును హృదయనివాసినినైన నన్నువిడిచి
యుండఁడు.

విభ్ర—సఖి! కామునకు రతియు, శ్రోధునకు హింసయు,
లోభునకుఁ దృష్ణయు, పరమప్రియురాండ్రని విద్యయు, తమ ప్రియ
తములతో నిత్యమును రమించుచుండెను నీపయిని వారి కీర్ష్య యెట్లు
కలుగకున్నది?

నాస్తి—సఖి! ఈర్ష్యయని యేలపలికెదవు! వారుసహితము
నన్ను విడిచి ముహూర్తకాల మయినను నిలువలేదు.

విభ్ర—సఖి! నీసౌభాగ్యమువలన మనోవ్యాసులత నొంద

వలసిన సవతులు సహితము నీయనుగ్రహమును గోరుచుండుటచేతనే భూమిమీఁద నీవంటిసాభాగ్యవతి లేదని చెప్పుచున్నాడు. సఖి! ఇంకొకమాట చెప్పెదను. ఈవిధముగా నీవు నిద్రాకులహృదయవయితోఁబ్రతిలుకాళ్ళనుండి యందియలుజాటి గళ్ళుగల్లుమని మోగిగా నడచుచు మహారాజును గౌరవించినప్పుడతఁడు మనస్సులో శంక పడునేమోయని నే నూహించెదను.

నాస్తి—ఇక్కడ శంకింపవలసినవని యేమున్నది? మహారాజు గారి నియోగానుసారముగానే నేనీవేషమును ధరించితిని. సఖి! అంతే కాక దర్శనమాత్రముననే ప్రసన్నులగు పురుషులకు భయపడనేల?

మహా—(చూచి) ఇదిగో నాప్రియురాలు నాస్తికత సమీపించినది!

చ. నడలు నితంబగౌరవమునన్ జడసొందఁగఁ గొప్పపూసరం
బెడిముఁగఁ జెయ్యి కేడ్కఁ గరమెత్త నురోజుఖాంకముల్ బయ
ల్పడఁ, గడునల్లగల్వసకుల న్నగుచూపు లేదం గలంపఁగా,
సడవఁగ నూఁగుకంకణర్పునత్కృతితో నిదె కాంత వచ్చెడున్.

విభ్ర—అదిగో మహారాజు ప్రియరఖి! ఆయన సన్నిధాన మునకుఁ బొమ్ము.

నాస్తి—(దగ్గఱకుఁబోయి) మహారాజా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

మహా—ఓప్రియురాలా!

క. అంకమునఁ జేరి, ప్రకటన

ఖాంకస్తనముల నొసంగు మాలింగనమున్

శంకరునొడిలో నుండిన

శాంకనిశోభావిలాససంపదఁ గనుచున్

నా స్తి—(చిలునవ్వుతోఁ గాఁగిలించుకొనుచున్నది)

మహా—(ఆలింగనసుఖము నభినయించి) ఓహో! ఈమె
కాఁగిట నాదరించుటవలన నాకిప్పుడు మరల నవయావనము కలుగు
చున్నది. ఓవిలాసిని!

ఉ. నాదువయోనువిభ్రమమునకా మునుపెప్పుడొ కల్గి, మానసో
న్మాద మొనర్చి, యొద్దియకదంబసుభైకరసాత్ముఁ జేసి, పే
మాదరముకా బెనంచినయనంగవికారము నేడునీవు నన్
గాదిలిఁ గాఁగిలించుటను గ్రహ్యుఁ బుట్టి, మదాత్మ నీడ్చెడున్.

నా స్తి—ఓమహారాజా! నేనిప్పుడు నవయావనదశలోనున్న
ను, నామనస్సులో నాటియున్న నీమీఁదిప్రేమయు కాలము గడు
చుటచేత నహితము పోలేను సుమా! ఏనిమిత్తముచేత దేవరవారు
నన్నుఁ దలంచితిరో సెలవిండు.

మహా—ప్రియారా!

క. వడతీ! తలఁపఁగఁ జను మది

కెడముగ నున్నట్టివారి నెందైనను నీ

వెడఁబాయకుండు వెప్పుడు

చెడ కస్మచ్చిత్తభిత్తిచిత్రము పోలెన్.

నా స్తి—నాకిది మహాప్రసాదము. ఓమహారాజా! నాపని
యేమో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

మహా—ఈప్రకారముగాఁ బ్రకాశితములైన యంగము
లతో నీవు సర్వత్ర సంచరింపవలయును. ఇదిగాక తొత్తుకూతురు
శ్రద్ధాకాంత వివేకునితో నుపనిషద్దేవిని గూర్చుటకయి దూతికా
భావమును వహించినది.

గీ. మ' శుః బ్రతికూల; పాపుల మైత్రిఁ దిరుగు;
నకులజ; కరంబుఁ బాపాత్మురాలు శ్రద్ధ;
యివుడె తలపట్టి యా రండ నీడ్చి తెచ్చి
కినుకఁ బాపండులకు నొప్పగింపు మీవు.

నా స్తి—ఇంతమా త్రీపుఁబనికిఁ బ్రభువువారికి శ్రమ యక్కఱ లేదు. వచనమాత్రముచేతనే దేవరి వారి సేవకురా లగు శ్రద్ధ తమ యాజ్ఞను జెల్లించును. “ధర్మము మిథ్య; మోక్షము మిథ్య; వేదమార్గము మిథ్య; సుఖభంగకరము లయిన శాస్త్రప్రలాపములు మిథ్యలు; స్వర్గఫలవిద్య మిథ్య” అని నాచేత బోధింపఁబడి యామె శీఘ్రకాలమునా వేదమార్గమున పరిహరింపఁగలను. ఇంక నుపనిషత్తుమాట చెప్పనేటికి! అంతే కాక విషయానందవిముక్తమని మోక్షవిషయమున దోషములు చూపి యచిరకాలములోనే శ్రద్ధను నే నుపనిషత్తు నుండి విరక్తమగునట్లు చేసెదను.

మహా—ఇదియంతయు నిట్లు చెక్కఁబడినపక్షమునఁ బ్రియురాలు నాకు గొప్పప్రియము చేసినదగును (అని మరల నాలింగనము చేసి ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నాడు).

నా స్తి—అయ్యో! భర్తగొట్లు బహిరంగముగాఁ బ్రవర్తించుటచేత నేను సిగ్గుపడు చున్నాను.

మహా—కానిమ్ము. మనము నివాసగృహమున కే పోవుదము రమ్ము.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

తృ తీ యాం క ము

[అప్పుడు శాంతిదేవి కరుణతోడఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి—(కన్నీరు విడుచుచు) హా! మాతా! శ్రద్ధా! నీవెక్కడ నున్నావు? నాకొక్కసారి నీప్రియదర్శనమిమ్ము.

మ, మృగముల్ భీతిఁదొఱంగియుండువనులన్, హృద్యస్రవంతీలన
న్నగరాజంబుల, దేవతాగృహములన్, సన్మానినద్మంబులన్,
జగతి న్వాసముచేయునీ వెటు లిఁకన్, జండాలవేశ్యస్థయై
వగలంబొందెడుగోవుమాడ్కి, మనదే పాపండగేహంబులన్?

నాకామ జీవముతో నున్నదని యాశ లేదు.

క. ననుఁజూడక తా స్నానం

బొనరింపదు కూడుకుడువ దుదకముతాగన్

జన దట్టిశ్రద్ధ కటకట!

మనియుండదు నన్నుఁబాసి మహి నిమిషంబున్.

అందుచేత శ్రద్ధలేక శాంతియొక్క జీవనము ముహూర్త కాల
మయినను నిరర్థక మయినదే యగును. కాఁబట్టి, ఓసఖీ! కరుణా!
నీవు నానిమిత్తమయి సాదపేర్చుము. అగ్నిహోత్ర ప్రవేశముచేత
నేనచిర కాలములోనే యామె సహచరినయ్యెదను.

కరుణ—(కన్నీటితో) ఓసఖీ! భయంకరాగ్నిజ్వాలలవంటికర్ణ
కతోరములయిన దుస్సహవాక్యములు పలుకుచు సర్వవిధములచేతను
నాప్రాణములు పోవునట్లు చేయుచున్నావు. ఓప్రియసఖీ! కొంత
శాంతతపహించి ముహూర్త కాలము జీవము నిలుపుకొమ్ము. ఇంతలో
నేనక్కడ మునిజనసమాకలములయిన పుణ్యాశ్రమములయం
ధును భాగీరథీతీరము లయ్యుండును నిపుణముగా చెడకెదను. ఒక వేళ

మహామోహునివలని భీతిచేతఁ బ్రచ్ఛన్నయయి యామె యెక్కడ నైన దాఁగియుండును.

శాంతి—సఖి! నీవేల వెదకెదవు?

శా. నీవారాంకితసైకతంబులూ, స్రవంతీవ్రాతకూలంబులున్,
శ్రీవైఖానసవాసముల్, చవసబర్హిర్వాప్త యజ్ఞస్థలల్,
నే వీక్షించితి; నాలుగ శ్రమములన్ వేర్వేర శోధించితి;
దేవిన్ శ్రద్ధనుగాన నెందఱు; వినన్ లేదెందుఁ దన్నామమున్.

కరు—సఖి! నేను జెప్పెడిదానినివినుము. ఆ శ్రద్ధాదేవిసాత్వి కురాలే యయినపక్షమున, ఆమె కటువంటిదుర్గతి పట్టునని నేను భావింపను. ఆమెవంటిపుణ్యాత్మురాలి డ్రిటువంటిసంభావింపఁదగని విపత్తు ననుభవించు వారు కాదుగదా?

శాంతి—ఓ చెలీ! విధి ప్రతికూలుఁడయినప్పుడేది సంభావింప దగని దగును?

మ. జనకేంద్రాత్మజ యాదశాస్యుకడ సాక్షాల్లక్ష్మీ మున్నుండదే!
జనుజుల్ తొల్లి యిడంగలేదె బలిసద్బంబందు వేదత్రయిన్!
ఘనగాంధర్వి మదాలసం గొనఁడె మున్ బాతాళకేతుండు నాఁ
జనుడై త్యేంద్రుఁడునుమోసపుచ్చి! విధిచేష్టల్ తద్దయున్ విక్రముల్
కానిమ్ము. మనమిప్పుడు పాపండగృహములనే యనుసరించిపోదము.

కరు—సఖి! ఆలాగుననే చేయుదము.

ఇద్దఱు—(నడుచుచున్నారు.)

కరు—(భయముతో) సఖి! రాక్షసుఁడు.

శాంతి—ఏఁడీ రాక్షసుఁడు?

కరు—సఖి! చూడుము. కాలుచున్నమలసంకముచేత దట్టమ యిరోఁతపుట్టించుచున్న చూడసహ్యము కాని శరీరముతోను, ఉత్పాతి

తములైన కేశములతోను, దిగుమొల యగుటచేఁ జూడఁగూడని
రూపముతోను, చేత నొక నెచులిపింఛము పట్టుకొని వాఁ డీవంక నే
వచ్చుచున్నాఁడు.

శాంతి—సఖి! వీఁడు రాక్షసుఁడుగాఁడు. మిక్కిలిబలహీనుఁ
డుగా నున్నాఁడు.

కరు—వీఁడెవఁడయి యుండును?

శాంతి—సఖి! పిశాచముని శంకించెదను.

కరు—దేదీప్యమానమైన కిరణముదాయముతోమూర్తాండ
మండల మాకాశమధ్యమునఁ బ్రచండముగా వెలుఁగుచుండఁగా
పిశాచముల కవకాశమెట్లు కలుగును?

శాంతి—అట్లయినయెడలనీతఁడిప్పుడేనరకబిలమునుండి వెడలి
వచ్చిన యెవ్వఁడో నరకలోపాసి యయియుండును. (చూచియాలో
చించి) ఆహా! ఇప్పుడు తెలిసినది. వీఁడు మహామోహునిచేతఁ బంపఁ
బడిన దిగంబరసిద్ధాంతుఁడు. కాబట్టి వీనిరూపమును సర్వవిధముల
చేతను దూరమునందే సంహరింపవలయును. (అనిమోముత్రిప్పుకొని
నిలుచున్నది.)

కరు—సఖి! ముహూర్తమాత్రము నిలుపుము. ఇక్కడిక్కడ
నేను శ్రద్ధను పెడకెదను.

[అట్టిద్రును నిలువఁబడి యుండఁగా వెనుకఁజెప్పినరీతిని దిగంబర
సిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దిగంబర—నమోర్హద్యోనమోర్హద్యుః,
గీ. మహి నవచ్ఛారయుశగృహమధ్యమందుఁ
బ్రవ్వలించును దీపంబుపగిది నాత్మ;

ఝాజినవరనుభాషితమే పరమార్థ
మధికతరమోక్షసౌఖ్యదాయకము సుమ్ము.

(అని కొంచెము నడచుచున్నాడు.)

(అకాశమునందు) ఓశ్రావకులారా! వినుండు.

క. మలమయశరీరపిండము

కలజములనెల్లఁ గడుగఁ గాంచునె శుద్ధిన్?

దెలియఁగఁదగు ఋషిసేవా

ఫలమున నాత్మ విమలస్వభావం బనుచున్.

ఏమనుచున్నాడు? ఋషిపరీచర్య యెట్టిదనుచున్నారా? చెప్పె
దను వినుండి.

క. కని కాశ్యకెరఁగి దవులకా,

దనుపఁగఁదగు నిష్టభోజనంబుల వారికా;

చన దీర్ఘామల మొందఁగ

ఘను లాఋషివరులు తమదుకాంతలఁ బొందకా.

(తెరవంకఁజూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శాంతియు, గరుణయు—భయముతోఁ జూచుచున్నాడు)

[అప్పుడు తదనురూపవేషముతో శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

శ్రీ—ఓరాజబాంధవా! ఏమి సెలవు?

శాంతి—(మూర్ఛపోవుచున్నది)

దిగంబ—శ్రావకసముదాయమును నీ వొక్కముహూర్త
మియినను విడిచి యుండఁగూడదు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

కరుణ—ఓప్రియసఖ! ఊరడిల్లుము. నానుమాత్రముచేతనే

నీవిట్లు భయపడఁగూడదు. సామఁడులయొద్ద సహితము తమస్సు
యొక్క కూఁతు రైన శ్రీధ్ర యొక్కతె యున్న దని యహింసవలన
నేను మున్ను విన్నదానను. కాబట్టి యిది యాతామసీ శ్రీధ్రయయి
యుండును.

శాంతి—(ఊటడిల్లి! సఖి! అవుచు. ఇది యదే. ఎట్లన—
క. భూరిదురాచార సదా

చారనుగాఁగను, గురూప సద్రూపనుగా,
మారక భ్రమపని దీనిక

గూరిమిజననిఁగ దురాశఁగొంటిని జుమ్మా.

కానిమ్ము మనమిప్పుడు బౌద్ధులకడనే శ్రద్ధను పెదకుదము.

(అని శాంతికరుణలు ముందునకు నడుచు చున్నారు.)

[అప్పుడు పుస్తకహస్తఁడయి బుద్ధాగమఁడు, భిక్షురూపమునఁ
బ్రవేశించుచున్నాడు]

బుద్ధా—(అలోచించి) ఓయువాసకులారా!

ఉ. ఇప్పుడు వాసనాసమితి యేమియు నంటమి, ధీపరంపరలో

తప్పక వెల్గెడుక విషయతత్యనురాగవివర్జితంబులై;

యప్పటిబుద్ధికల్పితము లయ్యును బాహ్యములట్ల తోఁచుఁగ

న్గప్పి నిరాత్మకఁబులు క్షణక్షయశీలము లాపదార్థముల్.

(కొంచెము నడచి మరలశ్లాఘనపూర్వకముగా) ఓహో! భోగమును

మోక్షమును జేరియున్న యీ బౌద్ధధర్మ మెంతమేలయినది!

చ. చెలువగుమందిరంబుల వసింపఁగవచ్చు విలాసినీతతిన్

గలయఁగవచ్చు; భోజన మొనర్పఁగవచ్చు నభీష్ట వేళలన్;

దెలిమ్ముశయ్యలందు శయనింపగవచ్చుఁ గృతాంగరాగలై

వలచుప్రియాశితో గడపవచ్చును రాత్రులు పండువెన్నెలన్.

కరుణ—సఖి! కాషాయవస్త్రముమీడినుండి దిగవేలగాఁ
అంటగొటిగిన తలకాయమీడి జట్టుపిలక యల్లలలాడఁగా పొడుగు
గాఁ ద్రాటిచ్చెట్టువలె నెప్పుడో తరుణవయస్కుఁ డీవంకకు వచ్చు
చున్నాఁడు. అతఁ డెవఁడు?

శాంతి—సఖి! వాఁడు బుద్ధాగముఁడు.

బుద్ధా—(ఆ కాశమునందు) ఓయి పాసకులారా! ఓభిక్షులారా!
భగవంతుఁడైన బుద్ధునియొక్క వాక్యామృతమును వినుఁడు. (పుస్త
కమునుజూచి చదువు చున్నాఁడు) “నేనిప్పుడు లోకములోని సుగ
తియు దుర్గతియు దివ్యచక్షుస్సుచేత జూచుచున్నాను. సమస్తసంస్కా
రములును క్షణికములు; ఆత్మ నిత్యముకాదు. కాఁబట్టి మీభార్యల
నాక్రమించెడు భిక్షులయెడ మీరీర్ష్యను బొందఁగూడదు. ఈర్ష్యయే
చిత్తవలము” (తెరవంకజూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శ్రద్ధ—(ప) వేళించి రాజవిధులవారియూజ్జయేమి?

బుద్ధా—ఉపాసకులను భిక్షులను నీవు తడవుగ నాలింగనము
చేసికొనుచుండుము.

శ్రద్ధ—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది)

శాంతి—సఖి! ఈమెయు నామశీశ్రద్ధయే.

కరుణ—అవును. అట్టిదే.

దిగంజ—(బౌద్ధునిజూచి పెద్దగొంతుతో) ఓరీ! భిక్షుకా!
ఇటురమ్ము. నిన్ను నేకొకప్రశ్న యడుగవలెను.

బుద్ధా—(కోపముతో) ఓరీ! పాపపిశాచా! అట్లుచెడ
వేమిరా?

దిగం—ఓరీ! కోపముమానుము. నేనొక్క శాస్త్రవిషయము నడిగెదను.

బుద్ధా—ఓక్షపణకా! నీవు శాస్త్రకథనహితమెఱుఁగుదువా? కానిమ్ము: (సమీపమునకుఁబోయి) ఏమి యడిగెదవు?

దిగం—క్షణవిరాళివైన నీవెవరినిమిత్త మీపత్రమును బూనితివో నాకుఁ జెప్పు.

బుద్ధా—ఓరీ! వినుము. మాసిద్ధాంతము ననుసరించినవారొకానొడఁడు క్షణికవిజ్ఞానమొంది వాసరాబుధములను దెగఁగోసి ముక్తుఁ డగును.

దిగం—ఓరిమూర్ఖా! ఏదో మన్వంతరమునం దెవ్వఁడో ముక్తుఁ డయ్యెడు పక్షమున, ఇప్పుడే సశ్చించెడు నీకందువలన నేమి యుపకారము కాఁగలను? ఇంకొకప్రశ్న యడిగెదను నీ కిటువంటి ధర్మము నుపదేశించినవారెవరు?

బుద్ధా—రా కీధర్మము సర్వజ్ఞుడయిన బుద్ధదేవునిచే నుపదేశింపఁబడినది.

దిగం—ఓరీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుడని నీకెల్లు తెలిసినది?

బుద్ధా—ఓయీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుడని మాబుద్ధాగమముల వలననే ప్రసిద్ధము.

దిగం—ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! ఆతని కాతని మాటలవలననే సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించెడుపక్షమున, అప్పుడు నేనును సర్వజ్ఞుడనే. నీ పితృపితామహప్రభృతిత్రిన ప్రపురుషులతోడఁగూడ నీవునాకు దాసుడవని నాకును తెలిసినది.

బుద్ధా—ఓరి పాపపిశాచమా! మలపంకధరా! నేనెల్లు నీకు దాసుఁడనురా?

దిగం—ఓరి వేశ్యాభుజంగా! ఓనుష్టభిక్షుకా! ఇది సీకొకద్య
ష్టాంతరముగాఁజూపినానురా, ఇఁక నీకు విశ్వసింపఁ దగినప్రియవాక్య
మొకటి చెప్పెదను, నీవు నీబుద్ధమతము విడిచి మాయార్హతశాస
నము నవలంబించి దిగంబరవ్రతమును ధరింపుము.

బుద్ధా—ఓరిపాపుఁడా! నీవు పాడగుటయేకాక యితరులను
గూడఁ బాడుచేయుఁ జూచుచున్నవా?

క, పావనసత్త్వాతంత్ర్యము

భావింప ననింద్య మద్ది వర్జించి వెసన్

నీవలెను బిశాచత్వము

నీవనుధను లోకనింద్య మెవ్వఁడు కోరున్?

యీయార్హతమతధర్మ మెవ్వఁ డవలంబించును?

దిగం—గ్రహనక్షత్రవారచంద్రసూర్యోపరాగ శుక్రరాహు
వరమార్గజ్ఞానసంవాదశాస్త్రముచేత నేభగవత్తుఁడై నమాయర్హుని
సర్వజ్ఞత్వము నిరూపిత మైనది.

బుద్ధా—(నవ్వి) అనాదిసిద్ధమయిన జ్యోతిశ్శాస్త్రమువలని
యింద్రియాగోచరజ్ఞానముచేత మోసపోయి నీ వీయతికష్టవ్రతము
నాశ్రయించు చున్నావు.

చ, పరిమితమైన దేహమునఁ బాయక లోపలనుండుజీవుఁ డే

సరణి నెఱుంగనేరుచు నసంగతి మై భువనత్రయం బొగిన్?

కరము జ్వలించుచున్న, ఘటగర్భమునం దిడినట్టిదీప మే

కరణిని జూపనోపు గృహగర్భమునం గలవస్తుసంతతిన్?

కాఁబట్టి లోకద్వయవిరుద్ధమయిన యార్హతమతముకంటె
బుద్ధమతమే శ్రేష్ఠమయినదిగాను, గేవల సుఖావహ మయినదిగాను,
మిక్కిలి రమణీయ మయినదిగాను, నాదృష్టికి గోచరమగుచున్నది.

శాంతి—సఖి! మనము మఱియొక చోటికిఁ బోవుదము.

కరుణ—అలాగుననే చేయదము.

(అని ముందుకు నడుచు చున్నాడు.)

శాంతి—(ముందువంకఁజూచి) మనముం మన్నయిపురుషుఁడు సోమసిద్ధాంతుఁడు, కానిమ్మా మన మక్కడకుఁగూడఁ బోవుదము.

[అప్పుడు కాపాలికరూపధారి యైన సోమసిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

సోమ—(ముందుకు నడిచి)

మ. సముదారోగ్రనరాస్థిమాలికలు భూషల్గా, శ్మశానంబె వి
శ్రమవాసస్థలిగాఁగ, భోజనపుఁబాత్రల్ పుట్టలై యొప్ప, ను
త్తమయోగాంజనశుద్ధదృష్టిమెయి నేదగ్గింతు నన్యోన్యభి
న్నము లీలోకము, లీశుకంఠె నవిభిన్నంబుల్ గదా యం చెదన్.

దిగం—ఓహో! ఈపురుషుఁడు కాపాలికవ్రతమును ధరించు చున్నాడు. ఈతనినిగూడ నొకప్రశ్న యడిగెదను. (సమీపించి) ఓరీ! కాపాలికా! నరాస్థికపాలధారీ! నీధర్మమెటువంటిది? నీమోక్ష మెటువంటిది?

సోమ—ఓరీ! ఓపణకా! ఇప్పుడు నాధర్మమును శ్రద్ధతో వినుము.

శా. మస్తిష్కాత్తవసాభిఘారిమహామాంసంబు వ్రేల్తున్ శిఖిన్;
శస్త్రబ్రహ్మకపాలపూరితసురన్ సద్భక్తి నేవింపుదున్;
బ్రస్తుత్వర్హనికృత్త కఠవిగళద్రక్షోగ్రధారాతతిన్
హస్తద్వంద్వకృతోపహార మిడి నే నర్చింతు నాభైరవున్.

బుద్ధా—(చెవులు మూసికొని)కటకటా! ఈధర్మచర్య మహా
భ్రాంతులముకదా!

దిగం—అర్హత! అర్హత! ఘోరపాపకారి యెవ్వఁడో యీ బుద్ధిహీనుని వంచించెను.

సోమ—(కోపముతో) ఓరీ! పాపాత్మా! పాపండాధమా! బోడి! చండాలా! కేశోల్లుంచకా! చతుర్దశభువనోత్పత్తి స్థితిప్రళయ ప్రవర్తకుఁడును వేదాంతసిద్ధాంతప్రసిద్ధప్రభావుండును భగవంతుండును నగుభవానీవల్లభుండు వంచకుఁడు రా! ఆయన ధర్మమహిమను నే నిప్పుడు కనఁబఱచెదను.

మ. హరిరుద్రాబ్జభవాదినిర్జ్వరసమూహంబెల్ల రావించెదన్;

సరిగా నింటఁజరించుతారకలసంచారంబు నే నిల్పెదన్;

బుర్రశైలాదులతోడ నిమ్మహి పయఃపూర్ణంబు గావించి యా

వరతోయంబునుద్రావెదన్ తనములోభాండఁబుల న్సర్వమున్.

దిగం—ఓరీ! కాపాలికా! నే నిందుచేతనే నిన్నెవ్వఁడో యైంద్రజాలికుఁడు మా యలుచూపిమో నముచేసెనని శాస్త్రియన్నాను.

సోమ—ఓరి పాపీ! పరమేశ్వరుఁడైంద్రజాలికుఁడని యింకను నాక్షేపించుచున్నావా? వీని దుష్టత్వము కోపోద్రేకము కలిగించుచున్నది. (కత్తి యొరనుండి తీసి)

ఉ. ఈనిశితోగ్రఖడ్గవినికృత్తభవద్గళనాళికోచ్ఛలత్

ఫేనిలబుద్ధుడౌఘయ తభీకరశోణితభూరిధారలన్

నే నిదె తృప్తిచేసెద వినిశ్చలభక్తిని యుర్గకిష్ట క్రీ

డానినదోల్లసడ్డమరుధాంకరణాగతభూతవర్గకున్.

(అని కత్తి పయ కెత్తుచున్నాఁడు.)

దిగం—(భయముతో) ఓమహానుభావా! అహింస పరమ ధర్మము సుమా. అని బుద్ధాగముని మఱుగు చొచ్చుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—(సోమసిద్ధాంతుని వారించుచు) ఓ మహానుభావా!

వినోదార్థముగా జరపఁబడినయీ వాక్కులహామనుబట్టి యీ తాపసుని గొట్టుట యుక్తము కాదు.

సోమ—(ఖడ్గము నొరలో వేయుచున్నాఁడు.)

దిగం—(ఊటనొంది) ఓ మహానుభావా! ఇప్పుడుమీకుద్భవిల్లినఘోరరోషము శాంతిపొందినపక్షమున, నేను మిమ్ముఁ గొన్ని ప్రశ్న లడుగఁదలఁచి యున్నాను.

సోమ—అదుగు, అదుగు.

దిగం—మీయుత్తమధర్మమును నేను విన్నాఁడను. ఇక మీమోక్ష మెట్టిదో చెప్పఁడు.

సోమ—వినము—

మ. తమి నేరేన్ విషయానుభోగములచేఁ దక్కన్ సుఖంబందిరే?
యనులానందవిమూఢజీవదశయే యామోక్షమానేని, ధీ
భ్రమ లే కెవ్వఁడు కోరి వేఁడుకొనుఁ దత్పాపాణముక్తిం గనన్?
ప్రమదాళిన్ సతిఁగాఁగఁ దన్నుశివుఁగా భావించి యాలింగనం
బమరం జేసి సుఖంప ముక్తియగునం చాశద్వఁ డాడెం జూమి.

శాంతి—పాపము శాంతిల్లునుగాక ! పాపము శాంతిల్లును
గాక! భగవంతుఁ డయినభవానీపతి యిటువంటిశాస్త్రమునకుఁ దా
నెప్పు డయినను గర్త యగునా? ఇదియెవ్వరోదురాత్ములుకల్పించిరి.

బుద్ధా—ఓ మహానుభావా! రాగరహితులుకానివారికిముక్తి
కలుగు నన్నయీమాట యాదరణీయము కాదు.

దిగం—ఓయీ! కాపాలికా! నీకుఁ గోపము రానిపక్షమున నే
నొక్కమాట చెప్పెదను. రాగయుక్తుఁ డయినదేహధారి ముక్తుఁ
డగునట వేదవిరుద్ధము.

సోమ—(తనలో) అయ్యో! వీరిమనస్సులు శ్రద్ధారాహిత్య

ముచేతఁ జెడియున్నవి. కానిమ్ము. (తెరవంకఁజూచి ప్రకాశముగా)
ఓ శ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

[అప్పుడు కాపాలినీరూపధారిణియైన శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

కరుణ—సఖీ! చూడు. రజస్సుయొక్కకూతురై నయీ
శ్రద్ధను జూడు. ఈమె—

చ. విరిసిననల్లగల్వలను వీఁక యడంచువీలనేత్రముల్,

నరవిమలా స్తినిర్మితకనత్కమనీయవిభూషణావళుల్,

గుణజఘనస్తనాతిభరకుంతితకోమలమందయానముల్,

సురుచిరపూర్ణచంద్రనిభసుందరవక్త్రము నొప్ప నొప్పెడున్.

శ్రద్ధ—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగో వచ్చినదానను. స్వామీ!
ఏమి యాజ్ఞ?

సోమ—ప్రియురాలా! దురభిమానియైన యీభిక్షుని ముం
దుగాఁ గొగిలించుకొమ్ము.

శ్రద్ధ—(బుద్ధాగముని నాలింగనము చేసికొనుచున్నది)

బుద్ధా—(సంతోషముతో నాలింగనము చేసికొని యొడలు
గగుర్పొడువఁగా జనాంతికముగా) ఓహో! ఏమి యీ కాపాలినినుఖ
స్పర్శ!

చ. చండతరానురాగమునఁ జన్నులు పాణులనొత్తి పల్వరక

రండలఁ గొగిలించితి ఘనస్తనభారలఁ దొల్లి; యెందు నీ

చండికుచోపగూహభవసౌఖ్యముతో సరిగాన గంచు నే

దండిగ నూలుసార్లు శపథంబులు చేసెద బుద్ధుతోడుగన్.

ఓహో! కాపాలికచరిత మెంతపుణ్యప్రదమయినది! ఓహో! సోమ

సిద్ధాంత మెంతశ్లాఘ్యమయినది! ఈధర్మ మాశ్చర్యకరమయినది!

ఓమహానుభావా! సర్వవిధములచేతను నేను బుద్ధానుశాసనమును

విడిచి నీ పరమేశ్వర సిద్ధాంతమునందు బ్రవేశించెదను. ఇప్పుడు నీవాచార్యుడవు: నేను శిష్యుడను. కాబట్టి నన్నిప్పుడే పారమేశ్వరదీక్షయందు బ్రవేశపెట్టుము.

దిగం—ఓరీ! భిక్షు కా! నీవు కాపాలినీస్పర్శనముచేత మయిల పడినాడవు. కాబట్టిదూరముగా నుండుము.

బుద్ధా—ఓరీ పాపాత్మా! కాపాలినియొక్క పరిరంభణమహోత్సవము: గానక నేనింతవఱకును వంచితుండ నయితిని.

సోమ—ఓప్రియురాలా! నీవిప్పు డీక్షపణకనిగూడ నాలింగ వము చేసికొమ్ము.

శ్రద్ధ—(దిగంబరసిద్ధాంతుని గౌగిలిండుకొనుచున్నది)

దిగం—గగుర్పాటుతో ఓహో! అర్హత! అర్హత! ఓహో! ఏమి యీ కాపాలినీ సుఖస్పర్శనము! ఓనుదరీ! నీవింకొకసారి నన్ను మరలఁ గౌగిటఁజేర్చుము. (తనలో) ఔరా! నే నిప్పుడు మహత్తర మయిన యొకయింద్రియవికారమునకు లోబడినాడను. ఇక నేమి యుపాయము! ఇప్పుడేదియుక్తము! కానిమ్ము. ఇప్పుడీ నేమిలిపించుము కప్పకొనెదను. (అని అట్లు చేయుచున్నాడు)

క. ఓ పీనఘనస్తని! ఓ

కాపాలిని! భీతహరిణకమనీయాకీ!

మాపటి కీవు రమించిన,

నాపయిఁజేయుఁగలదేది యాశ్రావకిచేక?

ఓహో! కాపాలికశాస్త్ర మొక్కటియే భోగమోక్షసాధనము! ఓ యాచార్యా! నేనిప్పుడు నీదానుండ నయినాడను. నన్నుగూడ శ్రీమహాభైరవానుశాసనమునందు దీక్షితుని జేయుము.

సోమ—కూరుచుండుడు.

ఇద్దఱు—(కూరుచున్నారు.)

సోమ—(పాత్ర)ము చేతఁబట్టుకొని ధ్యానము నభినయించుచున్నాఁడు.)

శ్రీధ్ర—ఓ దేవా! ఈ పాత్ర)ము సురాపూరిత మయినది.

సోమ—(చూచి తాను గొంతత్రాగి మిగిలినదానిని బుద్ధాగమ దిగంబర సిద్ధాంతుల కిచ్చుచున్నాఁడు.)

క. ఇది పావన మిది యమృతం

బిది యఘరోగౌషధ మిది యీశ్వర ఘటితం

బిది భవపాశచ్ఛేదక

మిది యాస్వాదింపుఁ డివుడు తృప్తిగ మీరల్.

ఇద్దఱు—(ఆహ్వానించుకొనుచున్నారు.)

దిగం—ఊర్హా తాశాసనమునుబట్టి మద్యపానముకూడదు

బుద్ధా—కాపాలికుఁ డెంగిలిచేసినకల్లు నేనెల్లుత్రాగగలను!

సోమ—(ఆహ్వానించి జగంతికముగా) ఓశ్రీధ్రా! నీవాలా

చించుచున్నా కేమి? పశుత్వ మిప్పుడును వీరిని విడువలేదు. నావదన సంసర్గదోషమువలన సుర యరవిత్ర) మయినదని వీరెంచుకొనుచున్నాడు. కాఁబట్టి ఓపూజ్య గాలా! నీవక్త్ర)సవముచేత నీనిని శుద్ధి చేసి వీరికిమ్ము. స్త్రీలనోరు నదా శుచి యని తైర్ధికులు సహితము చెప్పురు.

శ్రీధ్ర—దేవర వారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని పానపాత్ర)ము పుచ్చుకొని తాను గొంతత్రాగి మిగిలినదానిని వారిదాపునఁ బెట్టుచున్నది.)

బుద్ధా—ఇది మహాప్రసాదము. (అని పానపాత్ర) మందు కొని త్రాగుచున్నాఁడు) ఆహా! ఏమి యీసురయొక్క సువాసన!

చ. సకీయలపొత్తునన్ వెనుకఁ జక్కఁగ నెన్నియోసార్లుక్రోలనే
వకుళనువాసనామధురవార సతీవదనాసవంబు! ని
య్యకలుషనుందరీముఖమహాసవ మానరుగాక దేవతల్,
ప్రకటసుధారసంబుపయి వాంఛయొనర్తురె దీనిఁ గ్రోలినన్?

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! అంతయు నీవేత్రాగకు. కాపాలిసీ
వదనోచ్ఛిష్టమయిన యీమద్యమును నాకుఁగూడఁ గొంత యిమ్ము.
బుద్ధా—(పానపాత్ర)ము దిగంబరసిద్ధాంతుని ముం దుంచు
చున్నాఁడు.

దిగం—(త్రాగి) ఓహో! ఏమి యీమద్యముయొక్కమాధు
ర్యము! ఏమి రుచి! ఏమి గంధము! ఏమి పరిమళము! ఆర్హదను
శాసనములోఁబడి చిర కాల మిటువంటి సురారసములేక మోసపోతిని.
ఓభిక్షుకా! నాయంగములు తిరుగుచున్నవి. నేను శయనించెదను.

బుద్ధా—అటు చేయుము. (ఇద్దఱును బరున్నారు.)

సోమ—ఓప్రియురాలా! మనకిప్పుడు వెలలేకయిద్దఱుదాసులు
లభించినారు. కాఁబట్టి మనము నృత్యము చేయుదము.

(ఇద్దఱు నృత్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—ఓ భిక్షుకా! ఈ కాలపాలికుఁడు—కాదుకాదు. ఈ
యాచాద్యుఁడు కాపాలినితోఁగూడమంగళనృత్యముచేయుచున్నాఁడు.
కాఁబట్టి వీరితో మనముకూడ నృత్యము చేయుదము.

బుద్ధా—అలాగుననే చేయుదము. (అనిమదముచేతసోలుచు
నృప్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—క, “ఓ పీనఘనస్తని! ఓ

కాపాలిని! భీతహరిణక మనీయాక్షీ!

మా పటి కీపు రమించిన,

నాపయిఁ జేయఁగలదేది యాశ్రావకిచేకా?"

(అని పాడుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—ఆచార్యా! ఈశాస్త్రిమత్యద్భుతమయినది! ఇక్కడ గస్త్రపడ నక్కఱలేక యే యభిమతార్థసిద్ధులుసంపాద్యములగుచున్నవి.

సోమ—ఇది యెంత యాశ్చర్యము! చూడు—

మ. తనియం బొందురు రీప్సి తార్థవిషయత్యాగంబు లే కీమతం

బున మోక్షప్రియు లష్టసిద్ధులఁ గరఁబున్, యోగవిఘ్నంబులై

యనికిం బ్రాకృతమంత్రసిద్ధులను వశ్యోచ్ఛాటనాకర్షమో

హనవిత్కో భణమూరణాదులఁ దృణంబట్లెంతు రత్యంతమున్.

దిగం—ఓయి కాపాలికా! (ఆలోచించి) ఓరి యాచార్యా!

ఓ రాజబాంధవా! (అని తూలుగుఁ దిరుగుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—మున్నలవాటు పడనివాఁ డగుటచేత నీతపస్వి మధు సానాధిక్యమువలన మిక్కిలి మత్తెక్కియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యిప్పు డితనిమత్తు పోవుపని చేయవలెను.

సోమ—ఆలాగుననే చేయదము. (అని తననోటిలోనితమ్మి దిగంబర సిద్ధాతుని నోటిలోఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

దిగం—(స్వస్థుఁడయి) ఓయాచార్యా! నిన్నొక్కటి యడిగె దను. నీకిప్పుడు సురనాకర్షించుటయందున్న శక్తిస్త్రీపురుషులనాకర్షిం చుటలోఁగూడఁ గలదా?

సోమ—ఇది యేమిగొప్పయని యడుగుచున్నావు? చూడు—

మ. విరవిద్యాధరకాంతలకా, సురసతీవారంబు, నాగేంద్రుని

ధరులన్, యక్షవిలాసినిమణుల, మద్భాంఛానుసారంబుగా

మరియెవ్వారలనైన, ముజ్జగములక మద్దోప్యసంశ్లాఘ్యుడు
ష్కరవిద్యాబలగౌరవంబున సమాకర్షింపఁగాఁ జాలుదున్.

దిగం—ఓయీ! మనమందఱమును మహామోహునికింకరుల
మని యిప్పుడు నేను గణితముచేతఁ దెలిసికొన్నాఁడను.

ఇద్దఱు—నీవు తెలిసికొన్నదంతయు సత్యమే.

దిగం—అట్లయినయెడల మనమిప్పుడు రాజకార్యముకటి
యాలోచింపవలెను.

సోమ—అది యేది?

దిగం—సత్త్వపుత్రియైనశ్రీధను రాజుగారి యాజ్ఞాప్రకార
ముగా మనము పట్టితేవలెను.

సోమ—ఆతొత్తుకూఁతు రెక్కడ నున్నదో నాకు జెప్పము.
నేను వెంటనే దానిని నావిద్యాబలముచేత నాకర్షించి తెప్పించెదను.

దిగం—నేనిప్పుడు లెక్కపేసి నీకుఁజూపెదను. (అనిబలపము
పుచ్చుకొని భూమిమీఁద స్థానములువేసి గణించుచున్నాఁడు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడుహతాశులయినవీరిమాటలు మాతల్లిని
గూర్చినవై నట్లు వినబడుచున్నవి. మనము సావధానముగా విందము.

కరుణ—సఖీ! ఆలాగుననే చేయుదము. (అని యిద్దఱు నాల
కించుచున్నారు.)

దిగం—గీ. జలమునను లేదు; లే దెందు స్థలమునందు;

శైలముల లేదు; లేదు సాతాశమందు;

శ్రద్ధ యయ్యది హరిభక్తి సహిత యగుచు

నున్న దిప్పుడు మహాత్ములయుల్లములను.

కరుణ—(ఆనందముతో) సఖీ! నీవుభాగ్యశాలినివి. శ్రద్ధ
విష్ణుభక్తిజేవియొక్క పార్శ్వనర్తినియై యున్నది.

శాంతి—(హర్షము నటించుచున్నది.)

బుద్ధా—ఈ టీకామునివిడిచిపోయిన ధర్మదెక్కడ నున్నాడు?
దిగం—(మరల సంకెలు గణించి)

గీ. జలమునను లేడు; లే డెందుస్థలమునందు;
శైలముల లేడు; లేడు పాతాళమందు;
విష్ణుభక్తితో ధర్మండు వేడ్కఁ గూడి,
యున్నవాడు మహాత్ముల యుల్లములను.

సోమ—(విషాదముతో) అక్కటా ! మనమహారాజునకు
గొప్పకష్టము వచ్చినది.

చ. తలఁపఁగ విష్ణుభక్తియె నిదానము శాశ్వతహర్ష సిద్ధికిన్;
గలసెను దానితో నిపుడు క్రన్నన సత్త్వకుమారి శ్రద్ధయున్;
జెలియగుకాముని నివ్విడిచి చేరెను ధర్మఁడుగూడ నచ్చటన్;
దలఁతు వివేకుకార్య మిఁకఁ దద్దయు సిద్ధిని బొందినట్లుగన్.

అయినను మనము ప్రాణాంతోపద్రవము వచ్చినను వెనుక
తీయక స్వామికార్యమును జేయవలెను. ఇప్పుడు ధర్మశ్రద్ధలను బట్టి
తెచ్చుటకయి మహాభైరవీవిద్యను బంపుజేసెదను.

(అని ముగ్గురును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు మనమును హతాశు లయిన వీరి
హర్షవసాయమును దేవియైనవిష్ణుభక్తికి నివేదితము రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చ తు ర్థాం క ము.

[అప్పుడు మైత్రిప్రవేశించుచున్నది.]

మైత్రి—మహాభైరవియొక్క వాతః బడకుండ ధర్మనితోఁ గూడ నాప్రియసఖయైన శ్రద్ధను విష్ణుభక్తి కాపాడెనని ముదితవలన నేను విన్నదానను. కాఁబట్టి యీతహాతహ పడుచున్న మనస్సుతో నాప్రియసఖనెక్కడఁ జూడఁ గలుగుదును?

(అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—(న లుగఁదిక్కులనుజూచి భయోత్కంఠముతో) మ. వెనుకన్, మర్త్యకపాలకండలవతిన్, విద్యచ్ఛటావిక్షిప ధ్వనదృష్టిన్ శిఖిరీలికాదణకచాత్యంతోగ్ర, బాలేందుర శ్మినిరోద్యత్థరదంప్తి కాంతరచలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్ గనుచున్నట్లు పడంకుఁ జిత్తమివుడున్ రంభాదళప్రక్రియన్.

మైత్రి—(తనలో) అయ్యో! నాప్రియసఖయైన శ్రద్ధాదేవి భయసంభ్రమోద్భాసితహృదయయిగాలిచేఁగదలుచున్న కదళీతరు ప్రికాండమువలెఁ గంపమొందుచున్న యంగములతోఁ దనలోఁదానే దోయలోచించుకొనుచు, దావునకు వచ్చినను నన్నుఁ జూడకున్నది. కాఁబట్టి నేనే యీమెను బలుకరించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓప్రియ సఖి! శ్రద్ధా! ఇదేమి? నీవు మనస్తాపముచేత నన్ను సహితము చూడకున్నావు!

శ్రద్ధ—(చూచి నిట్టూర్పుతో) ఓప్రియసఖి! మైత్రి క. చెలి! కాళరాత్రినోటను

బలుకోఁజలనధుమఁ జిక్కి పాణిముతోడన్

వెలువడుచు నేను గనుఁగొనఁ

గలిగితి నీజన్మమందె క్రమ్మఱ నిన్నున్.

కాఁబట్టి నీవు దగ్గఱగా వచ్చి నన్నుఁ గాఁగిలించుకొమ్ము.

మైత్రి—(ఆలింగనము చేసికొని) సఖీ! అట్లు విష్ణుభక్తిమహా
భైరవియొక్క ప్రభావము నడచి వేసినను, నీయంగములింకను గంప
మొందుచున్నవేమి?

శ్రీధ—

మ. వెనుకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిక్షిప

ద్వనదృష్టిన్, శిఖికీలికాదుణకచాత్యంతోగ్ర, బాలేందుర

శ్మిచ్ఛిభోద్యత్భరదంష్టి) కాంతరచలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్

గనుచున్నట్లు వడంకుఁ జిత్త మిపుడున్ రంభాదశప్రక్రియన్.

(అని మరలఁ బఠించుచున్నది.)

మైత్రి—(భయముతో) హా ! హతాశురా లయినయామె
ఘోరరూపము కలదిగదా? అప్రకారముగా వచ్చి యామె యేమి
చేసినది?

శ్రీధ—సఖీ! వినుము—

చ. ధరణికి డేగడిగైదువిధంబున భైరవి డిగ్గి, నన్ను దు

ర్భరచరణద్వయిం బొదివి, వామకరంబున ధర్మఁ బట్టి, యం

బరమున కేగ వేగఁ, బెరుమాంసపుముద్దలు రెండు గృధ్రి భీ

కరనఖరాగ్రతోటి నిడి గ్రక్కున నింగికిఁ బాటు కై వడిన్.

మైత్రి—అయ్యో! అయ్యో! (అని మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

శ్రీధ—సఖీ! ఊఱడిల్లుము.

మైత్రి—(తెలివి తెచ్చుకొని) తరువాత. తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత నాయూర్తనాడమువలన దయార్ద్రహృదయ
యయి—

మ. పారి గద్దించును విష్ణుభక్తి యచటన్ భూభంగకౌటిల్యభీ
కరమున్ నిర్భరకోపపాటలము నొకంటన్విలోకింపఁగా,
ధరణిం గూలెను, వజ్రపాతహతిచేతన్ భూమిపైఁద్రెల్లు ను
స్థిరభూభృచ్చిలయట్లు, భైరవి శిరోస్థిత్రాతముల్ నుగ్గుగాన్.

మైత్రి—ప్రియసఖ! దైవవశముచేతఁ బులిసోటఁ బడి వెలువ
డినకురంగాంగనవలెనే నీవును నీభాగ్యముచేతఁ బ్రతుకఁగంటివి.
తరువాత, తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత విష్ణుభక్తి చేవి “నన్ను సహితమువమానింప
బ్రవర్తించుచున్న దురాత్ముఁ డయినయీమహామోహప్రేతమును
నేను సమూలముగా నిర్మూలము చేసెదను” అని కోపాశేశముతోఁ
బలికి, నావంకఁజూచి “ఓశ్రద్ధా! నీవుపోయివి వేకునితోనిట్లు చెప్పము.
నీవు కామక్రోధాదులను నిర్జించుటకయి ప్రయత్నింపుము. అప్పుడు
వైరాగ్యోదయము తప్పక గలుగును. నేనును సమయమువేచిప్రాణా
యామాదుల కుత్సాహము పుట్టించి నీసైన్యము ననుగ్రహించెదను.
ఋతంభరాది దేవులు శాంత్యాదులకొశలముచేత నుపనిషద్దేవీసంగ
మమువలనఁ బూజ్యుడ వయిన నీకుఁ బ్రబోధచంద్రుఁ డుదయించు
సాధనమును జేయుదురు” అని సెలవిచ్చినది. కాబట్టి నేనిప్పుడు
వివేకుని నన్నిధికిఁ బోవుచున్నాను. ఇప్పుడు నీ వేపనిమీఁదదినములు
పుచ్చుచున్నావు!

మైత్రి—అక్కచెల్లెండ్రము మేము నలువరమును విష్ణుభక్తి
యొక్క యాజ్ఞచేత వివేకుని కార్యసిద్ధికొఱకు మహాత్ముల యాత్ముల
యందు నివసించెదము.

చ. నను సుఖశీవులందు, గరుణా ఘనదుఃఖతులందు, బుణ్యాకా
ర్యనిరతులందు నమ్ముదిత, భ్రష్టకుబుద్ధులయందు పేక్ష, వా
రునుపదలంతు; మేమటనుండుట చాత్మలు రాగలోభము
ఖ్యోఖిలదోషదూషితము లమృతము గాంచును నిర్మలత్వముకా.
కాఁబట్టి యీవిధముగాఁ దోఁబుట్టువులమైన మేము నలువురమును
వివేకాభ్యుదయము కొఱకైన వ్యాపారముచేత వాసరములు గడపు
చున్నాము. ఓప్రియసఖ! నీవిప్పుడెక్కడ వివేకమహారాజును గనుఁ
గొనగలవు?

శ్రీధర్—“రాధాదేశ మని యొకటి యున్నది. అక్కడభాగీ
రథీ నముద్ర చేశమున కలంకారభూతమయిన చక్రతిర్థమునందు మీ
మాంసానుగతయైన మతిదేవితోడఁ గూడ నెట్లో ప్రాణములు
నిలుపుకొని వ్యాకులహృదయముతో నుపనిషద్దేవీసంగమార్థముగా
పివేకుఁ డహర్నిశమును దసస్సుచేయుచు గ్నఁచు” అని దేవితొన
విష్ణుభక్తియే నాతో సెలవిచ్చినది.

మైత్రి—ఓప్రియసఖ! నీవచ్చటికిఁ బొమ్ము. నేనును నాపనికిఁ
బోయెదను.

శ్రీధర్—అట్లుచేయుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నాడు)

ఇది విష్ణుంభము

[అప్పుడు వివేకమహారాజును బ్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నాడు]

వివే—ఓరి మహామోహ! ఓరిదోసకారిపీనుఁగా! ఈమహా
జనులెల్ల నీవల్ల సర్వవిధములచేతను జెడిపోయిరి.

శా. జ్ఞానానందము నిస్తరంగము మహాశాంతంబు ప్రోద్యమ్మహ
 త్వానూనంబు మహామృతాబ్ధిజల మాహాత్రాగరందుండియున్;
 వే నిస్సారమరీచి కాజలమునందే మున్దునుం దేలుచున్
 బానస్నానము లాచరించెదడు విభ్రాంతి స్వమూఢాత్మకుల్.
 సంసార చక్రవాహకుడై యున్న మహామోహునకజ్ఞానమేమూలము.
 ఆయజ్ఞానము తత్ప్రబోధమువలననే నివృత్తి కాగలదు. ఎట్లన—
 గీ. అవని నజ్ఞానమూలక మైనయట్టి
 పృథులసంసారవృక్షంబు పెల్లగించి
 పరముఁ గూర్ప విశ్వేశ్వరోపాసకృత్య
 బీజజన్యానబోధంబె వెరవునుచున్.

తఱుచుగా మంచివారు పూనిన కార్యములకు దేవతలు తోడుపడుదు
 రని తత్వవేత్తలు చెప్పుచురు. అందుచేతనే విష్ణుభక్తి దేవి యిప్పుడు
 “నీవు కామాదులను గెలుచుట కుద్యోగింపుము; నేనును నీపక్షమవ
 లంబించెదను” అని సందేశము పంపినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁ
 డై యున్న కాముని వస్తువిచారుఁడొక్కఁడే జయింపఁదగినవాఁడు.
 కానిమ్ము. వానిని నిర్జించుటకయి యిప్పు డతనినే నియమించెదను.
 ఓ వేదవతీ! నీవు వస్తువిచారుని బిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతి—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించి వస్తువిచారునితోఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది)

వస్తు—అయ్యో! నిర్విచారసౌందర్యాభిమానవర్ధిష్టుడైన
 కామపిశాచునిచేతను ముఖ్యముగా దురాత్ముడైన మహామోహుని
 చేతను ణోకము చెడిపోవుచున్నది.

చ. కలికి యటంచునున్, గలువకంటి యటంచును, సుభ్రువంచు మం
 జలసుముఖాబ్జ యంచు. దనుస్తనియంచు, బృహన్నితంబ యంచు

చెలవి నుతించుఁగాంచు భ్రమియించురమించు బుధుండునొర! చె
ల్వ లతుచిభస్త్రిలంచును దలంపడు మోహువిచేష్టితంబునక.

చక్కగా వస్తువిచారముచేయఁగలసూక్ష్మబుద్ధులకుసహితము
మాంసాస్థిపంజరములైన స్త్రీలు స్వభావదుర్గంధనిలయ లనియు భీభ
త్సవేష లనియు వైరాగ్యము కలుగకున్నది. అట్లయినప్పుడు వారి
యం దితరగుణారోపణము చేయుట స్పష్టమే.

మ. వరముక్తామణిహారముల్ వణిరణతస్వర్ణాంగదంబుల్, సితాం
బరచిత్రోదదుకూలముల్, ఘుస్మణపున్నైపూతలున్, దావిపూ
సరముల్, పైవయిఁ జూచి యల్పమతులిచ్ఛం గాంత్రు సమ్మా
[హమున్
ధర నాడుల్ సరకార్థనామ లనుచుం దర్కింతు రుద్యన్మతుల్.

(ఆకాశమువంకఁజూచి) ఓపాపీ! చండాలా! ఓరికామా!
అనావలరబనముగా వచ్చి నీవీలాగున జనులను వ్యాకులపెట్టుచున్నా
వేమిరా? ఓహో! కామావిష్టుఁడు—

మ. ననుఁ గామించెను బాల యీమె, యెలమిన్ సన్నీమృగాంకాన్య
[చూ
చెను, నీయుత్పలసేత్ర కాగిటను జేర్చెన్ న, న్ననున్ గామి యో
ఘనమూర్ఖా! నినుఁగాంచె నెవ్వతే? నినుం గామించెనెవ్వరై? యం
గన మాంసాస్థులబుంగ; లోపలి నిరాకాదండె వీక్షించెడున్.

ప్రతీహారి—ఓమహానుభావా! ఇటురమ్ము.

ఇద్దఱు—(ముందుకు నడుచుచున్నార.)

ప్రతీ—అదె మహారా జాసీనుఁడయి యున్నాఁడు. నీ ఘా
యనసన్నిధికిఁ బొమ్ము.

వస్తు—(దావునకోబోయి) దేవా! జయమగుగాక! జయమగుగాక! వీడె వస్తు విచారాడు దేవరకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాడు.

వివే—వస్తువిచారా! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

వస్తు—(కూరుచుండి) దేవా! మీ సేవకుఁడు వీడిదె వచ్చి యున్నాడు. అజ్ఞ యేమో యనుగ్రహింపవలెను.

వివే—మహామోహునితో మనకు యద్ధము సంపాద్యమయినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁడు కాముఁ వానికిఁ బ్రతివీరునిగా మేము నిన్ను నిరూపించినాము.

వస్తు—దేవరవాడు నన్నిట్లు సంభావించుటచేత నేను ధన్యుడనయినాడను.

వివే—ఇక నీ వేయాయుధముచేతఁ గాముని జయించెదవు!

వస్తు—ఓహో! పంచశకుఁడా? వానికున్నవి యైదమ్ములు. పూవిల్తుని గాముని జయించు తెంతపని? ఇక్కడఁగూడ శస్త్రుగ్రహణ మపేక్షింపవలెనా దేవరవాడు చిత్తగింపుడు.—

ఉ. ఇంద్రియమార్గమందు మనసేగకయండఁగ దారిమూసెదన్
జంద్రనిభాస్యలం దలఁచినన్, ముఖదర్శన మూచరించినన్
సాంద్రవికారముల్ గలుగు; నాతులు రోతలకిమ్ము లంచు, రా
జేంద్ర! ప్రతిక్షణంబు మదినెంచుచుఁ గాముని రూపుమాపెనన్.

వివే—మేలు! మేలు!

వస్తు—అంతే కాక,

చ. తతపులినస్రవంతుల, నితాంతపతర్ఘ్నురచిక్కణోపలాం
చితగిరులన్, సుసాంద్రతరుశీతలపుణ్యవనప్రజంబులన్,
యతిబుధసంగతిం దనర్, వ్యాసవినిర్మితశాంతివాక్యముల్
ధృతిఁ బఠియింప నచ్చిన, నికెక్కడికాముఁ డిక్కేటికామినుల్?

నారీమణియే కామునికిఁ బ్రధానాశ్రయము. అట్టి నారీయొక్కతె జయిం
పఁబడినపక్షమున, తత్సహాయు లందఱును విఫలప్రియత్నలయి
భంగమును బొందుదురు. ఎట్లన—

ఉ. గందముఁ, గౌముదీనిశలుఁ గల్వలరాయఁడు, బూవుఁదోటలం
దందవుఁబాటపాడు మధుపాళుల నొప్పు వసంతకాలమున్,
మందక దంబవాయువులు, మంద్రరవాబ్దలసద్దినంబులున్,
డిందని కాముమిత్రములు; నిర్జితు లిందఱు స్త్రీల శల్పిసన్.
ఇకఁ గాలనిలంబము చాలును. ఇప్పుడు దేవరయాజ్ఞ యేమి?

క. ఉడుతరవిచారశరముల

నరిబలములఁ గూల్చి నేన యడఁచెదఁ గామాన్;
గురుసేనఁ ద్రుంచి పార్థుఁడు
శరధారల సింధురాజుఁ జంపినకరణిన్.

వివే—(ప్రసాదపూర్వకముగా) మంచిది. నీవు శత్రువిజయ
ముకొఱకు సన్నద్ధుడవు కమ్ము.

వస్తు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనిప్రణమిల్లి
నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

వివే—వేదవతీ! నీవు పోయి కోర్కెని జయించునిమిత్తము
క్షమమ బిలుచుకొని రమ్ము.

ప్రతీ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్ర
మించి క్షమతోఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది)

క్షమ—

ఉ. కోర్కెమహాంధకారఘనదుగ్వికటభుక్కుటీతరంగరా
ద్రాధికు లుగ్రసాంధ్యకిరణాదణదృష్టులు నౌ నుహావిష

తాధమదూషణోక్తులకు నల్లక సైతుడు, వీరులో యనన్,
సాధులు నిశ్చలాత్యమలసాగరతుల్యగభీరు లెంతయున్.

(శ్లాఘనపూర్వకముగాఁ దన్నుఁ జూచుకొని)

ఉ. లేదు వచోధికశ్రమము; లేదు శిరఃపరిపీడనంబునున్;

లేదు మనోపతాపమును; లేదు శరీరవిమర్దనంబునున్;

లే దలహింస యాదిగ గణింపఁగఁ గల్గుననర్థయోగమున్;

బోధిగ నేనె తద్దయును గోధజయంబున శ్లాఘ్య నయ్యెదన్.

(ఇద్దఱును ముందుకు నడుచుచున్నాడు)

ప్రతీ—అదె మహారాజుగారు. ప్రియసఖి! ఆయనను సందర్శించుకొమ్ము.

క్షమ—(సందర్శించి) దేవా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! ఇదిగో దేవరవారి దాసురా లయినక్షమ సాష్టాంగప్రణామము చేయుచున్నది.

వివే—ఓ క్షమా! ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

క్షమ—(కూరుచుండి) దేవా! ఈ నేవకురా లెందునిమిత్తము పిలిపింపఁబడినదో యాజ్ఞః యిందు.

వివే—ఓ క్షమా! మా కిప్పుడు సంప్రాప్త మయినయుద్ధము నండు దురాత్ముఁ డయినకోధుని నీవు జయింపవలెను.

క్షమ—దేవరవారి యనుగ్రహమువలన నేను మహామోహుని నైనను జయించుటకు నమర్థురాల నగుదును. ఇంక నాతని యనుచరమాత్రుఁ డైన కోధుఁ డెంత! నేనాపనిని శీఘ్రముగానే నిర్వహించెదను.

ఉ. అన్నిట దేవతాజ్ఞపితృయజ్ఞతపోధ్యయనక్రియాదు లె

న్నన్న యకారణంబ నమయిం చెడువానిని బాపకర్మనిన్

గన్నుల నిప్పుకల్ కరముఁ గ్రక్కెడువాని వధింతుఁ గోధునిన్
మున్నలభద్రకాళి యదమున్ మహిషాసురుఁ జంపిరట్లుగన్.

వివే—ఓక్షమా ! ఇప్పుడు కోధవిజయోపాయము నాకు
వినిపింపుము.

క్షమ—దేవా! విన్నవించెదను వినుడు.

చ. పురుషుఁడుక్రుద్ధుఁడౌటనగుమోము, దురాగ్రహుఁడౌటనాదమున్
బరుషవచస్కుఁడౌ గుళలవార్త, ప్రమోదము తాడనోగ్రుఁడౌ,
నెరపగఁ జెల్లుఁ? బొందును రనిర్జితచిత్తులు దైవికాపదు
త్కరమునె. కోధభావ మెటుకల్లు దయారసమానసంబులన్?

వివే—సాధు! సాధు!

క్షమ—దేవా! కోధుని జయించుటవలననే హింసాపాశవ్య
మానమాత్సర్యాదులు సహితము జయింపఁబడినవా రగుదురు.

వివే—మంచిది. నీవు శత్రువిజయముకొఱకు సంసిద్ధురాలవు
కమ్ము.

క్షమ—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వివే—వేదవతీ! లోభునిజయించుటకయి సంతోషునిబిలుచు
కొనిరమ్ము.

వ్రతీ—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి
సంతోషునితోడఁ గూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

సంతో—(ఆలోచించి జాలితో)

చ. ప్రితివనమందు స్వేచ్ఛముగఁబండ్లు లభించును భూరుకంబులన్
హితవుగ నెల్లచో చొరకు నేళ్ళకు జల్లని స్వాధుతోయముల్;

ప్రతిలతయందుఁ జిక్కు మృదుపల్లవముల్ 'సుఖశయ్య కింపుగా;
నతికృపణుల్ శ్రమంపడుదు రట్లయి:మున్ ధని కాంగణంబులన్.

(ఆ కాశమువంకఁజూచి), ఓరిమూర్ఖా! లుబ్ధా! నీయీవ్యామో
హము దురుచ్ఛేదముగదా?

చ. ధనమృగతృణ్ణికాబ్ధి జలధార వృథా దగగొన్ననీవు దా
పునఁ గన, నెన్నిసార్లు చెడిపోవఁగలేదు భవత్ప్రియత్నముల్?
మనుజమృగంబ! యాశనిటుమాన వటయ్యును; నేడుమాఱుగా
దునుఁగదు నీమనం బశనితో శిలతో నదిచేయఁగాఁబడెన్.

లోభాంధకారహతుఁడవైన నీయీచేష్టితము మనస్సున
కాశ్చర్యము కలిగించుచున్నది.

ఎట్లనిన—

మ. ధనమార్జించెద నంచుఁ, బ్రాప్తమగువి త్తంబింక హెచ్చింతు నం
చును, లాభంబును వృద్ధిఁ గూరిచెద నంచున్ సామ్యేధ్యానింజు నీ
వనిశంబున్; గన వన్నిటింది నెడియాయా శాపిశాచంబు గ్ర
క్కువ లోభాంధతమోవృతున్ నినున్ బల్మినం చక్కటా!

మఱియును,

చ. ధనము గడించుటే మొదటఁ దద్దముఁ గష్టము; కల్లు రాపయిన్
ధనమునకున్ తుముంబును విరాశము రెండు వియోగమార్గముల్;
ధనము నశింపఁ గల్గును వృధా; సిరిఁ గూర్పమిఁ గల్గవావృధా;
ధనమును గూర్పకుండుటయొ దానివిగూర్చుటో మేలు చెప్పుమా.
అంతేకాక,

మ. అనయంబున్ నటియించు మృత్యువుశిరంబుందున్; జరాపన్నగం
బును మ్రింగున్నిను; విశ్వముకోదినువధూ పుత్రాదులొగృధ్రముల్

ఘనబోధాంబులఁ బాచి లోభనిజమున్ గాఢాజ్ఞతాజన్యమున్,
క్షణ మానందసుధాంబుధిన్ మునుఁ గుమాశశ్వత్సుఖంబబ్బెడున్
ప్రతీ—వీరె ప్రభువువారుఁ ఓమహానుభావా! ఈయనసన్ని
ధానమునకుఁ బొమ్మ.

సంతో—(సమీపమునకుఁబోయి) స్వామీ! జయమగుఁగాక!
జయమగుఁగాక! వీడె సంతోషుఁడు. (అని ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.)

వివే—ఇక్కడగూర్చుండుము. (అని సన్నిధానమునందుఁ
గూరుచుండఁబెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

సంతో—(విషయముతోఁ గూరుచుండి) ఈభృత్యజనునిపని
యేమో దేవర యాజ్ఞాపింపవలెను.

వివే—నీప్రభావము లోకవిదితమయినది, కాబట్టి యిప్పుడు
బహుభాషలతోఁ బనిలేదు. నీవు లోభునిజయించుటకయివారణాసికిఁ
బోవలెను.

సంతో—దేవర యాజ్ఞాపింపింట్లు చేసెదను.
చ. కలయమెలంగుచున్ బహుముఖంబుల ముజ్జగము ల్జయించి లో
నలడుచు, దేవభూసురమహావధబంధనలబ్ధవృద్ధియై
వెలసినలోభునిన్ బరిభవించి జయించి యొనర్తు భస్మమున్,
బలమున మున్ను దాశరథి పంక్తిముఖున్ నులువూడినట్లుగన్.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వినీతవేషుఁ డైన యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—దేవా! విజయప్రయాణమంగళములు జరపఁబడినవి.
మాహూర్తికులు పెట్టిన విజయయాత్రాసమయమునుసమీపించినది.

వివే—అట్లయినయెడల నేనాపతులు సైన్యములను బయలు
దేలుటకు నియమింపవలెనని చెప్పు.

పురు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాడు.)

[తెరలో]

చ. పటుకటదానమ త్తమధుపంబులఁ గూర్చుఁడు సద్విపంబులఁ;
బటిమ నిడుండు తేరులకు వాయుజవంబుల వాయవంబులఁ;
భటు లొనరింపుఁ డీటల నభ మృసితాబ్జచుహావన మృనన్;
జటులకృపాణపాణుల వెసం జనుఁ డాశ్వికులార! క్రేణులై.

వివే—మంచిది ! మంగళసన్నాహము లాచరించి, నేనును ప్రయాణమయ్యెదను. (పారిపార్శ్వకునితో) సంగ్రామోచితమయిన రథము నాయ త్తపటిచి తీసికొనిర మ్మని సారథి కాజ్ఞాపింపుము.

పారి—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించు చున్నాడు.)

[అప్పుడు యద్ధరథమును సిద్ధముచేసికొని సారథి ప్రవేశించు చున్నాడు.]

సార—దేవా! ఇదిగో రథము సిద్ధముగా నున్నది. దేవర వాడు రథారోహణము చేయవచ్చును.

వివే—(మంగళవిధులను నిర్వర్తించి రథారోహణము నభినయించుచున్నాడు.)

సార—(రథవేగము నిరూపించి) దేవా! చిత్తగింపుఁడు. చిత్తగింపుఁడు.

మ. ప్రచురోద్ధాతరజశ్చటానుమితశుంభ ద్యానధావత్తురా
గ్రచయేవత్పరిచుంబితోద్వ్యపరిభాగంబుల్ మహావాహముల్
ప్రచలస్మంభరమథ్యనూపజలధిధ్వానోగ్రఘోషంబుగా
నుచితప్రీధినివ్యోమమూర్ధమున, నోహా! తెరుఁగొంపోయెడుకా.

ఇదిగో సమీపమునఁ ద్రిభువనపావనమైన వారణాసీఁగరము దృష్టి పథమునఁ బడినది.

శా. ధారాయంత్రపతజ్జలోదితనితాంతధ్వానసంయుక్తముల్,
నీరేజారికరప్రభాధవళముల్, చెల్వొందు సౌధాగ్రముల్,
భూరిప్రేక్ష్యములై శరద్ధవళజీమూతాంతరాజత్తటి

ప్రీత్యంబు లవే పతాక లెగుగు జిత్రద్యుతి న్నేడలన్.
ప్రతిముకుళలగ్నమధుకరనికర యుంకారముఖరంబులును వికసితకు
సుమ విసరవిగళన్మకరంద వర్షాతిశయ ధురంధరంబులును నానాప్ర
నూన సుగంధబంధురంబులును శ్యామాయమాననిబిడచ్ఛదచ్ఛాయా
వనీకుహ మనోహరంబులును నగుపురోద్ధానప్రదేశంబు లవిగో
సమీపంబునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈవాయువులుసహిత మిక్కడఁ
బాశుపతవ్రతమును గ్రహించిన దాపసులవలెనే కానఁబడుచున్నవి.
ఎట్లన—

చ. సురనదిసీటఁ దేలి, సురజోభసీతంబు కరంబుఁ దాల్చి, యీ
శ్వరునకు నర్చనల్ సలుపుచాడ్పున మీఁదను బూలు రాల్చి, ని
ర్భరమధుపస్వరంబునను బాటలు చాలఁ జెలంగ, వాయువుల్
కరమును నృత్యము ల్పలుపుఁ గంఠమునొందులతాభుజంబులన్.
వివే—(ఆనందముతోఁ జూచి)

మ. హృదయాకర్షక మయ్యెఁ జంద్రమకుటుండిందుంట నీకాశి, తాఁ
బడమై ముక్తికి విద్యయట్లు, తమ మార్పన్ స్వప్రభానందమై;
యిదె భూదేవికి వ్రేలుముత్యసరమై యింపొందెడున్ వంగి స్వ
ర్ణది, వక్రేందుకళన్ కడున్ నగుచు ఘనవ్యాజహాసంబునన్.

సారథి—ఓ దేవా! చూడుడు, చూడుడు, ఇది గంగాతీర
మున కలంకారభూతమును ద్రిభువనపావనమును నైన కీర్తి
త్రిలోకగురు విశ్వేశ్వరాఖ్యమహాదేవుని యాభిషేకము.

వివే—(హర్షముతో) ఓయీ!

క. మును జెప్పిరి యీ దేవుం

డఁ ఘుఁడు తే త్రాధినాథుఁ డని తే త్రజ్ఞుల్;

తనువు లిట విడిచి వింతగ

ఘనపుణ్యలు భక్తజనులు కలియుదు రితనిన్.

సార—దేవా! చూడుఁడు, చూడుఁడు, అదిగో మనలను
జూచినమాత్రముననే కానుకోధలోభాను లిక్కడనుండి దూరము
గాఁ దొలఁగుచున్నాడు.

వివే—వా రట్లే యగుదురు. కానిమ్ము. నేనీయాలయము
నందుఁ బ్రవేశించి యభీష్టసిద్ధికోటకు భగవంతునికి నమస్కరించె
దను, (అని రథమునుండి దిగి గుడిచొచ్చి చూడ్కి నిగిడించి) ఓ
మహాదేవా! నమస్కారము నమస్కారము, నన్ను దయచూడుము.

క. కావెంట నమస్కృతు లివె

యోవిమలజ్ఞానదేహ! యోచంద్రధరా!

యోవేదత్రయలోచన!

సేవకున కొసంగు నాకు శ్రేయఃప్రాప్తుల్.

(అని నమస్కరించుచున్నాఁడు)

సార—దేవా! ఇది త్రిభువనగురుఁ డైన యాదికేశవస్వామి
యాలయము.

వివే—అక్కడకు రమ్ము. (అని వెళ్ళి యాదికేశవస్వామికిఁ
బ్రదక్షిణముచేసి) ఓ భగవంతుఁడా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁ
గాక!

దండకము, అమరచయచమూచక్ర చూడామణిశ్రేణినీరాజి
తోపాంత పాదద్వయాంభోజ! రాజన్మఖద్యోతకిమ్మారితస్వర్ణపీఠా!

స్ఫురద్వైత విభ్రాంతిసంతాన సంతప్తవందాదుసంసార నిద్రాపహః
 కైకడతా! క్షమామండలోద్ధార సంభారసంఘట్టదంష్ట్రాగ్ర కోటి
 స్ఫురచ్ఛలచక్రా! క్రమాకాంతలోకత్రయా! బాహుబలప్రోద్ధృ
 తాభీలగోవర్ధనచ్ఛత్ర నిర్వారితాఖండ లోద్యోజితాకాండచండాం
 బువాహతి వర్షత్రసద్గోళలత్రాణవిస్మాపితాశేషవిశ్వా! ప్రభూత్తంస!
 దైతేయసీమంతినీవర్గసీమంజసిం దూరసంధ్యామయాఖచ్ఛటోన్మార్జ
 నోద్ధామధామాధిపా! త్రిస్తదైత్యేంద్రిపక్షస్తటిపాటనాకుంతభాస్వ
 న్నఖశ్రేణిపాణిద్వయస్త విస్తారిరక్తాల్లవామగ్నలోకా! త్రిలోక
 ద్విపత్కైటభోద్దండకంఠాస్థికూటస్ఫుటోన్మార్జితోద్ధామ చక్రస్ఫుర
 జ్యోతిరుల్లాసితోద్ధామ రోద్దండదోర్దండ! ఖండేందుచూడప్రియా!
 ప్రోథదోర్దండవిష్కాంతమంథాచలక్షుబ్ధమగ్ధాంబుది ప్రోత్థితశ్రీభుజా
 వల్లిసంశ్లేష సంకాంతపీఠస్తరాభోగపత్రావళీలారంభితోరస్థస్థలా!
 స్థూలముక్తాఫలోదారహాగప్రభామండల ప్రస్ఫురత్కంఠ! వైకుంఠ!
 సద్భక్తసందోహసంసారమోహచ్ఛిదంబైన బోధోదయం బిమ్మ నా
 కోమహాదేవ! దేవా! నమస్తే నమస్తేనమః॥

(అని సాష్టాంగప్రణామము చేసి బయలుదేరి చూచి) మంచిది!
 ఇదియే మనకు నివాసార్థమయిన ప్రదేశము. ఇక్కడనే మనసేన
 లను విడియించెదను.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము

[అప్పుడు శ్రీధ్ర ప్రవేశించుచున్నది]

శ్రీధ్ర—(ఆలోచించి) ఈవిధము నుపసద్ధమయినదే కదా!

గీ. జ్ఞాతివై రంజువలనను సంభవిల్లు
 శ్రోధశిఖ నిర్దహింతును గులమునెల్లఁ;
 ఘనసమీరాహతమహీజఘట్టనమునఁ
 గలుగుదహనంబు వనమెల్లఁ గాల్పునట్లు.

(కన్నీడు విడుచుచు) అక్కటా! దాదానమయిన సోదరమరణము
 వలనఁ గలిగిన శోకానలము దుర్వారమయినదిగా నున్నది. అది
 వివేకమేఘశతములచేత నయినను జల్లాటదు, ఎట్లన—

చ. స్థిరగురువస్తువుల్ గిరులు సింధువులు న్నదులున్ నశింపఁగా,
 నదులన నెంత, యల్పులు కన తృణకల్పులు మృత్యుదృష్టికిన్;
 పారిఁబారి బంధుఃఖిభవమోహ మదేదో వివేకమార్పఁగా,
 నెరియుచు శోకవహ్నిదహియించెడుఁ జిత్తము నట్టులయ్యునున్,
 కూరస్వభావు లయినను గామశ్రోధాదులగు సోదరులు కథాశేషు
 లగుటవలన నాగతి యిట్లయినది.

క. భీకరశోకాగ్నిశిఖా
 నీకము శిథిలములొనర్చు నెఱఁకులనెల్లన్;
 బైకొలువు దేహశోషముఁ;
 బ్రాకటముగనంతరాత్మ వడిగ దహించున్.

(అలోచించి) “బ్రద్దా! శ్రద్ధా! నేనక్కడనుండి హింసాప్రధాన
 మయిన యద్ధమును జూడలేను. కాఁబట్టి నేనీకాశికాపురమునువిడిచి
 సాలగ్రామ మనుపేరుగల విష్ణుక్షేత్రమునందుఁ గొంతకాలము గడ
 పెడను. నీవక్కడకువచ్చి వృత్రాంతమును జరిగిన క్రమమున నాకు
 నివేదింపుము” అని విష్ణుభక్తిదేవ నాకాజ్ఞాపించినది. కాఁబట్టి
 యాదేవినన్నిధానమునకుఁబోయి యానమరవృత్రాంతము సర్వమును
 నేనామకు విన్నవించెడను. (ముందుకునడిచిచూచి). ఇది యాచక్రతీ

ర్థము, ఇందుసంసారసాగరోత్తారకమయిన వావకఃగర్జభావఃడైన
భగవంతుఁ డగు శ్రీహరి ప్రత్యక్షముగా వాసముచేయుచున్నాఁడు.
(ప్రణమిల్లి) ఇదిగో మునులచే నుపాస్యమానురాలైనవిష్ణుభక్తి దేవి
శాంతితో నేదో యాలోచించుచున్నది. నేనామె సమీపమునకుఁ
బోయెదను. (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట విష్ణుభక్తియు శాంతియుఁ బ్రసేశించుచున్నారు.]

శాంతి—అమ్మా! మీరు ప్రబలచింతాకులహృదయు లయి
యున్నట్లు కావఁబడుచున్నారు.

విష్ణు—బిడ్డా! మహావీరఃకక్షయకర మయిన యీ ఘోర
యుద్ధమునందు బలవంతుడైన మహామోహునితోఁ బ్రతిఘటించిన
పుత్రప్రాయుడైన వివేకుని వృత్తాంత మేమయినదో తెలియకపో
యెనని నామన స్పిష్పడు డస్వస్థముగా నున్నది.

శాంతి—దేవీ! ఇక్కడ విచారింపవలసినపని యేమున్నది!
దేవిగారి యనుగ్రహ మున్నందున, వివేకమహారాజునకు విజయము
నిశ్చయ మని నే నెఱుఁగుదును.

విష్ణు—బిడ్డా!

క. ఘనధర్మపక్షబలమున

ననివార్యంబుగ లభించు నభ్యుదయంబుల్;

విను మట్లయ్యను, నుహృదుల

మనసెవుడు నపాయశంక మతిమతిహ్రానుక.

అంతేకాక శ్రద్ధయుంతతడవు రాకుండుట మనస్సునకు సందేహము
పుట్టించుచున్నది.

శ్రద్ధ—(సమీపమునకుఁ బోయి) భగవతీ! ప్రణమిల్లి
చున్నాను.

విష్ణు—శ్రద్ధా! నీవు డేమముతో వచ్చితివా?

శ్రద్ధ—దేవిగారి యనుగ్రహమువలన.

శాంతి—అమ్మా! ప్రణామము చేయుచున్నాను.

శ్రద్ధ—పుత్రీ! నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శాంతి—(తల్లిని కౌగలించుకొనుచున్నది)

శ్రద్ధ—బిడ్డా! విష్ణుభక్తి దేవిప్రసాదముచేత మువిజనమనో నివాసమును బొందుము.

విష్ణు—అక్కడ నేమిజరిగినది?

శ్రద్ధ—దేవిగారికిఁ బ్రతికూలముగాఁ బ్రవర్తించువారికిఁ దగినట్లు జరిగినది.

విష్ణు—అవి సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

శ్రద్ధ—దేవీ! అవధరింపుము. దేవి యట్లాది కేశవాలయము నుండి వెడలఁగానే తనపాటలవర్ణమును గొంచెము విడిచి సూర్యుడు ప్రకాశించుచుండఁగా విజయఘోషాహూయమానా నేకవరవీరబహు శిసింహనాదబధిరితదిగంతంబును సతతరథతురగఖరతరఖురఖండితభూమండలొచ్చలద్విపులరజఃపటలాంతరిత భాస్కరబింబంబు సుబ్రబలతర కర్ణతాళాస్ఫాసనోచ్చలత్సనుదికరికుంభసింధూర సంధ్యాయమానదశ దిశంబురు బ్రశయసంధరధ్వానభీషణంబు నునగు వారియొక్కయును నయొక్కయు సైన్యసాగరము సన్నద్ధమయి యున్నప్పుడు విచేకమహారాజ మహామోహమహా రాజకడకు నైయాయిత దర్శనుని దూతను గాఁ బంపెను. అతఁడుపోయి మహామోహునితో నిట్లనియెను —

మ. చను, విష్ణ్వాలయపుణ్య కావననదీసాన్నిధ్యభక్తాంతరం.

గలివాసంబు త్యజించి, మైచ్చుమహి కింకన్ భృత్యవర్గంబుతో.

చనకున్నన్, గరవాలదాఁతభవత్సర్వాంగధారాక్షరత్
ఘనరక్తంబులుత్రాగఁగూఁతలిడునక్కల్ మ్రింగుమీమాంసముల్.

విష్ణు—తరువాత, తరువాత.

శ్రద్ధ—దేవీ! తరువాతఁ గోపముచేత వికటలాటతటతాండ
వితభ్రక్తుడై మహామోహుఁడు—“ఈదుర్జయపరిపాక ఫలమువివేక
ప్రేత మనుభవించునుగాక!”—అని పలికి, తానే మొట్టమొదటఁ
బాపండాగమబృందములనుబాపండాశాస్త్రసహితముగా యుద్ధమునకు
బురికొల్పెను. ఈలోపల మనసై న్యముఖమునందు,

గీ. వేదవేదాంగతతు లుపవేదసమితి

స్మృతిపురాణేతిహాసాదు లెలమిఁ గొలువఁ,

జంద్రసమకాంతితో సరస్వతి సరోజి

కర యగుచు నిల్చె నాకస్మికముగ వచ్చి.

విష్ణు—తదనంతరము.

శ్రద్ధ—దేవీ! అప్పుడు వైష్ణవ శైవ సౌరాదు లయిన సర్వా
గమబృందములును సరస్వతీదేవి సకాశమునకు వచ్చెను.

విష్ణు—అటుతరువాత.

శ్రద్ధ—తదనంతరమున—

శా. వేమీమాంస, సరస్వతీసతిపురోవీధిన్ రణోత్సాహయై,

ప్రాముఖ్యస్థితి న్యాయకాపిలమహాభాష్యాదిసద్దర్శన

స్తోమంబు లొల్కువంగ, ధర్మముఖయై, శుద్ధాయుతన్యాయదో

ర్భిచూకారణి నిల్చె, మర్గకరణిన్, వేదత్రయీనేత్రయై.

శాంతి—స్వభావప్రతిపక్షము లయిన మాగమన్యాయశాస్త్ర
బృందము లొక్కటిగాఁ గలియుట యెట్లు సంభవించినది?

శ్రద్ధ—పుత్రీ!

కం. ఇతరేతరనైరమునన్

సతము మెలఁగునేకవంశజాతులు తమకున్

క్షీతిలోపల నవమానం

బితరులచే గల్గుచోట నేకముకారే?

వేదప్రసూతము లయినతమకు లోలోపత విరోధమున్నను, వేదసంరక్షణముకొఱకును నాస్తికపక్షాధిక్షేపముకొఱకును శాస్త్రసంఘములకై కమత్యము కలుగును. అగమసముదాయములో సహితము విరోధము తత్వవిచారలకుఁ గనరాదు. ఎట్లన—

శా. శాంతం బద్వయ మవ్యయం బజమ్ శశ్వద్బ్రహ్మ, మాదత్త్వమ్ శాంతం బాగమపంక్తిచే సగుణతన్ బ్రహ్మచ్యతేశాఖ్యలన్ వంతొప్పన్ బహుధా స్తుతింపగఁబడున్, నానాగమశ్రేణి సంక్రాంతంబౌ నొకబ్రహ్మమందు నె, సముద్రంబందు నేల్లున్ బలెన్.

విష్ణు—తరువాత? తరువాత?

శ్రీధర్—నేవీ! తరువాతనిరువాఁగునందును నిరంతరశరనికర ధారాసంపాతోపదర్శిత దుర్దిను లగు కరితురగరథపదాతులకును నుభయ పక్షయోధజనులకును సంకలనమరంబుసంప్రాప్తంబయ్యెను. అప్పుడు,

మ. ప్రవహించె న్నదు లసితోయములు, గ్రవ్యస్ఫారపంకంబులున్ వివిధోద్యద్ధ సకంకరంకనివహాభీలావకీర్ణంబులున్, నవనారాచవిభిన్నహస్తిగిరిశీర్ణభ్రష్టవేగోల్లసద్ధవశచ్ఛత్రీసమూహహంసములునై తద్యుద్ధరంగంబునన్.

ఆమహాదాహుణసంగ్రామంబునందుఁ బరాపరపక్ష విరోధిత్వముచేతఁ బాపండాగమబృందమును ముందుఁచుకొని వచ్చిన లోకాయతికతం త్రీసముదాయ మన్యోన్యసైన్య విమర్దనముచేత వినష్టమయ్యెను;

అనంతరము పాపండాగమజాలము పర్మాల మగుటచేత సదాగమ సాగరప్రవాహముచేత, గొట్టుకొనిపోయెను; తదనంతరము సాగతా గమనము దాయములు సింధు గాఢార మగధాంగపారశీకవంగకళింగాదిష్టేచ్ఛప్రాయదేశములు బ్రేషించెను; పాపండా దిగంబర కాపాలికాద్యాగమసంచయంబులు పామరబహుళంబు లైనపాంచాల మాళవాభీరవర్తసాగరానూపదేశములయందు నిగూఢముగా సంచరించుచున్నవి; న్యాయాద్యనుగతయైన మీమాంసచేత గాఢప్రహరజర్జరీకృతములైన నాస్తికతర్కసమాహంబులు తమ యాగమ సందోహంబులు పోయినదారి నే పోయినవి.

విష్ణు—అటుతరువాత?

శ్రీధ్ర—అటుతరువాత వస్తువిచారునిచేతఁ గాముఁడు హతుఁడైనాఁడు; క్షమచేతఁ గోధపాదువ్యహింసాదులు హింసింపఁబడినాడు; సంతోషునిచేత లోభ తృష్ణాదైర్యాన్యతవాద పైశున్యస్తేయ పరిగ్రాహులు నిగ్రహింపఁబడినాడు; అసనూయచేత మత్సరుఁడు జయింపఁబడినాఁడు; పరోత్కర్ష సంభావనునిచేత మదుఁడుసంహరింపఁబడినాఁడు; పరగుణాధిక్యునిచేత మానుఁడు ఖండింపఁబడినాఁడు.

విష్ణు—(హర్షముతో) చక్కగా జరిగినది. ఇక మహామోహునికథ యేమయినది?

శ్రీధ్ర—దేవీ! మహామోహుఁడు యోగవిఘ్నసహితుఁడయి యొక్కడనో యడఁగి యుండుటచేత సాతనిజాడ తెలియరాకున్నది.

విష్ణు—అట్లయినచో మహాస్థానశేష మింకను నిలిచియే యున్నది. అతఁడు పరిహరణీయుఁడు. ఎట్లన—

క. పరమాదరపరుఁ డగుచుకొ,

స్థిరసంపదఁ గోర్చి శేషుషీనుంతుం డె

దరిశేష మగ్ని శేషము

గురుతరఋణశేష ముంచఁ గూడదు సుమ్మి.

ఇక మనస్సుయొక్క వృత్తాంతమేమి?

శ్రీధర్—చేపీ! పుత్రపౌత్రాదిమరణ జాతశోకావేశముచేత నాతఁడును బ్రాణత్యాగము చేయ నిశ్చయించుకొన్నాఁడు.

విష్ణు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇది యంతయు నిట్లయ్యెనేని మనము కృతార్థులను బొందినారము; పురుషుఁడును బరమానంద మును బొందును. అయినను మరాత్ముఁ డయిన యతఁడు బ్రాణ త్యాగ మేల జేసికొనును?

శ్రీధర్—ఉపనిషద్దేవి ప్రబోధోదయముకొఱకు గృహీతసంకల్పురా లయియున్నందున నతఁ డీవిధముగా శరీరముతోఁ జిరకాల ముండఁడు.

విష్ణు—అగుఁగాక! వైరాగ్యోత్పత్తికొఱకు వైయాసికియైన సరస్వతిని నే నాతనికడకుఁ బంపెదను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రవేశకము

[అప్పుడు మనస్సును, సంకల్పుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

మన—(కన్నీటితో) హా! పుత్రకులారా! ఎక్కడకుఁ బోయి నాడు? ఒక్కసారి మీప్రియదర్శనమిండు. ఓరొరి కుమారులారా! రాగ ద్వేష మద మాన మాత్సర్యులారా! నన్ను గాఁగిలింతుకొండు. నాయంగములు నొచ్చుచున్నవి. అయ్యో! అనాథుఁడను వృద్ధుఁ డను నయియున్న నన్నొక్కఁడయిన నాథరింపఁజేమి? ఓయసూ

యాదులైన కన్యకలారా! మీ రెందుఁబోయినారు! ఆఱా హింసా
తృష్ణాదులైన కోడండ్లారా! మందభాగ్యుడనైన నా కొక్కరును
దక్కకుండ దైవహతకుఁడు మిమ్మందఱ నేక కాలమునం దెల్లెత్తుకొని
పోయినాడు! (తడఁబాటుతో)

మ. తనువెల్లన్విషవహ్నియ ట్లలసెడున్, దాఁగఁల్చెడు స్మర్మముల్
పెనపొందించెడుఁ దీవ్ర వేదనల; మైపెంపెల్ల మర్దించెడున్;
ఘనమోహం బెడఁగూర్చెడున్; వరవివేకంబెల్లఁ బోకార్చెడున్;
మానుమున్ జీవితమున్ గ్రసించెడు, వెసన్ శోకజ్వరంబక్కటా!

(అని మూర్ఛిల్లుచున్నాడు.)

సంక—ఓరాజా! తెప్పిటిలుము.

మన—(తెప్పిటిల్లి) ఇట్టియవస్థను బొందియున్న నన్ను దేవి
యైన ప్రవృత్తిసహిత మోదార్పకున్న దేమి?

సంక—(కన్నీరువిడుచుచు) దేవా! ఇంకను నీకుఁ బ్రవృత్తి
దేవి యెక్కడిది, కటుంబమరణసంజాతశోకానలదగ్ధహృదయముయి
యూమె గుండెలుపగిలి మృతినొందినదని విన్నాడను.

మన—హా! ప్రియురాలా! నాకొక్కప్రియమయిన ప్రతినచ
నమీలయియ్యవు? కటకటా!

ఉ. దేవిరా! నన్నుఁ బాసి మునుత్రిమ్మర వెన్నెఁడు స్వప్నమందునున్;
నీ వెడఁబాసియుంటను నేమృతకల్పుడనైని నిత్తటిన్;
దైవవిచేష్టితంబునను దవ్వయయియుండియు నీవు, నేడహా!
జీవముతోడనుండెద; నిశీ! యనుచుల్ కరమున్ దురంతముల్.

(అని మరల మూర్ఛపోవుచున్నాడు.)

సంక—ఓరాజా! ఊఱడిల్లుము, ఊఱడిల్లుము.

మన—(తెలివి తెచ్చుకొని) ఇక నాకు జీవితాళ చాలును.

ఓసంకల్పా! చితిశేషము, ఇప్పుడు శోకాన్ని ప్రవేశముచేత శోకాన
లము నాచ్ఛుకొనియెడను. (అని సన్నహాపడుచున్నాడు.)

[అప్పుడు వ్యాససరస్వతి ప్రవేశించుచున్నది.]

సర—“సఖి! సరస్వతీ! అపత్యమరణాభిన్నుడియి యున్న
మనస్సుయొక్క ప్రబోధముకొఱకుఁబొమ్ము, అతనికివైరాగ్యోత్పత్తి
యెట్లుకలుగునో యట్లుచేయుము.” అని భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవి
నన్నుఁ బలిపినది. కానిమ్ము, నేనిప్పుడతని సన్నిధికిపోయెడను.
(గమికము నకుఁబోయి) వత్సా! ఈవిధముగా నీ వతిపరితాపము
నేలపోందెడవు? పదార్థము లనిత్యములని నీకీకఱకుఁ దెలిసినదేకదా!
ఇతిహాసము లను, ఉపఖ్యాసము లను, నీ వీవఱకుఁ జదివినవే.

చ. అరయవిరించి యంద్రుఁడు నురానుడులుకొన నుముఖ్యులున్నునుల్
ధరణీయు వార్ధు లిట్టివగులక్షలు కల్పశతాయువు లైగన్,
బొరసెద రార శోకకరమోహము! స్వీయలబుద్ధుదోషమా
స్థిరతనుసంహతుల్ తెగి నశించినయప్పుడు మూఢులేమనక!
కాఁబట్టి పుట్టినపదార్థములయనిత్యత్వమును భావించుకొమ్ము. నిత్యా
నిత్యవస్తుడర్చి యగువానిని శోక మంటదు.

గీ. బ్రహ్మ మొక్కటియే సత్యవస్తు వగుచు
నిరతమెల్ల వికల్పిత మెప్పుడగునొ,
యప్పుడేకత్వమును జూచు; నట్టివాని
కెక్కడివి మోహశోకంబు లెంచిచూడ?

మన—భగవతీ! శోకావేగదూషితమయి యున్ననామనస్సు
నం దిప్పుడు వివేకమునకే యవకాశము లేదు.

సర—వత్సా! ఇది స్నేహదోషము. స్నేహము సర్వానర్థ
మూలక మున్నయియ్యర్థము సుప్రసిద్ధమేకదా!

మ. ప్రియనామంబునఁ ద్లేశదుర్విషలతాబీజంబుల న్నాటఁగాఁ,
బయికిన్ స్నేహమయాంకురంబు లడకున్ వజ్రాగ్నిగర్భంబులై;
బయలం బ్రాకుచు శోకవృక్షములిటుల్ బహ్వర్తిశాఖాశిఖల్
దయివారన్ శతముల్ తుపాగ్నిగతి మెల్లంగాల్పు దేహంబులన్.

మన—దేవీ! ఇది యంతయు సత్యమే. అయినను శోకానల
దగ్గుడ నయిననేను బ్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్తుడను గా
కున్నాను. అంత్యకాలమునందు మీదర్శన మగుట మేలయినది.

సర—ఓయీ! ఈయాత్మహత్యాప్రయత్నముమిక్కిలి యకృ
త్యము. అంతేకాక యీయపకాకులనిమిత్తము నీకీ వేగిరపా లేల!
ఆలోచించి చూడుము—

చ. ధరపయి వెన్క ముం దివుడు దారసుతాదిపరిగ్రహంబుచేఁ
బురుషసుఖార్థమై కలుగఁబోవడు మేలది నీకు నేరికిన్;
మరణమునొంది వారెపుడు మర్మచిభేదమునర్తు రార్తిచేఁ
నరు లటులయ్యుఁ గాంతురు ఘనశ్రీమ వర్థముగాఁదదర్థమై.
చ. కటకట! వారికై శతులు గాంచనకష్టమే లేని యీభువినిన్!
పటుగతి నెన్నికొండ లెగఁబ్రాకరు? వాకలదాట రెన్నిటన్?
దటుకున నెన్ని ఘోరవిపినంబులు త్రొక్కరు? విత్తమత్తులన్.
గుటిలవివర్ణవక్త్రులను తుద్రనరేశులఁ జూడ రెండటిన్!

మన—దేవీ. ఇది నిశ్చయమే అయినను.

క. తనవలనఁ బుట్టి లాలన

మనమంబుచు గనుచు మనసునందే యెపుడున్

మనియెడువారలఁ బాయుట

తనప్రాణముపోకయట్ల తలకొల్పు వ్యధన్.

సర—వత్సా! ఈవ్యామోహము మమకార వాసనామూల మయినది.

గీ. ఇంటికొడిని మార్జాల మీడ్చి తెచ్చి
మ్రుంగునప్పుడు కలిగెడు మేటిశోక
మెలుకనో పిచ్చుకనో భుజియించునప్పు
డొదవమి తలంప మమత లేకున్కిఁ గాదె?

కాఁబట్టి సర్వవిధములచేతను సర్వావర్థబీజ మయినమమత్వ మును రూపురూపుప్రయత్నము చేయవలయును. చూడు—
చ. జననమునొందు దేహమున జతువు లెన్నియొ మర్త్యకొటికిన్;
తనువుననుండి యత్నమునఁ బాను వెలార్చును నందుఁ బెక్కిటికె?
విను మీఁక నందు బిడ్డలని పేడి కొన్నిటికిన్, దదర్శమై
దినమును గట్టపెట్టు నిజదేహము లోకముమోహ మేమనన్?

మన—దేవీ! అది యుక్లేయగునుగాక! అయినను మమత్వ గ్రంథి దురుచ్ఛేదమయినది. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవిగాదు దృఢ ముగా మనసునం దుంచుకొనవలెను.

క. నిరతాభ్యాసదృఢీకృత
పరమన్నేహోరునూత్రపరిగుంభితని
ఘరమమతాపాశం బే
వెరవున నేరుతును నదులు విడిపించుకొనన్?

సర—వత్సా! పదార్థములయొక్కయంత్య తాభావమే మమత్వ ఛేదమునకుఁ బ్రధమోపాయము.

మ. చనలేదే బహుకొల్లు నీకిటు మహాసంసారము దెండ్రు
జననుల్ తండ్రులు తాతలాత్మభవులున్ జాయల్ పితృవృద్ధులున్;

విన మల్లాట, సుహృత్తులెల్లఁ బుడమిన్ విద్యుత్ప్రకాశభజీ
వనులంచుఁ దలపోసిపోసి మదిలో భాస్వత్సుఖం బందుమా.

మన—భగవతీ! నీప్రసాదమువలన నావ్యామోహము పోయి
నది, కాని,

గీ. త్వన్ముఖశశాంకదీధితిప్రభనమైన
నిర్మలోపదేశామృతనిర్మలమున
తూళితం బయ్యు, మరల నాస్వాంత మకట!
మలిన మయ్యెడు శోకోద్మలముకతన,
కాఁబట్టి భగవతీ! ఈతడియాఱనిశోకప్రణాములు మానుట
కేదైన మంతుగలదే మో యానతిమ్ము.

సర—వత్సా! దానినీవఱకుమునులుపదేశించియే యున్నాడు.

గీ. బాణపాతంబు లేకయెప్రభవ మొంది
భీకర్దార్ద్రబులై మర్కభేదులైన
గాఢశోకప్రహారసంఘాంతములకు
నరయఁగ నచింతయే పరమావధంబు.

మన—భగవతీ! అదిసత్యమే, అయినను జిత్తము దుర్వార
మయినది. ఎట్లన—

గీ. ఒక్కచింతను మరలింప, నోలి మదిని
గదిసి చింతాపరంపరలో కప్పివేయుఁ;
బల్మఱును వాతధూతాబ్రపటల మడరి
యిందుబింబంబు. గజ్జీ మాయించునట్లు.

సర—చిత్తమున కీనికాశమున్నదే! అట్టిచోఁ జిత్తము నొక
శాంతవిషయమునందుఁ పువేశ పెట్టవలయును.

మన—భగవతీ! ఆశాంతవిషయమేదో పుసాదింపుము.

సర—వత్సా! అది రహస్యమైనది. అయినను శోకార్తుల కుపదేశించుటలో దోషములేదు.

చ. స్థిరమతి నీలనీరధర దేహుని శ్రీహరినొండె, గామసం
హరు వసజారిఖండధరు నాహరునొండె, దలంపు; లేనిచో,
నిరతిని గ్రీష్మవేళ వలినీటికొలంకును బోలె నాత్మ న
ప్పరము నిరస్తశోకమును బ్రహ్మముఁ జొన్నిభజించునిర్వృత్తన్.

మన—(ఆలోచించి నిట్టూర్పుతో) సర్వవిధములచేతను నేను
దేవిగారిచేత రక్షింపఁబడినాఁడను.

(అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

సర—వత్సా ! నీహృదయమిప్పటి కుపదేశమయినది.
కాఁబట్టి నీకు మఱియొకటికూడ నుపదేశించెదను.

మ. జనకుండో సుతుండో తనువుం జాలింప, ధీశూన్యలి
మ్మునశోకాగ్నిఁడపింతురెంతయునురమ్ముల్కోఁడుకొంచొక్కటన్
కన సంసార మసారమంచు శమసౌఖ్యంబుం గడుం బెంచుచున్
ఘనధీమంతుల కావియోగచయమే కల్గించు వైరాగ్యమున్.

[అప్పుడు వైరాగ్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వైరా—(ఆలోచించి)

మ. నవనీలోత్పలకోమలచ్ఛదముకన్నన్ సూక్ష్మమాత్వమ్ము మా
నవదేహంబులపై విధాతృఁడిటు నిండ న్మూయకున్నన్, సదా
స్రవదప్రసాంబువిమిశ్రమాంసవిసరగ్రాసాగతధ్వాంతుగృ
ధ్రవృకశ్వాసములన్ సురల్పఁగను సాధ్యంబౌన యెవ్వారికిన్?
మఱియును.

మ. తటిదాలోలము కల్మిజాలము: రుజోద్యద్దేహము లేహముల్;
స్ఫుటసంభోగరసంబు లంతవిరసంబుల్; లోకముల్ శోకముల్;

ఘటితాంచద్ధనము ల్మహాసిధనముల్; వామ ల్విపత్నీయ, ల
క్కట! యట్లయ్యాఁ, జరింతు రాత్మవిరతు ల్లా కీకుపంథకజనుల్.

సర—వత్సా! ఇదె వైరాగ్యుఁడు నీదగ్గఱకువచ్చుచున్నాఁడు.
ఈతనిని గారవింపుము.

మన—నాపుత్రుఁడు వైరాగ్యుఁడా?

వైరా—(సమీపమునకుఁ బోయి) అయ్యా! నేను నమస్కా
రము చేయుచున్నాను.

మన—వత్సా! పుట్టఁగానే నీవు నన్ను విడిచిపోతివి. నన్నుఁ
గొఁగిలించుకొమ్ము.

వైరా—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు.)

మన—పుత్రా! నిన్నుఁ జూచుటవలననే నాశోకావేశము
ప్రశాంత మయినది.

వైరా—ఓతఁడీ! ఇక్కడ శోకావేశమున కవకాశమెక్కడ
నున్నది?

ఉ. వారిని బాంధు, లేటివఱదన్ దరుకాండము, లాకసంబునక

వారిడముల్, సముద్రమున నావికులుక, వడిఁగూడిపాయు న

ట్లారయఁ దల్లిదండ్రులును నాత్మజులున్ సఖులుక సహోదరుల్
చేరుచుఁ బాయుచుండు టిది సిద్ధము; ప్రాజ్ఞుల కేడ శోకముల్?

మన—(ఆనందముతో) దేవీ! నాకుమారుండు చెప్పిన దిది
యదార్థమే.

చ. అలనవయావనల్ లలన, లాయశినాడలసత్కుజవ్రజం,

బలనవమల్లికాసురభిశానిలకందళముల్, తలంప ని

ర్మలను వేకమూర్జితతమంబగు మన్మతి కిప్పు డెండమా

వుల జలమట్లు మిథ్యలయిపోల్చుటితోఁచెడుఁ దొంటివన్నియున్.

సర—వత్సా! ఇది యంతయు సత్యమేయనినను గృహస్థుఁ
డాశ్రమధర్మమును విడిచి ముహూర్త కాల మయిన నుండఁగూడదు.
కాబట్టి నేఁడుమొదలకొని నివృత్తిదేవయే నీకు సహధర్మచారిణి
కాఁగలదు.

మన—(లజ్జతో) దేవియాజ్ఞకు బద్ధుఁడను.

సర—శమదమసంతోషాదు లయినపుత్తులు నీ కుపచార
ములు చేయుదురు; యమనియమాదులు మంత్రు లగుదురు; వివే
కుఁడును నీయనుగ్రహమువలననే యపనిషద్దేవితోఁడఁగూడి యావ
రాజ్యసుఖ మనుభవింతునుగాక! మైత్రి మొదలయిననీతోఁబుట్టువులు
నలుపుదును నీయనుగ్రహముకొఱకు భగవతియైన విష్ణుభక్తి దేవితే
బంపఁబడినాడు. వారిని బ్రసాదపూర్వకముగా నంగీకరింపుము.

మన—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. మీయాజ్ఞల సన్ని
తిని శిరసావహించినాఁడను. (అని హర్షముతోఁ బాదప్రణామము
చేయుచున్నాఁడు.)

సర—ఈయమనియమాసనప్రాణాయామాదులును జిరంజీవి
వైన నీచే నాదరపూర్వకముగాఁ జూడఁదగినవారు. వీరితోఁగూడి
నీవుసామ్రాజ్య మధిష్ఠింపుము. నీవు స్వాస్థ్యమును బొందినప్పుడు
జీవాత్ముఁడును దనప్రకృతిని బొందును.

మ. రవిబింబంబు పయోధివీచులబలెన్, బ్రహ్మం బొకం డయ్యసం
భవనాశాదులుపొందితోచు బహుతన్ ద్వత్సంగతిన్ వృత్తులన్;
దివుటన్ వృత్తులడంచి నీవిక నివృత్తిం గూడితే, నాత్మయున్,
రవిబింబం బురుదర్పణంబునబలెన్, హర్షైకతాచ్ఛం బగున్.

కానిమ్ము. జ్ఞాతుల కుదకప్రదానము చేయుటకొఱకు మనము
సద్భక్తి బోవుదము.

మన—దేవి సెలవిచ్చినట్లు చేయదము.

(అందఱును నిష్క్రమించు చున్నారు.)

షష్ఠాంకము.

[అప్పుడు శాంతి ప్రవేశించు చున్నది.]

శాంతి—“పుత్రీ! నీకంతయుఁ దెలిసినదేకదా!

చ. కొడుకులు పంచతం గనఁగ, గూఢముగాఁజని మోహుఁ డేడనో
యడఁగుటచే విరక్తుఁడయి యల్లమనస్సు ప్రశాంతి నొందఁగా,
వడిగను గ్లేశపంచకము పాయుటచేఁ బురుషుండు నొక్కటన్
గడుకొని తత్వబోధమునఁ గాంక్షయొనర్చెడు నెల్లయప్పుడున్.

కాఁబట్టి నీవతిత్వరితముగా నుపనిషద్దేవి ననునయించినానమ్ము
ఖమునకుఁ దీసికొనిరమ్ము” అని వివేకమహారాజుగారు నాతో సెల
విచ్చిరాదు. (చూచి) ఇదిగో తనలోఁ దా నేదో సంతోషముతో
నాలోచించుకొనుచు నాతల్లి యీవంకనే వచ్చుచున్నది.

[అంతట శ్రీధర్ ప్రవేశించు చున్నది.]

శ్రీధర్—ఓహో! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగాఁజూచి
యిప్పుడుగదా చిర కాలమునకు నాకన్నులమృతరసపూర్ణములయినవి.

గీ. కలిగె ఖలవిగ్రహము రాజకులమునందుఁ;

బూజ్యులైరి శమాదిసత్పురుషులెల్ల;

జీవులెల్లను వశ్యులై నేవచేయ,

నెనఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

శాంతి—(చేరబోయి) అమ్మా! నీవు నిలుచుండి యేమి యాలోచించుచున్నావు?

శ్రీధర్—బిడ్డా! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగా జూచి చిరకాలమున కిప్పుడుగదా నాకన్ను లమృతరసపూర్ణము లయినవి!

గీ, కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందు ;

బూజ్యులైరి శమాదిసత్పురుషు లెల్ల;

జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,

నెసఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

(అని మరలఁ బఠించుచున్నది.)

శాంతి—ఇప్పుడు మనస్సువిషయమున స్వామియైన పురుషుని ప్రవర్తన మెట్లున్నది?

శ్రీధర్—వధ్యునివిషయమునను నిగ్రాహ్యుని విషయమునను నెట్లుండవలయునో యట్లున్నది.

శాంతి—అట్లయిన, స్వామియే సామ్రాజ్యము నలంకరించు నా యేమి?

శ్రీధర్—దానికి సంబేహమేమి? ఆత్మానుసంధానము చేసిన యెడల, స్వామియే స్వారాట్టును సమ్రాట్టును నగును.

శాంతి—ఇక జీవేశ్వరునకు మాయయం దెట్టియనుగ్రహము గలదు?

శ్రీధర్—నిగ్రహమని చెప్పవలెను. అనుగ్రహ మెట్లుశక్య మగును? పురుషుఁ డిప్పుడు సర్వానర్థబీజభూత యయిన యీమామ సర్వథా నిగ్రాహ్యురాలని తలఁచుచున్నాఁడు.

శాంతి—అట్లయినపక్షమున, రాజకులముయొక్కస్థితి యిప్పుడెట్లున్నది?

శ్రీధ్ర—వినుము. పురుషునకు—

శా. నిత్యానిత్యవిమర్శ యిష్టసతి; సన్నిత్రుడు వై రాగ్యుఁ; డా
త్మాత్యంతాగ్రహితుల్ యమాదులు; సహాయాప్తు ల్పమాదుత్త
[ముల్

మైత్ర్యాదు ల్పరిచారికల్; సహచరీమత్తల్లి మోక్షేచ్ఛ; దు
ష్కృత్యుల్లోహమమత్వముఖ్యరిపులుచ్చేద్యుల్బ లాత్కారతన్.
శాంతి—మఱి ధర్మనియెడల స్వామి కెట్టి ప్రీతికలదు?

శ్రీధ్ర—పుత్రీ! వై రాగ్యసన్నికర్ష మయినది మొదలుకొని
స్వామి యిహపరఫలభోగములయందు నితాంతమును విరనుడయి
యే యున్నాఁడు. అందుచేత నే యతఁడు

గీ. నరకహేతువౌ పాపంబునకును బోలె,

నశ్వర మని పుణ్యఫలంబునకును వెఱచు;

శుద్ధవిష్కామతను జేయునుకృతకర్మ

మునకు నెట్టులో తా నియ్యకొనుచు నుండు.

ఇట్లు స్వామియాత్మైకనిష్ఠుఁ డయి యుండుట కనిపెట్టి ధర్ముడు
తాను గృహకృత్యుఁ డయిన ల్లెంచుకొని తనకుఁ దానే దనవ్యాపార
మును వడలుకొన్నవాఁ డయ్యెను.

శాంతి—అప్పుడు యోగవిఘ్నమును వెంటఁగొని మహామో
హుఁ డదృశ్యుఁ డయ్యెనే, వారి వృత్తాంత మేమి?

శ్రీధ్ర—పుత్రీ! అట్టి దురవస్థను బొందినవాఁ డయ్యెను;
మహామోహహతకుఁడు స్వామిని మోసపుచ్చుట కయి మధుమతి
యనువిద్యతోడఁగూడ యోగవిఘ్నములను బంపెను. స్వామి వారి
యందుఁ దగులుకొన్నయెడల, వివేకుఁ డుపనిషచ్చింతనైనను జేయ
కుండునని వానియభిప్రాయము.

శాంతి—ఔరా! తరువాత? తరువాత?

శ్రీధర్—తరువాత వాడుపోయి స్వామికొక యెండ్రజాలికవిద్య ను జూపిరి. వారొక యత్యాశ్చర్యకరరూపమును జూపి సంభ్రమము తో నిట్లనిరి. ఓస్వామీ!

చ. అచిరముగా నితండు వినున నబ్రపడన్ శతయోజనధ్వనుల్;

ప్రచురముచేయు మున్విననిభారత వేదపురాణగాధలన్;

రచనయొనర్చు శుద్ధపదరమ్యత స్వేచ్ఛను గావ్యశాస్త్రముల్;

ఖచరగతిం జరించును జగంబుల; మేనుమణిస్థలు ల్గచున్.

అతఁడు మధుమతీవిద్యచేతఁ గల్పింపఁబడిన ప్రదేశమును జేరఁగా స్థానాభిమానదేవత లాశపుష్పనట్లుగా నిట్లనిరి.—అయ్యా! ఇందుఁ గూడుచుండుము; ఇక్కడ జననచరణములు లేవు; ఈప్రదేశము సహజసుందర మయినది: వివిధవిలాస వేషలావణ్యవతులును ఋణ్య మయులును మంగళార్ఘ్యవ్యగ్రపాణులును బ్రణమకృత్యచతురులును నగువిద్యాధరకాంతలు వీరెసేయొద్దనున్నాడు. కాఁబట్టి యిటురమ్ము.

గీ. కనకసికతిలస్థలములు గలుగునదుల,

ఘనజఘనలు పరోక్షతా కమలముఖుల,

మరకతదళమృదువనాళిఁ బొరయు మీపు

పుణ్యసముపార్జితాఖిలభోగములను,

శాంతి—అటుపిమ్మట?

శ్రీధర్—పుత్రీ! ఆమాటలువిని నూయ యిది శ్లాఘ్య మయినదని చెప్పెను; మనస్సునుమోదించెను; సంకల్పుఁడును బ్రోత్సాహ పఠించెను; స్వామి యంగీకారమార్గమును బొందినవానివలెనుండెను.

శాంతి—(భేదముతో) అయ్యా! స్వామి మరల సంసారవాగురలోఁ దగులుకొనుచున్నాఁడు!

శ్రద్ధ—లేదు. లేదు.

శాంతి—ఆవల నేమి జరిగినది?

శ్రద్ధ—అప్పుడు పార్శ్వవర్తియైన తర్కుడు వారినందరిని గ్రోధావేశకషాయితలోచనుడయి చూచి, స్వామినిగూర్చి యిట్లని యెను:—“ఓస్వామీ! ఏష యామిషక్రాసాభిలాషులును సభాప్రతా రణధూర్తబళులును నైవ వీర్జిలు నిన్నుమరల యస్సహవిషయాగ్ని జ్వాలలయందుఁ బడఁద్రోయుచుండఁగాఁ దెలిసికోలేకున్నా కేమి?

క. భవసాగరముం దాటఁగ

నవలీలం బ్రాప్తమైనయలయోగతరిన్

దవుల విడనాడి వెన నిపు

డవగాహన మేల చేసె దంగారనదిన్?”

శాంతి—అటుతరువాత?

శ్రద్ధ—అప్పు డాతనిచూటవిని, ‘విషయసుఖములకు నమ స్కార’ మని పలికి, పుష్పమును మధుమతిని దివస్కారము చేసెను.

శాంతి—మేలు! మేలు! నీవిప్పుడెక్కడకు బయలుదేటి వావు?

శ్రద్ధ—“నేను వివేకుని జూడఁగోరుచున్నాను. కాఁబట్టి నీ వాతనిని శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము” అని స్వామి నాకాజ్ఞయిచ్చెను. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు మహారాజసన్నిధికి బయలుదేటి వాను.

శాంతి—నాకును మహారాజుగా రుపనిపద్యదేవిని నీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞయిచ్చినారు. ఔఁగాక! మనము స్వామినియోగమును నెఱ వేర్తము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రవేశకము

[అప్పుడు వురుషుడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

వురు—(అలోచించి హర్షముతో) ఓహో! ఏమి యీవిష్ణు భక్తి దేవిమాహాత్మ్యము! ఆమెయనుగ్రహముచేత నేను—

మ. వడిఁ గ్లేశోద్ధు లతిక్రమించి, మమతావర్తంబులన్ దాటితిన్;

గడకున్ మిత్రకళత్రబంధుమకరగ్రాహంబులన్ దోలితిన్;

జెడఁగా నార్చితిఁ గ్రోధబాడబళిఖన్; దృష్టాలతల్ త్రెంచితిన్;

గడు సంసారసముద్రతీర మిపు డే గంటిన్ సమీపింపఁగన్.

[అంతట నుపనిషద్దేవియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

ఉప—సఖీ! అట్లు నిర్దయుడయి యుండినభర్తయొక్క ముఖమును నే నెటు చూడఁగలను? ఆతనిచేత నేను జిరకాలము పరదారవలె విడిచిపెట్టఁబడి యేకాకినిగయి యుంటిని.

శాంతి—దేవీ! ఆవిధముగా నాపదలపాలయిసభర్తగారి నేల నిందించెదవు?

ఉప—సఖీ! ఇట్లు చెప్పెడు నీ వప్పటి నాకష్టదశను జూడలేదు. వినుము—

చ. అకట! వివేకుఁ డట్లు విధియత్నమున్ నను డవ్వొనర్చుటన్;

సకలఖలుల్ కుబుద్ధిమెయి నన్ దమదాసిగఁ జేయ నీడ్వఁగా

శకలములై మణుల్పడల జంకి చెడెం గరకంకణావళుల్;

ప్రకట శిరోమణుల్లోనఁగ లాగుటచేఁ దెగఁ గేశపాశముల్.

శాంతి—సఖీ! ఇది యంతయు నామహామోహుని దుర్విలసితము. ఇందు భర్తగారి యపరాధ మేమియు లేదు. వానిచేతనే మనస్సు కామాదులద్వారమున మోహపెట్టఁబడుటచే వివేకుడు నిన్నుండి దూరముచేయఁబడినాడు. ఇట్లువిపన్నుడయిన నిజవల్లభుని సమయముప్రతీక్షించియుండుట కులస్త్రీలకు నైసర్గికశీలము. కాబట్టి

నీవువచ్చి దర్శనముచేతను బ్రహ్మలాపముచేతను భర్తను సంభావింపుము. ఇప్పుడు శత్రులు హతముచేయఁబడినారు; నీమనోరథములు సంపూర్ణములయినవి.

ఉప—సఖి! నే నిప్పుడిట వచ్చునప్పుడు నాకూతురై సగీతాదేవి రహస్యముగా ‘స్వామియైన పురుషుఁడును భర్తయు నన్నిడిగిన ప్రశ్నల కుత్తరములు చెప్పి నీవువారిని సంభావింపవలయును; తన్నూలమునఁ బ్రబోధోత్పత్తి కాఁగలను’ అని చెప్పినది. నేనెట్లు గురుజనులముందు ప్రాగల్భ్యమును జూపఁ గలను?

శాంతి—దేవీ! భగవతియైన గీతాదేవియొక్క యీవాక్యమునకు విచారింపఁ బని లేదు. ఈయర్థమునే భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవి వివేకస్వామితోడఁ జెప్పినది. కాఁబట్టి వచ్చి భర్తను, అది పురుషుని, నీదర్శనముచేత సమ్మానింపుము.

ఉప—ప్రియసఖి చెప్పినట్లు చేసెదను.

(అని ముందుకు నడుచుచున్నది)

[అప్పుడు వివేక మహారాజును, శ్రద్ధయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

వివే—ఓవత్సా! శ్రద్ధా! శాంతి నాప్రియురాలైన యుష నిషత్కాంతను జూచునా?

శ్రద్ధ—దేవా! మీయాజ్ఞను దలఁచాల్సిపోయిన శాంతి యామె నెట్లుచూడకుండును?

వివే—ఎక్కడఁజూచును?

శ్రద్ధ—దేవా! మండరపర్వతమునందు మధునూదనాలయములో నామె తర్కవిద్యాభయముచేత గీతాదేవిమఱుఁగు చొచ్చి యున్నదని యీవఱకే విష్ణుభక్తి దేవి చెప్పినది.

వివే—తర్కవిద్యల కేల భయపడవలెను?

శ్రద్ధ—దేవా! ఈసంగతి మీకామెయే వివరముగాఁ జెప్పఁగలదు. కాఁబట్టి దేవరవాడు విచ్చేయుఁడు. ఇదె వురుషుఁడు మీ యాగమానమునే తలఁచుకొనుచు నొంటిగా నున్నవాఁడు.

వివే—(చేరువకుఁ బోయి) స్వామీ! అభివాదము చేయుచున్నాను.

పురు—వత్సా! ఈశిష్టాచారము ప్రక్రమవిరుద్ధ మయినది. జ్ఞానవృద్ధుఁడ వైననీవే నా కుపదేశదానముచేతఁ బితృభావమును బొందితివి. ఎట్లన—

గీ. మున్ను ధర్మమార్గము తప్పి భూమినురులు
తనయులను వేడుకొని రల్లదారి చూపః
శిష్యులఁగ వారి జ్ఞానంబుచే గ్రహించి,
సుతులు 'సుతులార! వినుఁ' డని పితలాననిరి.

కాఁబట్టి నీవును మాయెడలఁ బితృత్వముచేత వర్తింపవలయును. అదియే ధర్మము.

శాంతి—దేవీ! ఇదె వివేకునితోడఁ బురుషుఁ డొంటిగా నున్నాఁడు. సన్నిధికిఁ బోము.

ఉప—(సమీపమునకుఁ బోవుచున్నది)

శాంతి—స్వామీ! ఉపనిషద్దేవి యిదిగో మీసాదవందనము చేయ వచ్చి యున్నది.

పురు—అట్లుకాదు. అట్లుకాదు. తత్త్వావబోధోదయముచేత నీమెయే నాకు మాత. కాఁబట్టి నేనేయీమెకు నమస్కరింపవలెను. అంతేకాక,

క. జననికి దేవికిఁ గల దిల

నమగ్రహముఁ జూపుటండు సంతర మెంతో;

జనని భవబంధములఁ గడుఁ

బెనఁచును; బంధముల దేవి విడిపించుఁ గడున్.

ఉప—(వివేకజూచి నమస్కరించి దూరముగాఁ గూరుచున్నది.)

పుడ—అమ్మా! నీవీతవటకను దినము లెల్లు గడపితివో చెప్పుము.

ఉప—స్వామీ!

ఉ. పుచ్చితిఁ బెక్కనాళ్ళు ఘనమూర్ఖులతోడను నే మతంబులన్,
రచ్చల, శూన్య దేవభవనంబుల, వ్యర్థవచఃప్రసంగతిన్.

పుడ—మఱి వారు నీచేతఁ దత్త్వము నేమైనఁ దెలిసికొన్నారా?

ఉప—లేదు. లేదు. వారు—

మచ్చిక ద్రావిడాంగనలమాటలకట్లు గ్రహింప కర్థమున్,

జెచ్చెర నన్నదుక్తులకు న్వేచ్చ నొనర్చి రపార్థకల్పనల్.

వానికి నాపాక్యార్థవిచారమువలని ప్రయోజన మంతయుఁ గేవల పరధనగ్రహణార్థమే.

పుడ—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత నేనొకచోట

మ. పరిపూర్ణాభ్యజుహూమృగాజినమిద్యహ్నిస్సువోపేతయై,

వరసోమేష్టి పశుప్రభృత్యుదమఖవాతోల్లసత్పార్శ్వయై,

నిరతప్రావృతకర్మకాండబహుధానిర్దిష్టమార్గాళియై,

సరసం గ్రుమ్మరుయజ్ఞవిద్యఁ బొడగాంచం గంటి మార్గంబునన్.

పుడ—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాతఁ బుస్తకభారవాహిని యైనయామెనున్నా

తత్త్వ మేమయినదెలిసి యందు నని యెంచి నేనామెసన్నిధిని
గొన్నిదినములు గడపవలె నని తలచితిని.

పురు—తదనంతరము?

ఉప—తదనంతరము నే నామె సమీపమునకుఁ బోగా,
“ఓసుమంగళీ! నీకోరిక యేమి?” అని యామె నన్నడిగెను. అమ్మా!
నేనిప్పుడనాధనయి యున్నదానను. కాబట్టి నీయొద్ద నుండఁగోరు
చున్నాను.” అని నేను జెప్పితిని.

పురు—అటుపిమ్మట?

ఉప—అటుపిమ్మట “ఓసుమంగళీ! నీవు చేయవని యేమి?”
అని యామె నన్నడిగెను.

పురు—అటువెనుక?

ఉప—అప్పుడు నే నిట్లంటిని—

చ. ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు, నీజగం
బెవ్వనికాంతిచే వెలుగు, నెవ్వనితేజము సత్సభోజ్యలం,
బెవ్వనిగొల్చి దైవతతమమేగఁ బునర్భవ మొంద రెప్పుడున్
నెవ్వడిఁ బుణ్య, లావుడవు నిత్యుని శాంతు స్తుతింతునక్రియన్
అంతట యజ్ఞవిద్య యాలోచించి యిట్లనియెను—

“గీ. అక్రియఁ డగువా డీశ్వరుం డగుట యెట్లు?

సత్క్రియలుగాని వస్తువిచారబుద్ధి

యారయ భవబంధనాశనకరము గాదు;

జనుడు భవనాశకరకర్మ లోనరఁ జేసి

వత్సరశతంబు శాంతుఁడై బ్రతుకఁగోరు.

కాబట్టి నేనిన్నుఁ జేకొటవలనఁ బ్రయోజనములేదని తలచె
దను, అయినను నీవు కర్తయు భోక్తయు నగుపురుషునిఁ బ్రస్తుతిం

చుచుఁ గొంతకాల విచ్చట వసింపఁగోరెడుపక్షమున నాశ్వాక్షేప
మేమియు లేదు.”

వివే—ఆహా ! ఏమి ధూమాంధకారశ్యామలితనయన
యయిన యజ్ఞవిద్యయొక్క దుష్ప్రజ్ఞత్వము ! ఆమె యీప్రకారము
గాఁ గుతర్కముచేతఁ జెడిపోయినది.

ఉత్సాహ. సహజముగ నచేతనంబు జడమునైన లోహ మి
మ్మహిని జగబకోపలంబుముందటం జలించు న
ట్లహహ! మాయయున్ సృజించునఖిలలోకములను ని
స్సృహత విశ్వసాక్షియైన యీశుదృష్టి ప్రేరణన్.
కాఁబట్టి శమోఽధు లయినవారిదృష్టి యీవిధముగానే యుండును.
అజ్ఞానసంభవ మయిన సంసారమును గర్మలచేత నశింపఁ జేయఁ
గోరెడు యజ్ఞవిద్యనిశ్చయముగా గాంధాంధకారమును సహిత మం
ధకారముచేతఁ బోఁగొట్టఁబూనును. ఎట్లన—

గీ. నశ్వరములు నజ్ఞానజన్యములు నైన
యేడులోకంబులఁ బ్రకాశ మెవఁ డొనర్చు
నతనిఁ బొందును విబుధాళి మృతినిగెలిచి;
యితర మెటలేదు భవముక్తి హేతుసరణి.
పురు—తరువాత! తరువాత!

ఉప—తరువాత యజ్ఞవిద్య మరల నాలోచించి “ఓసఖి!
నీవిచ్చట నుండుటవలన దుర్బుద్ధిగ్రస్తు లయిన నాశిష్యులు కర్మల
యం దాదరము తగ్గినచా రగుదురు. కాఁబట్టి, ఓతల్లీ! నీవు నాయం
దనుగ్రహించి నీయిచ్చవచ్చిన దేశమునకు విజయం చేయుము.”
అనెను.

పురు—పిమ్మట!

ఉప—పిన్నుట నేనామెను విడిచి బయలుదేరితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాత కర్మకాండసహచరి యైన మీమాంస నాకుఁ గనబడినది. ఆమీమాంస—

చ. కరమధికారయోగ్యముగఁ గర్మముల'న్విభజించి మించి, ను
స్థిరఘనగౌరవంబున శ్రుతిప్రముఖప్రబలిప్రమాణముల్
వరుసను వెంటనంటి కొలువక, నువచిత్రతరాంగయక్తయై,
పరఃకౌ, గృతోపదేశమయి భాసిలునయ్యతి దేశరాజితోన్.

పురు—అనంతరము.

ఉప—అనంతరము నేనామెను సహితము పూర్వమువలెనే
యాశ్రయమును వేడితిని. అప్పు డామెయు “ఓసుమంగళీ! నీవు
చేయుపని యేమి?” అని విన్నదిగెను. అంతట నేను దొంటివలెనే
“ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు” మొదలుగాఁ
గల వాక్యమును జెప్పితిని.

పురు—ఆవల?

ఉప—ఆవల మీమాంస పార్శ్వవర్తులముఖమును జూచి
“లోకాంతరఫలోపభోగయోగ్యుఁ డైన పురుషుని బ్రతిపాదించుట
చేత మన కీమెగలనఁ బ్రయోజనము గలదు. కాబట్టి కర్మోపయు
క్తయైన యీమెను స్వీకరింపుడు” అని పలికెను. అక్కడ వారిలో
నొకశిష్యుఁడు దాని కనుమోదించెను. ప్రసిద్ధప్రతిష్ఠుఁడైన కుమా
రిలస్వామియను నుతీయొకఁడు మీమాంసాహృదయాధిదేవతయో
యనునట్లుగా “దేవీ! ఈమె కర్మోపయుక్తుఁ డయిన పురుషునిఁ
బ్రతిపాదింపదు; కర్తయు, భోక్తయుఁగాని యీశ్వరునిఁ బ్రతిపాదిం
చును. ఈమె కర్మలకించుకయు నుపయోగపడునది కాదు.” అనెను.

అప్పు డింకొకఁడు “తాకికపురుషునికంటె నన్యుఁడయి యీశ్వరుఁడని యొకఁ డున్నాఁడా?” యని యడిగెను. అంత నతఁడు నవ్వి “ఉన్నాఁడు” అని మరల నిట్లనియెను. —

చ. ఒకఁడుకనున్ జగత్క్రియల, నొక్కఁడు మోహయుతాంధబుద్ధియా
నొకఁడిడుఁ గర్మజాలఫల, మొక్కఁడు తత్ఫలవాంఛఁజేయుఁ; దా
నొకఁడు శరీరుల న్నడుపు, నొక్కఁడు కర్మములన్నియుక్తుడౌ;
నికను విసంగుఁ డౌపరము నెట్లగు, జెప్పఁగఁ గర్మభోక్తఁగన్?

వివే—(హర్షముతో) మేలు! కుమారిలస్వామీ! మేలు! నీవు మంచిపఞ్చ గలవాఁడవు. నీవుదీర్ఘాయుష్షుంతుఁడవు కమ్ము.

క. సహవాసులుఁ జెలులును నౌ

విహగంబులు రెండు నేకవృక్షమె చేరున్;

విహగమొకటి తిను ఫలముల;

నహవా! రెండవది తినక యాలోకించున్.

పురు—తరువాత?

ఉప—తరువాత నేనుమీమాంసవద్ద సెలవుగైకొని వెడలితిని.

పురు—అటుతరువాత?

అప—అటుతరువాత నేను శిష్యులుపలువుండ్రచేత నుపాస్య

మానలైన తర్కవిద్యలను బొడగాంచితిని. అందు,

ను. తెలుపు నిష్కర్షవిశేష మౌ; ర్తొక తె వాదించున్ వితండాదృతిన్

లలి జాతిచ్ఛలనిగ్రహాదికమహాగ్యాకూళితో జల్పముల్;

పెలుచన్ వాకొనుఁ బూరుషప్రకృతिसంభేదంబు లొక్కర్తు, సం

ఖ్యలచే నెన్నుచుఁ దత్త్వముల్ మహదహంకారాదిసర్గంబులున్,

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—పూర్వరీతినే నేనును వారిసమీపమునకుఁ బోయి, వా

రడిగినమీఁదట “ఎప్పునిఱో జగంబు జనియించి రమించి లయించు”
 ఇత్యాది వాక్యముచేత మునుపటియట్లే నా కార్యమును జెప్పితిని.
 అప్పుడు వారు నన్నుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ బరిశ్రాపించి “ఓ వాచాలు
 రాలా! విశ్వము పరమాణువులవలనఁ గలుగుచున్నది. ఈశ్వరుఁడు
 నిమిత్తకారణము” అని పలికిరి. అం దింకొకతె కోపముతో “ఓసి
 పాపాత్మురాలా! ఈశ్వరు నే నవికాదునిఁ జేసి విరాళధర్మము నాపా
 దించుచున్నా వేమి?” అనెను. మఱియొకతె “ఓసీ! విశ్వోత్పత్తి
 ప్రకృతివలనఁ గలిగె”నని పలికెను.

వివే—ఓహో! తర్కవిద్య లెంతదుర్మతులు! ఘటాదికము
 వలెనేప్రమేయజాతము సర్వమును గార్యణునిసహిత మింతమాత్రము
 తెలిసికొనఁజాలకున్నాడు. పరమాణువులును బ్రకృతియు నుపాదాన
 కారణము లనుటయు నుపోక్షణీయమే.

మ. జలచంద్రుంబలె సంతరిక్షనగర్వస్వప్నేంద్రజాలంబు ల

ట్లలవిశ్వంబును మిథ్య, మేయమును గార్యంజాటసాద్యంతతన్;
 కలుగున్ శుక్తిని వెఁడియట్లు శివుగాఁగం దెల్విఁ నన్గానమిన్;
 పొలియున్ స్రగ్గనఁబన్నగభ్రమవలెన్ బోధోదయప్రాప్తిచేన్.

ఇక వికారశంకయు ముగ్ధవధూమానసవిలసితమే. ఎట్లన—
 ఉ. శాంతము నిర్మలంబుచు నజంబు ననంతము నిష్కలంబు నొ
 సంతతతేజ మీభువనసంభవమందు వికార మొందునే?
 కాంతిని నల్లగల్వల నగంగలమబ్బులచాలు వుట్టుచో,
 నింతయు నొకసంబు వహియించునె తాను వికార లేకమున్?

పురు—సాధు! సాధు! ప్రజ్ఞావంతుఁడవయిన యీనీవిమర్శ
 నము నాడెందము నొనఁడపెట్టుచున్నది. (ఉపనిషద్దేవినిగూర్చి తద
 వంతరము ?)

ఉప—తదనంతరము వారందఱును మండిపడి, “ఓహో! విశ్వవిలయముచేత ముక్తి కలుగునని ప్రేలుచు, నాస్తికమార్గము నవలంబించుచున్న దీనినిబట్టి బంధింపవలెను” అని యందఱును ససంగభముగా నన్ను నిగ్రహించుట కుద్యుక్తలైరి.

పురు—(భయముతో) ఆపయిని?

ఉప—అపైని నేను మిక్కిలి త్వరితముగాఁ బఱచి దండకారణ్యములోఁ బ్రవేశించితిని. అంతట మందరగిరికి సమీపమునఁగట్టఁ బడిన మధుసూదనాలయము చేరువను—

ఉ. బాహులకంకణావళులు భగ్నముచేసిరి రాల రత్నముల్;
ద్రోహమతిఁ శిరోమణుల దొంగిలఁ ద్రెంచిరి కేశపాశముల్;
దేహళిఁ దారహారములు త్రెంచి, హరించిరి కట్టుబట్టయున్;

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—అప్పుడు దేవాలయములోనుండి వెడలివచ్చి గదా పాణులైన పురుషులు వారి నతినిర్దయముగా మోదఁగాభీతలై యందఱును దిగంతములకుఁ బాటిపోయిరి.

వివే—(హర్షముతో) పూజ్యురాల వయిన నిన్నతిక్రమించు వారిని విశ్వసాక్షి యైనభగవంతుఁడు తుమింపఁడుగదా?

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—

దేహముతూల, వందియలు త్రెళ్ళఁగ, గీతగృహంబుచొచ్చితిఁ.
అక్కడ నాకూతురైన గీతాదేవి చేరవచ్చిననన్నుఁ జూచి, సంభ్రమముతో “అమ్మా! అమ్మా!” అని కౌగిలించుకొని కూరుచుండఁ బెట్టెను. అప్పుడామె నావృత్తాంతమును విని, “అమ్మా! నీవు మనస్సులో భేదమును భొందఁబోకు. ఏభిలులు నిన్నప్రామాణికురాలి

నిగాఁ జేసి యధేష్టముగా నాసురబుద్ధులయి చరింతురో వారి నీశ్వరుఁడే శిక్షించును. అట్టివారినిగూర్చి భగవంతుఁడు గీతలయందు—

“గీ, అట్టికూరులఁ బాపుల నధమనరుల
ద్వేషయుక్తులఁ ద్రోయుదుఁ దీవ్రగతిని
సంతతము నేను సంసారసాగరముల
లోన నొక్కట నాసురయోనులందె.”

అనెను.

పురు—(సకౌతుకముగా) దేవీ! ఆయాశ్వరుఁ డెవఁడో నీ యనుగ్రహమువలనఁ దెలిసికొనఁ గోరుచున్నాను.

ఉప—(గోపించినదానివలె) ఎవ్వఁడు తన్నుఁదాఁ దెలిసికొలేక యంధునివలెఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడో యతఁడే.

పురు—(హర్షముతో) ఏమి! నేనే యాపరమేశ్వరుఁడనా?
ఉప—అవును.

గీ. పరుఁడు నీకంటెఁ గాఁ డల్లపరమపురుషుఁ;
డన్యుఁడవు గావు నీ వామహాత్ముకంటె;
నన్యుఁగా మాయచేఁ దోఁచె దతనికంటె,
నంబువులయందు సూర్యబింబంబు పగిది.

పురు—(వివేకునితో) దేవా! ఈ దేవిచెప్పినను, నేనీయర్థమును జక్కఁగా గ్రహింప లేకున్నాను.

క. భిన్నున్ సుకరీరావ

చ్చిన్ను జరామరణభిన్నుఁ జెన్నుగ నన్నున్
సన్నుతిచేసెడు నీయమ,

యన్నన్నా! నిత్యసచ్చిదానందునిగన్,

వివే—పదార్థపరిజ్ఞానము లేకపోవుటవలన నీకీవాక్యార్థము బోధ పడలేదు.

పురు—అది నాకు బోధపడుటకు మీరుపాఠము సెలవియ్యవలెను.

వివే—ఇదిగో చెప్పుచున్నాను—

మ. కడు నీయందుఁ జిదాత్మముంగని, యహంకారుండఁ గానంచు నెప్పుడుఁ జిత్తంబు నడంచి, తత్త్వసమితిం బోకార్చి కావెందు వేన్దకం దత్త్వమసీతి సంస్మరణ, కన్పటున్ భవోద్యత్తమంబడఁగక శాంతము స్వప్రకాశ మగునిత్యజ్యోతి హ్వాత్మతక.

పురు—(ఆనందముతో విన్నయర్థము నాలోచించుకొనుచున్నాడు)

[అప్పుడు నిదిధ్యాసనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

నిది—“నాయభిప్రాయమును నీవు వివేకునితో నున్న యాప నిషద్దేవికి నిగూఢముగా బోధపఱుపవలయును, నీవు పురుషునిలోఁ బ్రవేశింపవలెను” అని భగవతియైన విష్ణుభక్తి దేవి నాకానతిచ్చినది. (చూచి) ఇదిగో దేవి వివేకపురుషులతోడఁ గూడి సమీపముననే యున్నది. ఆమె సన్నిధికిఁ బోయెదను. (చేరువకుఁబోయి యుప నిషద్దేవితో జనాంతికముగా) అమ్మా! “దేవతలు సంకల్పమూత్ర సంభవులు, నీవు గర్భమును ధరించియున్న దానవని నేను యోగధ్యానముచేతఁ దెలిసికొన్నాను. క్రూరసత్వమైన విద్యయను కన్యకయుఁ బ్రబోధ చంద్రుఁడును నీగర్భమునందున్నాడు. అందువిద్యను సంకర్షణవిద్యచేత మనసునందు సంక్రమింపఁజేసి, ప్రబోధచంద్రుని బురుషునికి సమర్పించి, నీవు వివేకునితోడఁగూడ జాయొద్దకు రావలసినది” అని విష్ణుభక్తి దేవి యాజ్ఞ యిచ్చినది.

ఉప—దేవి యాదేశించినట్లు చేసెదను. (అని వివేకునితోడ నిష్క్రమించుచున్నది)

నిది—(పురుషునిలోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

పురు—(ధ్యానము నటించుచున్నాఁడు)
(నేపథ్యమునందు) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!
మ. ఉరుకాంతిచ్చటఁ దిశావళుల విద్యుల్లీల వెల్లిపుచున్,
ఖరదీప్తాస్థివిశాలమా మనసువక్షంబుచ్చిపోఁ బుట్టి, త
త్పరివారంబును మోహుని స్మృసవి, విద్యాకన్య తోడ్తోనగో
చరయై పోయెఁ; బ్రబోధచంద్రుఁడును దా జన్మించె జీవు న్ననన్.

[అప్పుడు ప్రబోధచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ప్రబో—

ఉ. స్యూతమో, వ్యాప్తమో, మతేయపోహితమో, యపసారితంబో, సం
భూతవిలాపితంబో, హృతమో, యనుతర్కములేక, యేని సం
జాతముచేఁ బ్రపంచము వెసం జెడునో సహజప్రకాశలీ
నాతతరూపమై యలమహాత్ముడ నేను బ్రబోధచంద్రుఁడన్.
(ముందుకు నడిచి) ఇతఁడె పురుషుఁడు. ఈతనిదాపునకుఁబోయెదను.
(నమిపించి) దేవా! ప్రబోధచంద్రుఁడను నేనునమస్కారము చేయు
చున్నాను.

పురు—(ఆహ్లాదముతో) వత్సా! రమ్మ. నన్ను గౌఁగిలించు
కొమ్ము.

ప్రబో—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు)

పురు—(ఆనందముతో) ఓహో! ఇప్పుడు విధూతతిమిరజాత
మయి ప్రభాతము సంజాతమయినది!

చ. ఒకటఁ బ్రబోధచంద్రమహితోదయ మాటనుజేసి యియ్యెడన్
బ్రకటవికల్పవిశ్రయను బ్రస్ఫుటమోహతమంబుఁ బాయఁగాఁ,
జకచకనేన శ్రద్ధ మతి శాంతి వివేక శమంబుఁ లాదిగా
సకలజగన్మయండు యెసంగెడువిష్ణువుగా స్ఫురించెడున్.

సర్వవిధములచేతను నేను విష్ణుభక్తిదేవి ప్రసాదమువలనఁ గృతి
కృత్యుడ నయినాడను, అట్టి నేనివ్వుడు—

చ. విడిచి సమస్తసంగములు, వేడక విశ్వమునోని దేవియున్;
గడలనొ మూలబందొ ఫలకాంక్షయొనర్పక సంచరించుచున్,
సుడివడుకోపమున్ భయము శోకము మోహము నుజ్జగించి, యి
వ్వడె మునినైతి శాంతి భృంశముంగని, రాత్రియెనిల్పుతావుగన్

[అంతట విష్ణుభక్తిదేవి ప్రవేశించుచున్నది]

విష్ణు—(హర్షముతో సమీపించి) శమితారాతివైయున్న
నిన్నివ్వుడు చూచుచున్నానుగాన. చిరకాలమునకుఁగదా నామనో
రథము లన్నియు సంపూర్ణములయినవి.

. పురు—దేవిగారిప్రసాదమున్నవ్వుడు దుష్కర మేదియుండును?
(అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాడు)

విష్ణు—(పురుషుని లేవనెత్తుచు) వత్సా! లెమ్ము. ఇంకను
నేను నీ కేమి ప్రియము చేయుదును?

పురు—ఇంతకంటె నాకుఁ బ్రియ మేమున్నది?

క. కృతకృత్యుం డయ్యెను చా
వాతవిమతస్తోముఁ డగుచు నల్లవివేకుం;
డతిదళితరజస్కుండ నై
యతులసదానందపడ నందితి నేనున్.

అయ్యో దా నీభరతవాక్యము సిద్ధించునుగాక!

చిట్టపయి నిశ్చయమై, గురియించును కావున మేఘుఁ డెంతయున్!

గలుమా రాజా తేలుదురుగాక మహి న్నిరుపద్రవంబుగన్!

వెలితెలివిం దమంబడఁచి, భీమ మతా విషయోగ్రపంక మై

కలఁచుభవాబ్ధిఁ దాఁటుదురుగాక మహాత్ములు నీదుసత్కృపన్!

సంపూర్ణము.

